

เมื่อมองในมิติของการจัดการจะช่วยให้มองระบบได้ครบสมบูรณ์ทั้งด้านกายวิภาค การทำงาน แนวโน้ม การปรับปรุงหรือปฏิรูป การติดตามผลของการปฏิรูป อย่างเป็นพลวัต

การปฏิรูประบบสุขภาพ คือ การจัดการให้มีการวิจัยระบบและปรับระบบให้สุขภาพของประชาชนดีขึ้น

3. ความจำเป็นของการปฏิรูประบบสุขภาพและวิธีทำงานใหม่

ในสภาพการณ์ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพ ทั้งทางระบาดวิทยาหรือประเภทของโรค ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม ทางสิ่งแวดล้อม ทางเทคโนโลยี และทางระบบการดูแลสุขภาพเอง ค่าใช้จ่ายในเรื่องการดูแลสุขภาพซึ่งสูงขึ้นมากอย่างรวดเร็วจะทำให้เป็นไปไม่ได้ทางการเงิน ทำให้บริการไม่ทั่วถึง และมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม เช่น

ในสหรัฐอเมริกาค่าใช้จ่ายทางสุขภาพคิดเป็นถึงร้อยละ 12 ของรายได้ประชาชาติ แต่คนอเมริกัน 37 ล้านคนไม่มีประกันสุขภาพ เมื่อเจ็บป่วยไม่กล้าไปโรงพยาบาล เพราะค่าบริการแพงมาก ค่าบริการที่แพงได้เข้าไปเพิ่มต้นทุนการผลิตสินค้า ทำให้ลดความสามารถในการแข่งขัน มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาคนว่างงาน ความยากจน อาชญากรรม

ประเทศไทยที่กำลังตามหลังสหรัฐอเมริกาในทำนองเดียวกันที่การใช้จ่ายเรื่องสุขภาพ กำลังเพิ่มขึ้นร้อยละ 16 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราการเพิ่มขึ้นที่สูงกว่าอัตราเพิ่มขึ้นของรายได้ อันหมายถึงการที่จะวิ่งเข้าไปสู่จุดติดตัน ถ้าไม่มีการปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพ

การปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพเป็นเรื่องยาก ดังที่ประธานาธิบดีคลินตันและภรรยาประสบความล้มเหลวในการผลักดันการปฏิรูปการดูแลสุขภาพ และความล้มเหลวของการปฏิรูประบบยาในประเทศฟิลิปปินส์ ทั้งๆ ที่ประธานาธิบดีอาคิโนหนุนหลังเต็มที่ และเป็นบรรยากาศของการปฏิบัติประชาชนที่ขับไล่มาร์คอสออกไปได้ แสดงว่าอำนาจของประธานาธิบดีแม้ได้รับเลือกตั้งมาจากคนทั้งประเทศก็ใช้ไม่ได้ผลในระบบที่สลับซับซ้อน อำนาจประธานาธิบดีใช้ได้ใน การตัดสินใจทำสงครามหรือไม่ทำสงคราม แต่ในปัญหาสังคมที่สลับซับซ้อนอำนาจเช่นนั้นได้ผลน้อยลงๆ มีความจำเป็นที่จะต้องหาวิธีทำงานใหม่ที่จะได้ผลมากกว่านั้น

วิธีทำงานใหม่ก็คือ การสร้างความรู้ที่ละเอียดในทุกองค์ประกอบของระบบ และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด

ในระบบใดระบบหนึ่งมีบุคคลและองค์กรเกี่ยวข้องมากมาย เช่น ในระบบสุขภาพ มี ประชาชน ผู้ให้บริการ ภาครัฐกิจ กระทรวงสาธารณสุข มหาวิทยาลัย กลุ่มวิชาชีพ องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน ฝ่ายการเมือง องค์กรที่กำหนดใช้ทรัพยากรและกฎระเบียบ เช่น สำนักงานรัฐมนตรี สภาพัฒน์ สำนักงานประมาณ กระทรวงการคลัง และ ก.พ. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดนี้ เรียกผู้มีส่วนได้เสีย (stake-holders) บ้าง สังคมบ้าง

ระบบจึงสลับซับซ้อนและยากมากที่จะเคลื่อนตัวไปได้อย่างเป็นคุณ การที่ระบบจะเคลื่อนไปได้ดีต้องอาศัย ปัญญาของระบบ หรือปัญญาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด อย่างประสานสัมพันธ์ มิฉะนั้นบุคคลในระบบนั่นเองคือ อุปสรรคของระบบ ระบบต่าง ๆ ในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงมากกว่าครั้งโบราณมาก แต่ปัญญาของระบบมีไม่พอ ระบบต่าง ๆ จึงเกิดความเสื่อมขึ้นทั่วไป การที่คนในระบบจะมีความรู้ที่เคยเรียนมาคนละอย่าง ๆ ไม่เป็นปัญญาที่เพียงพอ เพราะองค์ประกอบในระบบเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน ถ้าไม่เรียนรู้ เพียงแต่มีความรู้เก่าที่เคยเรียนมา จึงไม่พอ ต้องเรียนรู้ในสภาพจริงหรือเรียนรู้ในการปฏิบัติ ต่างคนต่างเรียนรู้แยกกันเป็นส่วน ๆ ก็ไม่เกิดปัญญาพอ เพราะส่วนต่าง ๆ นั้น ประสานสัมพันธ์ การที่ระบบจะมีปัญญาพอจึงต้องมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) หรือการเรียนรู้โดยองค์กร (learning organization) หรือการเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติ (interactive learning through action)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นธรรมชาติใหญ่ เพราะต้องมีความรัก ความเมตตา ความอดทนต่อความแตกต่าง การเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน การลดความเห็นแก่ตัว เป็นต้น เมื่อมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผู้ร่วมเรียนรู้จะมีความสุขมาก เพราะมีการพัฒนาทางจิตวิญญาณ (spiritual development) เกิดขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาการจัดการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนทำให้มีศักยภาพสูงอย่างเกือบจะไม่มีขีดจำกัดในการแก้ปัญหาทุกชนิด ศักยภาพที่สูงมากเกิดจากองค์ประกอบที่ทรงพลัง 3 อย่าง เข้ามาผนวกกัน อันได้แก่

- ธรรมชาติหรือการพัฒนาทางจิตวิญญาณ
- การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- การจัดการ

แต่ละองค์ประกอบมีพลังมาก แต่ไม่เพียงพอต่อการเผชิญความยาก เมื่อทั้ง 3 องค์ประกอบเข้ามาพินิจกันในความเป็นชุมชน ศักยภาพจึงแล่นสูงสุดขีด

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญสูงสุดต่อการแก้ปัญหาทุกชนิดและทุกระดับ สมควรจะได้รับ ความสนใจ สร้างความเข้าใจและสร้างความสามารถในการส่งเสริม การวิจัยมีประโยชน์ แต่ต้องไม่เอาการวิจัยเป็นตัวตั้ง การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความรู้ ความรู้เป็นเครื่องประกอบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อันมีจุดมุ่งหมาย ที่การแก้ปัญหา การพัฒนาหรือการปฏิรูประบบแล้วแต่กรณี

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมคือเครื่องมือของการปฏิรูประบบ

4. แนวทางการปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพ

การปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับสุขภาพของประชาชนทั้งหมด น่าจะมีแนวทางต่อไปนี้ (ดูรูปที่ 1 และ 2)

- (1) ต้องเป็นความเคลื่อนไหวของสังคมทั้งหมด สังคมต้องเห็นว่าสุขภาพเป็นสิ่งที่มีความค่าสูงสุด (Sumum Bonum) ควรจะมีการวิจัยเพื่อให้ทราบคุณค่าของสุขภาพ เพื่อเป็นเครื่องเรียนรู้ของสังคมทั้งหมด อันจะนำไปสู่การสร้างเจตนารมณ์ของสังคม
- (2) มีการสร้างเครื่องชี้วัดระดับสุขภาพที่สังคมเข้าใจและนำไปใช้ได้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือติดตามและเปรียบเทียบระดับสุขภาพ เพื่อให้เกิดประเด็นทางสังคม และประเด็นทางการเมือง อันจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการปฏิรูป
- (3) เนื่องจากระบบบริการมีราคาแพงมากและยากต่อการแก้ไข ส่วนหนึ่งของกลยุทธ์คือประชาชนควรจะสามารถสร้างสุขภาพให้ได้มากที่สุดในชีวิต เรียกว่า **สุขภาพเชิงวัฒนธรรม** (Cultural health) ควรจะมีการส่งเสริมความเข้มแข็งของสุขภาพเชิงวัฒนธรรมให้มากที่สุด
- (4) ปฏิรูประบบบริการสุขภาพ (Health Care System) ให้เป็นระบบที่ให้ผลคุ้มค่า อันหมายถึง
 - ความเสมอภาค (Equity)
 - คุณภาพ (Quality)
 - ประสิทธิภาพ (Efficiency)

ทั้งหมดนี้ต้องการสร้างความรู้โดยละเอียดว่า หมายถึงอะไร วัดได้อย่างไร การวัด EQE จะเป็นเครื่องมือในการวัดคุณภาพของระบบบริการ

5. มรรค 8 แห่งการปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพ

ตามแนวคิด หลักการ และแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น สามารถกำหนดมรรควิธีแห่งการปฏิรูป เรียกว่า มรรค 8 แห่งการปฏิรูประบบสุขภาพ มรรคที่ 1 กับมรรคที่ 2 อาจสลับกัน หรือทำไปพร้อมกันก็ได้ ดังนี้คือ

1. สร้างระบบผู้มีส่วนร่วมในการปฏิรูป
2. การวิจัยแนวโน้มใหญ่ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ
3. การวิจัยเพื่อสร้างคุณค่าของสุขภาพและเครื่องชี้วัดสุขภาพของสังคม
4. การวิจัยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนสุขภาพเชิงวัฒนธรรม
5. การวิจัยประเมินผลของระบบบริการสุขภาพ
6. การปฏิรูประบบบริการสุขภาพ
7. การส่งเสริมประชาคมเพื่อสุขภาพ
8. การวิจัยเพื่อยกร่างกฎหมายสาธารณสุขแห่งชาติ หรือ พ.ร.บ.ปฏิรูประบบสุขภาพ

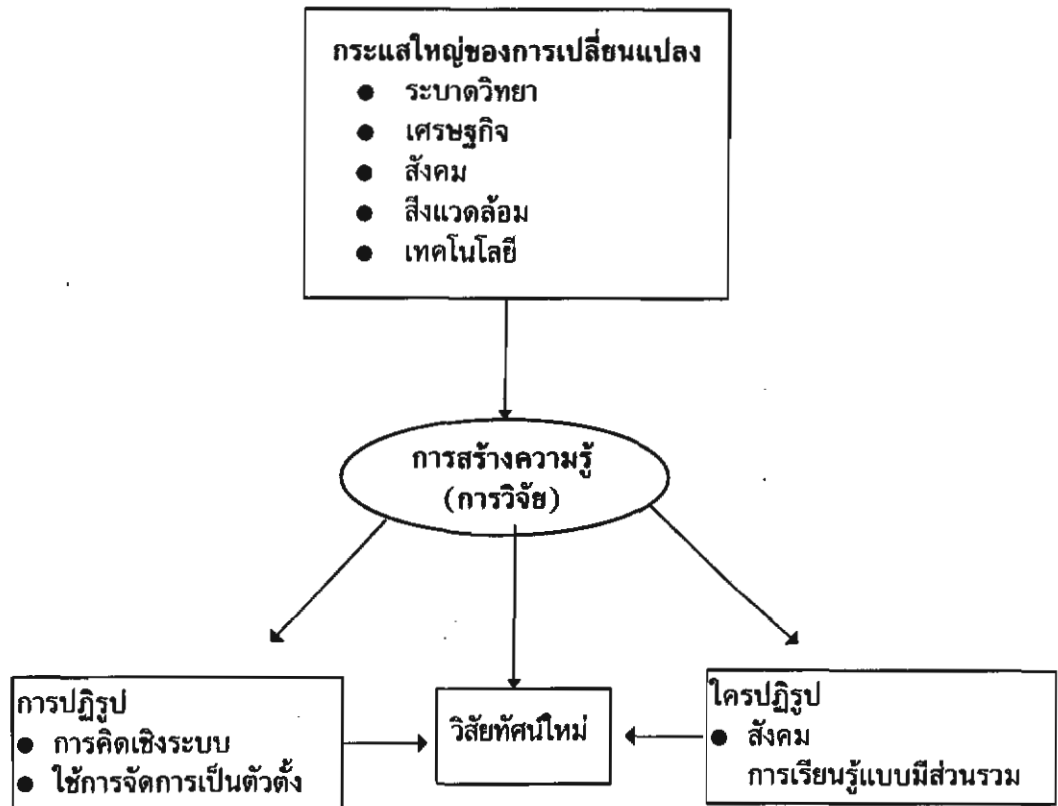
ซึ่งจะขยายความพอเป็นสังเขปในแต่ละมรรค

มรรคองค์ที่ 1 ระบบผู้มีส่วนร่วมในการปฏิรูป

การปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพไม่ใช่เรื่องที่ใครคนใดคนหนึ่ง หรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งจะทำได้โดยเอกเทศ แต่ต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stake-holders) ทั้งหมด ที่มีผลกระทบต่อการมีหรือไม่มีการปฏิรูประบบ ผู้มีส่วนร่วมเหล่านี้ประกอบด้วยทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ผู้ปฏิบัติ ผู้นำในสังคม สื่อมวลชน องค์กรวิชาชีพ

ภาครัฐจะคำนึงถึงเฉพาะกระทรวงสาธารณสุขได้ไม่ เพราะมีส่วนองค์กรที่มีส่วนทางนโยบายอื่นๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์) สำนักนายกรัฐมนตรี ก.พ. สำนักงานประมาณ กระทรวงการคลัง สำนักงานประกันสังคมและฝ่ายการเมือง

รูปที่ 1 แผนผังแสดงการเริ่มต้นคิดเรื่องปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพ



รูปที่ 2 แผนผังแสดงหลักการปฏิรูประบบสุขภาพ

สุขภาพคือสิ่งทรงคุณค่าสูงสุด (Sumum Bonum)

สุขภาพของประชาชน

ระบบสุขภาพ

..... เครื่องชี้วัดสุขภาพเชิงสังคม

ยุทธศาสตร์ใหญ่ 2 อย่าง

1. สุขภาพเชิงวัฒนธรรม ทำให้เข้มแข็ง
2. ระบบบริการสุขภาพ ทำให้ได้ผลคุ้มค่า (cost-effective)
 - ความเสมอภาค (Equity)
 - ประสิทธิภาพ (Efficiency)

ในเรื่องนี้ต้องใช้ความละเอียดและพิถีพิถันทั้งในการแสวงหาคำประกอบ และกระบวนการทำงาน โดยพิจารณาถึงขั้นตอนการทำงานทั้งหมดโดยละเอียด จะทำให้ทราบว่าใครหรือองค์กรใดจะเกี่ยวข้องด้วย ที่จะทำให้การวิจัย และการปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพดำเนินไปได้ดี

ผู้ที่มีส่วนเหล่านี้ควรจะมีส่วนร่วมในการ

- สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน
- สนับสนุนหรือร่วมในการวิจัย
- เรียนรู้ผลการวิจัยร่วมกัน
- ร่วมกำหนดกลยุทธ์ของการปฏิรูป
- ร่วมประเมินติดตามผลและปรับปรุงกลยุทธ์

ระบบผู้มีส่วนร่วมจะมีการจัดองค์กรเช่นใด เช่น เป็นคณะกรรมการหรือสภาชุดแล้วแต่ระดับ ในระดับชาติน่าจะมีสภาการสาธารณสุขแห่งชาติ ที่กำหนดนโยบายกฎหมายสาธารณสุขแห่งชาติ (ดูมรรคองค์ที่ 8) การทำงานของระบบผู้มีส่วนร่วมในการปฏิรูป ควรใช้วิธีการสร้างพลังขององค์กร เช่น วิธี AIC เพื่อสร้างความรัก พลังการเรียนรู้ และพลังของการจัดการ นั่นคือการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

จุดมุ่งหมายของการวิจัยระบบสาธารณสุข ไม่ใช่เพื่อมีผลสุดท้ายเป็นการตีพิมพ์บทความวิชาการเท่านั้น เพราะอาจจะไม่มีการนำไปใช้แบบที่เรียกว่าวิจัยขึ้นห้อง แต่เพื่อให้มีผลต่อการปฏิรูประบบจึงต้องคำนึงถึงระบบ ผู้มีส่วนร่วมในการปฏิรูปตั้งแต่เริ่มต้น

ต้องถือว่าการพัฒนาระบบผู้มีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยระบบสุขภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยชนิดนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้โดยสังคม (social learning) อันจะก่อให้เกิดพลังงานทางสังคม (social energy) อันเป็นพลังงานที่สำคัญที่สุดในการแก้ปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน

หากคณะผู้มีส่วนร่วมเข้าใจ เห็นคุณค่า เข้ามาสนับสนุนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้การวิจัยที่ยากมากดำเนินไปได้ง่ายและมีประโยชน์ยิ่งขึ้น

มรรคองค์ที่ 2 การวิจัยแนวโน้มใหญ่ที่มีผลต่อสุขภาพ

นี้อาจจะเรียกว่าเป็นการวิจัย Thailand Health Megatrends ก็ได้ ควรมีการวิจัยให้ทราบแนวโน้มใหญ่ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ เช่น

- แนวโน้มทางระบาดวิทยา
- แนวโน้มทางเศรษฐกิจ
- แนวโน้มทางสังคม
- แนวโน้มทางสิ่งแวดล้อม
- แนวโน้มทางเทคโนโลยี
- แนวโน้มทางระบบบริการสุขภาพ

เพื่อให้ทราบสถานการณ์ปัจจุบันและพยากรณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตถ้าไม่มีการปฏิรูป และทำให้ทราบสิ่งที่ควรจัดการแก้ไขหรือปฏิรูป

มรรคองค์ที่ 3 การวิจัยเพื่อสร้างคุณภาพของสุขภาพและเครื่องชี้วัดสุขภาพของสังคม

การปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพเป็นเรื่องของคนทั้งหมดในสังคมที่จะต้องเข้ามามีส่วนในการสร้างสุขภาพ และติดตามผลการยกระดับสุขภาพ ควรมีการวิจัยเพื่อสร้างคุณค่าของสุขภาพให้สังคมทั้งหมดเห็นว่าสุขภาพ เป็นคุณค่าสูงสุด ทั้ง

- คุณค่าต่อคุณภาพชีวิต
- คุณค่าทางสังคม
- คุณค่าทางเศรษฐกิจ

เพื่อให้สุขภาพเป็นบรมอรรถคติหรือคติสูงของสังคม ควรมีการวิจัยเพื่อสร้างเครื่องชี้วัดสุขภาพ ชนิดที่สังคมเข้าใจและนำไปใช้ได้ เพื่อให้ทราบระดับสุขภาพ และติดตามความก้าวหน้าของการยกระดับสุขภาพ โดยเปรียบเทียบทั้งกับตัวเอง และระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น ระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างคนจนกับคนชั้นกลาง ระหว่างจังหวัดเพื่อให้เกิดเป็นประเด็นทางการเมือง และเจตนารมณ์ทางการเมืองที่จะแก้ไข

ถ้าเครื่องวัดเป็นเครื่องวัดสำหรับผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ก็จะขาดความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมือง เครื่องวัดที่เหมาะสมจะเป็นเครื่องมือของทุกฝ่ายในการใช้ติดตามความก้าวหน้าของการปฏิรูประบบสุขภาพ

มรรคองค์ที่ 4 การวิจัยเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมสุขภาพเชิงวัฒนธรรม

ปัญหาใหญ่ของระบบบริการสาธารณสุขคือราคาแพง อันแก้ไขได้ยากมาก วิธีการที่จะเผชิญกับเรื่องนี้อย่างหนึ่งคือ การส่งเสริมสุขภาพให้มากที่สุดในการดำรงชีวิต เช่น ในพฤติกรรมของแต่ละคน สุขภาพในครอบครัว ในชุมชน ในโรงเรียน ในวัดและในที่ทำงาน นั่นก็คือ สุขภาพต้องเกิดขึ้นในวิถีชีวิตทั้งหมดหรือสุขภาพเชิงวัฒนธรรม

สุขภาพเชิงวัฒนธรรมเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องการความเข้าใจทั้งสังคมและการวิจัยที่ส่งเสริมและสนับสนุน

มรรคองค์ที่ 5 การวิจัยติดตามผลของระบบบริการสุขภาพ

ระบบบริการสุขภาพควรให้ผลคุ้มค่า (cost-effective) ที่สุด ซึ่งควรแสดงออกด้วย

- ความเสมอภาค (Equity)
- คุณภาพ (Quality)
- ประสิทธิภาพ (Efficiency)

หรือ สคป. (EQE) ควรมีการวิจัย EQE เพื่อประเมินระบบบริการสุขภาพ และติดตามประเมินระบบบริการที่กำลังปฏิรูปเพื่อปรับกลยุทธ์

มรรคองค์ที่ 6 การปฏิรูประบบบริการสุขภาพ

การวิจัยในการปฏิรูประบบบริการสุขภาพประกอบด้วย

1. การสร้างรูปแบบระบบบริการในอุดมคติ
2. การวิจัยสภาพความเป็นจริงของระบบบริการเพื่อแสดงความคลาดเคลื่อนจากอุดมคติ (mismatch) และการปฏิรูปเพื่อแก้ไข
3. การวิจัยอนุระบบของระบบบริการ เช่น ระบบกำลังคน ระบบเทคโนโลยี
4. การวิจัยการปฏิรูปบทบาทของรัฐและของสังคม เพื่อสนับสนุนการปฏิรูประบบบริการ
5. การวิจัยติดตามประเมินผลของการปฏิรูประบบ

ซึ่งขอขยายความเฉพาะบางเรื่องดังนี้

ก. การสร้างรูปแบบระบบบริการในอุดมคติ

รูปแบบระบบบริการในอุดมคติน่าจะมีลักษณะ 5 ประการ (เบญจลักษณ์) ดังนี้

- (1) ให้บริการพื้นฐานที่จำเป็น (basic essential care) โดยทั่วถึง
- (2) มีความหลากหลายหรือพหุลักษณ์
- (3) มีการแข่งขันกันทำความดี
- (4) ประชาชนมีทางเลือก
- (5) มีความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability)

เรื่องทั้ง 5 ต้องสร้างความเข้าใจโดยละเอียด

- (1) บริการพื้นฐานที่จำเป็น ทั้งทางป้องกัน ส่งเสริมและรักษา คืออะไร
- (2) ระบบบริการที่มีความหลากหลาย ระบบบริการควรมีความหลากหลาย
 - ระบบประชาชน ประกอบด้วย การดูแลตัวเอง การเยี่ยมบ้าน ระบบบริการที่จัดโดยชุมชนทั้งแผนดั้งเดิมและแผนตะวันตก ถ้าชุมชนเข้มแข็งจะสามารถจัดการเรื่องการดูแลสุขภาพได้มาก รวมทั้งการจัดการระบบเงินเพื่อสุขภาพด้วย
 - ระบบเอกชน ทั้งประเภทแสวงกำไร และไม่แสวงกำไรประเภทหลัง ยังไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างเป็นระบบ
 - ระบบรัฐ ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้มีการขยายโครงไปสู่การให้บริการพื้นฐานที่จำเป็นมากขึ้น กระจายอำนาจการบริหารจัดคิดเอง ทำเองและแข่งขัน เพิ่มแรงจูงใจให้แพทย์เฉพาะทางหันไปมีบทบาทสร้างความรู้ให้มากขึ้น
- (3) มีการแข่งขันกันทำความดี การแข่งขันเกิดจากการมีความหลากหลาย การที่ประชาชนมีทางเลือก มีการจัดระบบที่มาของรายได้จากการบริการ ที่ได้รับความนิยม และการตรวจสอบความรับผิดชอบ
- (4) ประชาชนมีทางเลือก การที่ประชาชนมีทางเลือกจะทำให้ระบบบริการ มีการแข่งขันให้บริการที่ดี ความสามารถในการเลือกของประชาชนเกิดจาก

- ความรู้ (การคุ้มครองผู้บริโภค)
- ระบบการจ่ายค่าบริการที่เพิ่มจำนวนต่อรองของประชาชน

การคุ้มครองผู้บริโภคหรือระบบข้อมูลข่าวสารสาธารณะ จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องการการพัฒนาและการวิจัย

- (5) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) ต้องทำความเข้าใจว่าหมายถึงอะไร และตรวจสอบอย่างไร ต้องมีกรอบทางกฎหมาย การวางมาตรฐาน และกลไกในการตรวจสอบ

ข. การปรับบทบาทของภาครัฐ

ตามที่กล่าวในข้อ ก. จะเห็นได้ว่ารัฐจำเป็นต้องปรับบทบาทเดิมที่เน้นการให้บริการเอง มาเป็น

- เป็นผู้มองภาพรวม
- ส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของประชาชนและองค์กรเอกชน
- กระจายอำนาจในการจัดการสถานบริการของรัฐให้เกิดการแข่งขัน
- สร้างกฎระเบียบ กฎหมาย กำกับดูแลให้มีการตรวจสอบความรับผิดชอบ
- จัดให้มีกลไกทางการเงินที่ทำให้เกิดการปรับตัวของทุก ๆ ส่วน

ค. ปรับบทบาทของภาคสังคม

ภาคสังคมจะต้องมีการปรับบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำกับดูแล เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ จึงจะยกไปกล่าวเป็นมรรคองค์ที่ 7

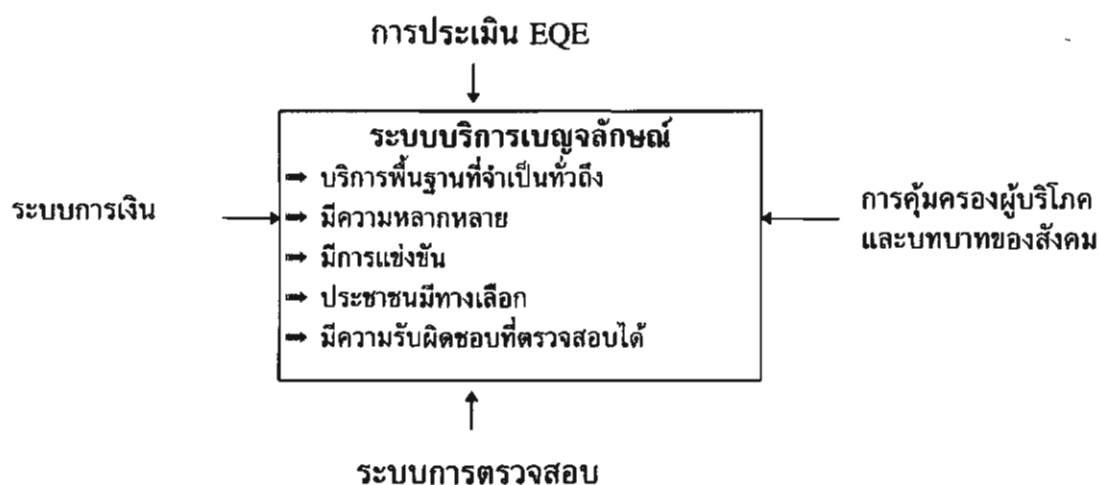
ง. การสนับสนุนและกำกับให้ระบบบริการสุขภาพสามารถปรับตัวและดำเนินไปด้วยดี

ระบบบริการที่กล่าวถึงในข้อ ก. ต้องมีการสนับสนุนและกำกับให้สามารถปรับตัวและดำเนินไปด้วยดี โดย

- ระบบการเงิน
- การตรวจสอบความผิดชอบ
- การคุ้มครองผู้บริโภคและบทบาทของสังคม
- การประเมิน EQE

ซึ่งอาจเขียนเป็นไดอะแกรม ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 แผนผังแสดงระบบบริการเบญจลักษณ์และระบบที่สนับสนุนและกำกับ



การสร้างระบบบริการในอุดมคติและการสร้างระบบสนับสนุนและกำกับให้เป็นไปตามนี้ ต้องการการวิจัยหลายจุดด้วยกันในระบบบริการทั้งหมด มาตรการทางการเงินมีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้องค์ประกอบทั้งหมดเข้ามาต่อเชื่อมกันและมีความยั่งยืน

มรรคองค์ที่ 7 การส่งเสริมประชาคมเพื่อสุขภาพ

เรื่องชุมชน ประชาคม และประชาสังคม มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทุกชนิด รวมทั้งสุขภาพ และเป็นอนาคตของโลก จึงควรได้รับความสนใจในการสร้างความรู้และส่งเสริมให้เกิดขึ้น ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม พยายามอธิบายความหมายของคำดังนี้

ชุมชน (small community) หมายถึงการรวมตัวของคนจำนวนไม่มาก

ประชาคม (greater community) หมายถึงการเป็นภาคีระหว่างฝ่ายต่างๆ ในสังคม เช่น ผู้นำชุมชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ และภาครัฐ

ประชาสังคม (civic society) หมายถึงสังคมที่มีการรวมกลุ่มกันทำงานเพื่อสังคมจำนวนมากเป็นปกติทั่วไป (norm) ของสังคม หรืออีกนัยหนึ่งมีกิจกรรมชุมชนและประชาคมอยู่ทั่วไป หรือเรียกสังคมเข้มแข็ง

ประชาคมเข้ามามีบทบาทต่อสุขภาพทุกด้าน ทั้งด้านนโยบาย ด้านปฏิบัติ และด้านการกำกับดูแล จึงเป็นเรื่องที่ต้องวิจัยและพัฒนาให้เข้มแข็ง

มรรคองค์ที่ 8 การวิจัยเพื่อยกร่างกฎหมายสาธารณสุขแห่งชาติ

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดมีความจำเป็นที่จะตราพระราชบัญญัติสาธารณสุขแห่งชาติ หรือกฎหมายปฏิรูประบบสาธารณสุข เพื่อกำหนดองค์กร กำหนดการกำกับดูแล เช่น การตรวจสอบมาตรฐานสถานบริการ และมาตรการทางเงินที่จะเอื้ออำนวยให้มีการปฏิรูประบบดังที่กล่าวมา จำเป็นต้องมีการวิจัยว่า กฎหมายดังกล่าวที่ดีที่สุดนั้นเนื้อหาควรจะเป็นอย่างไร

มรรคทั้ง 8 นี้ ควรพิจารณาให้ครบถ้วนยิ่งกว่าที่กล่าวแล้ว และจัดการให้มีการปฏิบัติครบทั้ง 8 องค์

6. ปัจจัยมบท

การปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพเป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกับการปฏิรูปอื่นๆ เช่น ปฏิรูปการเมือง ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา และควรทำโดยไม่ชักช้านัก เพราะกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่กระทบระบบเพื่อสุขภาพนั้นเกิดขึ้นโดยรวดเร็วและรุนแรง ยิ่งช้ายิ่งแก้ยากขึ้น จำเป็นต้องมีคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มองเห็นวิกฤติการณ์ที่รออยู่ข้างหน้า ความจำเป็นที่ต้องมีการปฏิรูป วิธีการปฏิรูปช่วยกันมองภาพใหญ่ และพยายามปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพ โดยเอาเรื่องการจัดการเป็นตัวนำ มีการวิจัยเป็นตัวหนุน

บทความนี้เสนอ เรื่องมรรค 8 แห่งการปฏิรูประบบเพื่อสุขภาพ อันอาจใช้เป็นกรอบเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ให้ละเอียดและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

สังคมไทยที่พึงปรารถนาจากมิติทางวัฒนธรรม

จาก

**แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ
ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8**

สังคมไทยที่พึงปรารถนา

จากมิติทางวัฒนธรรม

1. เป้าหมายคนไทยและสังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคต จากมิติทางวัฒนธรรม

เป้าหมายของคนไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตคือ “ความมีศักยภาพ ความมีวินัย และคุณธรรมที่สมบูรณ์” ซึ่งจะก่อให้เกิดคนไทยมีความสุข มีศักดิ์ศรี สังคมมีระเบียบ และดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีการพัฒนาอย่างก้าวหน้า เหมาะสมและยั่งยืน” โดยยึดมิติทางวัฒนธรรมเป็นกรอบความคิดแม่บทที่ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุล ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์

สร้างและจรรโลงจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของประชาชนให้มีวิถีชีวิตอย่างมีเหตุผลเป็นระบบ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และมีวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่อย่างเชื่อมั่นบนพื้นฐานคุณค่าของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสามารถรักษา พัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เป็นสมบัติของมนุษยชาติ อันจะนำมาซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของคนไทยในบริบทของสังคมโลก

3. ยุทธศาสตร์

เพื่อให้สามารถดำเนินการให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของแผนวัฒนธรรมแห่งชาติที่กำหนดไว้ เห็นควรกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานที่สำคัญ ๆ ดังนี้ คือ

3.1 สร้างความเข้มแข็งของบุคคล ครอบครัวและชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่บุคคล ครอบครัวและชุมชน โดยพัฒนาคน ครอบครัวและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของการเรียนรู้รกราก

วัฒนธรรมดั้งเดิม ตลอดจนความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความมีวินัย ค่านิยมและลักษณะนิสัยที่ดีของสังคมไทยและสังคมโลก เข้าใจและสามารถปรับวิถีชีวิตและพัฒนาศักยภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพตามสภาวะพัฒนาการของสังคม มีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน มีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินงานวัฒนธรรมด้วยชุมชนเอง รวมทั้งสร้างผู้นำและประชาคมทางวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ให้เป็นกลไกหลักในการดำเนินงานวัฒนธรรมของชุมชนจนเข้มแข็งและเป็นฐานการพัฒนาสังคมและประเทศในระบอบประชาธิปไตยให้เจริญรุ่งเรืองได้

3.2 นำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา

ปรับเปลี่ยนการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดกับคน ชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นมิติทางวัฒนธรรมที่สำคัญโดยกำหนดให้โครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ ทุกโครงการมีกสนกำหนดมาตรฐานในการพัฒนาคน ชุมชน และสังคม โดยใช้มิติทางวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนานั้นด้วย

3.3 เผยแพร่คุณค่าวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยและสังคมโลก

วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีต่อกัน นำมาซึ่งการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน ระหว่างสังคมต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันเกิดจากภูมิปัญญา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเผยแพร่คุณค่าของวัฒนธรรมไทยออกไปให้กว้างขวางและแพร่หลายทั้งในสังคมไทยและสังคมโลก

3.4 ใช้สื่อสารมวลชนเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอด และพัฒนาวัฒนธรรม

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคมทำให้สามารถรับและส่งข้อมูลข่าวสารไปได้อย่างรวดเร็วและครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่และทุกกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น จึงต้องใช้สื่อสารมวลชน เทคโนโลยี โทรคมนาคม และแหล่งสารสนเทศทุกประเภทเป็นสำคัญในการถ่ายทอดและพัฒนาสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่ดีงามและทรงคุณค่าของไทยออกไปอย่างกว้างขวางและทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยให้มีการใช้ภาษาไทยที่ถูกต้องในการสื่อสารนั้น

3.5 ระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานวัฒนธรรม

การดำเนินงานวัฒนธรรมเป็นภาระหน้าที่ของประชาชนทุกคน สถาบันทางสังคมทุกสถาบัน สถานศึกษาทุกแห่ง หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนทุกแห่ง รวมทั้งองค์กรภาคธุรกิจต่างๆ ที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการดำเนินงานวัฒนธรรมด้านต่างๆ ตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และตามภารกิจที่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องระดมสรรพกำลังต่างๆ ให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนในการดำเนินงานวัฒนธรรม ด้วยความตระหนักในภารกิจหน้าที่และความรับผิดชอบต่องานวัฒนธรรมของชาติร่วมกัน

3.6 ให้มีการลงทุนทางวัฒนธรรม

แต่เดิมนั้นวัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่จำเป็นของประชาชนได้ดำเนินไปตามปกติ ไม่ได้คิดในเชิงว่าจะมีผลผลักดันให้เกิดคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจหรือคุณค่าด้านอื่นๆ ของประเทศมากนัก รัฐจึงมิได้ให้ความสำคัญที่จะดูแลเท่าที่ควรจะเป็น จึงขาดการลงทุนที่จะผลักดันให้วัฒนธรรมเกิดความเข้มแข็งขึ้น บัดนี้ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศไทยต้องก้าวหน้าไปให้ทันกับสังคมโลกยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่หลักการใหม่ที่ว่า การดำเนินงานวัฒนธรรมเป็นการลงทุนที่สำคัญทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งของประเทศ จึงจำเป็นต้องลงทุนพัฒนาวัฒนธรรมให้เข้มแข็ง ซึ่งนอกจากเกิดผลดีในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมไทยแล้ว ยังสามารถนำผลที่เกิดขึ้นไปเพิ่มคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องส่งเสริมสนับสนุนให้มีการลงทุนทางวัฒนธรรมทั้งจากภาครัฐและเอื้ออำนวยให้เอกชนมาลงทุนทางวัฒนธรรมมากขึ้น

4. แผนงาน

เพื่อให้สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนวัฒนธรรมแห่งชาติที่กำหนดไว้ เห็นควรกำหนดแผนงานที่สำคัญๆ 6 แผนงาน ดังนี้คือ

4.1 แผนงานพัฒนาค่านิยม ลักษณะนิยม วิถีชีวิตและสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของแผน : เพื่อให้หลักธรรมของแต่ละศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาวิถีชีวิต พัฒนาค่านิยม ลักษณะนิสัยและวิถีคิดของสังคมไทย จากวัฒนธรรมบริโศคนิยม วัตถุประสงค์ไปสู่การมีคุณธรรม จริยธรรม มนุษยธรรมและจิตสำนึกต่อหน้าที่ความรับผิดชอบของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมตามระบอบประชาธิปไตย ให้แต่ละคนสามารถทำงานและดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีจิตสำนึกในการสร้างสันติภาพ ที่ยั่งยืนทั้งต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ รวมทั้งสามารถพัฒนาตนเองและสังคมบนพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

4.2 แผนงานส่งเสริมศักยภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชน

วัตถุประสงค์ของแผน : เพื่อส่งเสริมให้มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมของบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม โดยการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว สร้างความเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม สร้างและสนับสนุนเครือข่ายและประชาคมทางวัฒนธรรมทุกระดับ ให้เป็นแกนนำและกลไกสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาสู่วัฒนธรรมของชุมชนที่หลากหลายทั้งในเมืองและชนบท

4.3 แผนงานส่งเสริมวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวและการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคม

วัตถุประสงค์ของแผน : เพื่อส่งเสริมให้มีการนำความรู้และวิถีคิด ตลอดจนแบบแผนวิถีชีวิตไทยเป็นฐานในการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ และสังคมให้สามารถผลิตศิลปะและอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างและเพิ่มพูนรายได้จากอาชีพอิสระหรือการรับจ้างองค์กรของภาครัฐและเอกชน รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยจิตสำนึกทางวัฒนธรรม โดยให้เชื่อมโยงความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีในวัฒนธรรมไทยและส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

4.5 แผนงานอนุรักษ์มรดก เสริมสร้างเอกลักษณ์และเผยแพร่เกียรติภูมิ วัฒนธรรมไทยในสังคมโลก

วัตถุประสงค์ของแผน : เพื่อรักษาและพัฒนา มรดกทางศิลปกรรม และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเอกลักษณ์ที่ดีเด่นของชาติ โดยเฉพาะภาษาไทยและศิลปะไทยให้แก่คนไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งจะนำไปสู่การรู้จักและภาคภูมิใจในตนเอง ชาบซึ้งและตระหนักในคุณค่า กระตุ้นให้เกิดสุนทรียภาพ จินตนาการและทักษะในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ไทยทุกประเภท รวมทั้งการอนุรักษ์ธำรงไว้สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทย และพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกแล้ว เผยแพร่ภาพลักษณ์เกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมไทยในสังคมโลก โดยการส่งเสริมให้มีทูตวัฒนธรรมและศูนย์วัฒนธรรมไทยในต่างประเทศขึ้น

4.6 แผนงานระดมทรัพยากรและการลงทุนทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของแผน : เพื่อขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน วัฒนธรรมโดยรณรงค์ให้ประชาชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเห็นคุณค่า ความสำคัญและตระหนักว่างานวัฒนธรรมเป็นภาระหน้าที่ของทุกคน ทุกหน่วยงานที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุนทางวัฒนธรรมให้แก่องค์กรเอกชนที่มีศักยภาพสูง โดยส่งเสริมและสนับสนุนการใช้สถาบันบริการนิเทศทุกประเภทและเทคโนโลยีสื่อสารมวลชนและโทรคมนาคมในการเผยแพร่คุณค่าของวัฒนธรรมไทยไปสู่กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ให้เกิดความซาบซึ้งจนถึงขั้นปฏิบัติได้ นอกจากนั้นจะต้องมีมาตรการเพื่อกลั่นกรองและเฝ้าระวังวัฒนธรรมที่ไม่พึงปรารถนาที่จะแอบแฝง เข้ามากับเครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัยนั้นด้วย



สิ่งแวดล้อมกับคุณธรรมสังคมไทย

ปาฐกถาพิเศษ

โดย อานันท์ ปันยารชุน
ประธานสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

ในการสัมมนาประจำปี 2539
เรื่อง “สิ่งแวดล้อมไทยในทศวรรษหน้า”
9 กรกฎาคม 2539
โรงแรมเซ็นทรัล พลาซ่า กรุงเทพฯ

สิ่งแวดล้อมกับ

คุณธรรมในสังคมไทย

ท่านมีเกียรติทุกท่าน

ผมมีความยินดีที่ได้มาพบกับท่านทั้งหลาย ณ ที่ประชุมนี้อีกวาระหนึ่ง ครึ่งนี้นับเป็นครั้งที่สามของการประชุมประจำปีของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยซึ่งผมให้ความสำคัญอย่างมากเสมอมา สาเหตุที่ผมให้ความสำคัญต่อการประชุมนี้ ไม่ใช่เป็นเพียงเพราะผมดำรงตำแหน่งประธานสภาของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยเท่านั้น แต่เป็นเพราะผมเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งของประเทศไทยและของโลก ทั้งในปัจจุบัน และในศตวรรษที่จะมาถึงและอีกด้วยเหตุผลนี้เองที่เราก่อตั้งสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยขึ้นมา

ท่านคงจะยังจำกันได้ว่า ปีที่แล้ว เราประชุมกันเรื่อง “สิ่งแวดล้อมไทย ใครจัดการ -- รัฐ ธุรกิจ หรือประชาชน” ในวันนี้ เราจะขยายขอบเขตการประชุม ออกไปถึงความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยกับนานาประเทศ และขยายวิสัยทัศน์ของไทยให้กว้างไกลไปจรดศตวรรษที่ 21ที่กำลังจะมาถึง

แต่ก่อนที่เราจะไปถึงจุดนั้น ผมอยากให้เราหันกลับมามองปัญหาใกล้ตัวที่รัฐได้พยายามแก้ไขกันมาหลายสิบปีแต่ยังไม่ลุล่วง ปัญหานี้ได้แก่ ปัญหาการดูแลรักษาป่า

ผมคิดว่าปัญหาพื้นฐานประการแรกของการดูแลรักษาป่านี้ อยู่ที่ความเข้าใจความหมายของ “ป่า” คุณค่าของป่ามิได้มีเพียงทรัพยากรไม้อย่างที่เคยเข้าใจกัน แต่ยังรวมถึงสมดุลทางธรรมชาติ และทรัพยากรอันเนื่องมาจากความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ ผมอยากจะชี้ว่าป่าไม้มิได้มีประโยชน์แต่กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบบริเวณป่าเท่านั้น เพราะป่าไม่ใช่ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเดียว แต่เป็นทรัพยากรของประเทศและของโลกด้วย

ที่ผ่านมา รัฐบาลหลายคณะได้มีความพยายาม และมีมาตรการหลายประการในการรักษาพื้นที่ป่า ไม่ว่าจะเป็นการตั้งเป้าหมายพื้นที่ป่า หรือการปิดป่า รวมไปถึงจนถึงโครงการ ค.จ.ก. ซึ่งในช่วงสั้น ๆ ที่ผมเป็นหัวหน้ารัฐบาล ทำให้ต้องไปเกี่ยวพันด้วยเนื่องจากเป็นโครงการต่อเนื่องมาจากรัฐบาลชุดก่อน มาตรการเหล่านี้ล้วนแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการรักษาพื้นที่ป่า

นอกเหนือจากความเข้าใจ หรือไม่เข้าใจความหมายของป่าแล้ว ผมคิดว่าหัวใจของปัญหานี้อยู่ที่ ความเชื่อเดิม ๆ ที่ว่า มีแต่เจ้าหน้าที่รัฐ และธุรกิจเอกชนรายใหญ่ ๆ เท่านั้น ที่จะสามารถพิทักษ์ป่าและเพิ่มพื้นที่ป่าได้ ส่วนชาวบ้านในพื้นที่เป็นได้แต่เพียงผู้ทำลายป่าเท่านั้น ไม่มีศักยภาพที่จะรักษาป่าได้อย่างไร

อย่างไรก็ดี ถึงเวลาแล้วที่จะต้องทบทวนความเชื่อดังกล่าวเสียใหม่ ทั้งนี้เพราะเราได้เห็นแล้วว่า มาตรการต่าง ๆ ของรัฐที่ผ่านมา แม้กระทั่งการปิดป่าตั้งแต่ปี 2532 ก็ไม่สามารถรักษาพื้นที่ป่าไว้ได้ ป่าของไทยยังคงลดลงกว่า 1 ล้านไร่ต่อปี ผมจึงอยากให้เราลองตั้งต้นคิดเสียใหม่ ว่าชาวบ้านมีศักยภาพที่จะดูแลรักษาป่าได้ ขณะเดียวกันป่าก็สามารถฟื้นฟูตัวเองได้เช่นกัน เมื่อเรามีสมมุติฐานใหม่เช่นที่กล่าวมานี้ เราก็จะมีโจทย์ชุดใหม่ที่จะเป็นประโยชน์กว่าเดิม โจทย์ชุดใหม่นี้คือ “จะสร้างแรงจูงใจอย่างไรเพื่อที่จะให้ชาวบ้านดูแลรักษาป่าในพื้นที่ของตนเอง” ซึ่งหากสามารถทำได้ จะประหยัดงบประมาณด้านการปลูกป่าไปได้มาก และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น แนวทางใหม่นี้จะช่วยลดความขัดแย้งในพื้นที่ชนบทลงอีกด้วย

ผมคิดว่าปัญหานี้ไม่ต่างจากวิกฤติจราจรเท่าใดนัก แม้ว่าเมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินปัญหาทั้งสองดูเหมือนเป็นคนละเรื่องกัน ปัญหาหนึ่งเกิดในป่าในเขา อีกปัญหาหนึ่งเกิดขึ้นในเมือง แต่ผมกลับเห็นว่าปัญหาทั้งสองคล้ายกันมาก เหตุที่ว่าคล้ายกันนั้นก็เพราะต่างก็เป็นปัญหาเรื้อรังที่ทำลายความสามารถของรัฐบาลมาแล้วหลายคณะ แก้อะไรก็แก้ไม่สำเร็จ แต่สิ่งที่ทำให้ปัญหาทั้งสองเหมือนกันมากที่สุด และผมคิดว่าเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดด้วย ก็คือวิธีการแก้ไขปัญหาที่ผิดเหมือนกัน

รัฐพยายามแก้ปัญหาการจราจร โดยคิดว่าปัญหานี้มีสาเหตุมาจากการที่มีพื้นที่ผิวถนนไม่เพียงพอกับจำนวนรถยนต์ที่มีมากมายมหาศาล ก็เลยพยายามแก้ปัญหาด้วยการหาทางเพิ่มผิวดถนนให้ทันกับความต้องการ เมื่อเพิ่มผิวดถนนบนพื้นที่ดินตามปกติไม่ได้ ก็พยายามทำทางยกระดับบ้าง เอาผิวคลองมาทำถนนบ้าง มุมนานะเผด็จการประดิษฐ์วิธีพิศดารยิ่งขึ้นไปต่าง ๆ นานา ทั้งหมดนี้ก็เพื่อพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะรองรับจำนวนรถยนต์ที่มีอยู่และที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ วันละประมาณ 700 คันเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ ยังไม่รวมจำนวนรถจักรยานยนต์

ผมไม่อยากจะให้เรากลัว แต่ก่อนเราถ่มโคลงกันด้วยซ้ำเพื่อเอามาทำเป็นถนน แนวความคิดที่เอาผิวน้ำมาเป็นผิวนอนนี้ไม่ได้มีอะไรใหม่แต่อย่างใด เราเบียดเบียนคลองจนจะไม่เหลือทางน้ำธรรมชาติที่จะช่วยระบายน้ำในฤดูฝน คุณภาพน้ำก็ต่ำจนเกินกว่าจะชื่นชมได้อีกต่อไป สิ่งที่รัฐควรจะทำแต่ไม่ได้ทำคือลดความต้องการใช้ผิวนอนลงให้ได้ ลดจำนวนรถยนต์ส่วนบุคคลลงให้ได้ นี่ควรจะเป็นประเด็นสำคัญอันดับแรกในการแก้ปัญหาวิกฤติสัญจร

ผมอยากจะบอกว่าปัญหาป่าก็เช่นเดียวกัน พื้นที่ป่าในประเทศนี้ลดลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง แม้จะมีคำสั่งปิดป่ามาแล้วหลายปีก็ยังยุติการทำลายป่าไม่ได้ ถ้าสาเหตุของการทำลายป่าคือการทำไม้ เราก็ต้องพิจารณาว่าไม้เหล่านี้เอาไปทำอะไร ในปี 2539 นี้ ประเทศไทยมีความต้องการไม้ท่อนถึง 14.7 ล้านตัน และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 18.3 ล้านตัน ในปี 2545 และท่านทราบหรือไม่ว่า ปัจจุบันนี้ ประเทศไทยเป็นผู้นำเข้าไม้รายสำคัญเป็นอันดับสี่ของโลก ผมจึงอยากจะบอกว่า แทนที่รัฐบาลจะคอยมาไล่ปลุกป่าให้ทันกับป่าที่ถูกทำลายไปซึ่งได้เห็นกันอยู่แล้วว่าทำไม่ได้ เราควรที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการบริโภคไม้ของเราลงด้วย ซึ่งหมายถึงว่ารัฐควรมีมาตรการต่าง ๆ ออกมาเพื่อหันเหพฤติกรรมเดิม ๆ ที่เป็นตัวการในการทำลายป่าเหล่านี้ลง

นอกจากนี้ ผมอยากจะเตือนว่า ป่าไม่ได้มีเฉพาะไม้เท่านั้น สาเหตุของการสูญเสียพื้นที่ป่าที่สำคัญไม่น้อยกว่าการตัดไม้ได้แก่ การรุกรานที่ดิน คนจนรุกรานพื้นที่ป่าเพราะต้องการที่ดินทำกิน แต่คนรวยและนักธุรกิจนั้นเอาเปรียบป่า เพราะต้องการเก็งกำไร เนื่องจากป่าเป็นสมบัติสาธารณะ เป็นของเราทุกคน รัฐจึงต้องลุกขึ้นมาปกป้องพื้นที่ป่าที่มีคนบางกลุ่มใช้สร้างผลประโยชน์ส่วนตนอยู่

ผมได้เรียนตั้งแต่ต้นว่า วันนี้เราจะพูดกันถึงอนาคต อนาคตอันใกล้ที่พอจะมองเห็นกันได้ ได้แก่ เรื่องการค้าระหว่างประเทศ แม้ว่าโลกทุกวันนี้จะให้ความสำคัญกับระบบการค้าเสรี แต่ตัวแปรใหม่ในเรื่องนี้ได้แก่ เงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมของการผลิตและจัดจำหน่ายสินค้า ในอนาคตอันไม่ไกลนัก คู่ค้าต่างประเทศสามารถใช้ประเด็นการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมมาเป็นเงื่อนไขในการพิจารณาการเลือกสินค้า โดยเฉพาะประเทศในยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ การจัดการระบบธุรกิจที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมนั้นกำลังจะเป็นเรื่องหลักเรื่องหนึ่งในการค้าระหว่างประเทศ

ทุกท่านคงจะทราบว่าผมสนับสนุนการมีเสรีภาพมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพในทางการเมือง เสรีภาพของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ตลอดจนถึงเรื่องการค้า

เสรี ในเรื่องการค้ากับสิ่งแวดล้อมนี้ บางท่านอาจจะเห็นว่าเป็นการที่ประเทศที่เจริญแล้วเอาข้อเรียกร้องด้านสิ่งแวดล้อมมาเป็นเครื่องกีดกันประเทศที่ยังมีแรงงานราคาถูกกว่าเพื่อประโยชน์ในการแข่งขันทางการค้าของตน และเพื่อเอาเปรียบประเทศอย่างเรา ผมเองก็ยังเคยชี้ให้เห็นว่ามีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้นแล้วจริง อย่างไรก็ตาม ถ้าเรามองเรื่องนี้เป็นการสร้างความกดดันกับประเทศไทย ผมอยากจะถามว่าความกดดันที่จะให้มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าขึ้น ที่มีการลดปริมาณของเสียจากกระบวนการผลิตให้น้อยลงนั้นจะส่งผลเสีย และจะทำลายประเทศได้อย่างไร

ถ้าเราพิจารณาเรื่องนี้ด้วยทัศนคติของคนที่มีมองโลกในแง่ดี เราก็ย่อมจะเห็นว่า นักธุรกิจไทยมีทางออกที่สามารถทำได้โดยไม่ลำบาก เนื่องจากองค์กรมมาตรฐานสากลก็ได้ชี้ทางออกไว้ให้แล้ว อันได้แก่ มาตรฐาน ISO 14000 มาตรฐาน ISO 14000 เป็นอนุกรมมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม มาตรฐานที่สำคัญในอนุกรมนี้คือ มาตรฐาน ISO 14001 ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Environmental Management System เป็นมาตรฐานระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่กิจกรรมการออกแบบ การตลาด การผลิต การส่งมอบลูกค้า และการบริการ โดยมีมุ่งให้องค์กรมีการพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

ผลโดยตรงที่ธุรกิจที่ใช้มาตรฐานนี้จะได้รับ คงไม่ใช่เพียงแค่การขยายโอกาสของการจำหน่ายสินค้าของตนในตลาดต่างประเทศเท่านั้น การใช้ระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ที่มีของเสียน้อยลง และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ย่อมจะช่วยลดต้นทุนของกิจการนั้นๆ เองลงด้วย ในขณะที่เดียวกันการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมยังเป็นการแสดงออกถึงสำนึกที่ผู้ประกอบการมีต่อส่วนรวม สังคมก็ย่อมจะขอบคุณธุรกิจนั้นๆ ภาพพจน์ที่ดีต่อธุรกิจนั้นเองก็ย่อมจะเป็นผลพลอยได้ที่ติดตามมา ผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผมอยากให้เราให้ความสนใจ คือ การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะช่วยอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเรา

คุณสมบัติประการหนึ่งของการเป็นนักธุรกิจที่ดี คือ การสามารถมองเห็นโอกาสทางธุรกิจในเรื่องต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา คือ ความว่องไวต่อการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการตลาด หรือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเทคโนโลยี ผมอยากจะเรียนว่าการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมคือ โอกาสทางธุรกิจอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เป็นเพียงค่าใช้จ่าย หรือการเพิ่มต้นทุนตามที่นักธุรกิจบางท่านเข้าใจกัน ธุรกิจด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ธุรกิจจัดหาน้ำสะอาด อุปกรณ์ประหยัดพลังงาน ระบบควบคุมมลพิษ ระบบกำจัดการสารพิษ ธุรกิจการกำจัดขยะ การให้บริการที่ปรึกษา และการติดตามตรวจสอบปริมาณมลพิษ เป็นธุรกิจที่กำลังเติบโตอย่าง

รวดเร็ว ในปี 2538 ที่ผ่านมา ธุรกิจสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยมีมูลค่าสูงถึง 25,000 ล้านบาท และมีแนวโน้มในการเติบโตขึ้นอีกถึงปีละ 20-25 เปอร์เซ็นต์ นับได้ว่าเป็นธุรกิจที่สร้างกำไรให้กับผู้ลงทุน และยังเป็นผลดีต่อสิ่งแวดล้อมของส่วนรวมด้วย เรียกได้ว่า ธุรกิจนี้ทำให้ท่าน “ได้ทั้งเงิน ได้ทั้งกล่อง” นักลงทุนจากต่างชาติได้เข้ามาเก็บเกี่ยวโอกาสนี้ในประเทศอยู่แล้ว ผมอยากจะเตือนว่านักธุรกิจไทยจะต้องตื่นตัว กระฉับกระเฉง และว่องไวต่อการเปลี่ยนแปลงที่มาจากความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมนี้

เมื่อผมพูดถึงการค้าระหว่างประเทศ และสิ่งแวดล้อม ผมพูดถึงเรื่องในอนาคตก็จริง แต่เป็นเรื่องที่อยู่ใกล้เรามาก เหตุที่เห็นว่าใกล้ก็เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์ของเรา ธุรกิจของเรา เศรษฐกิจของเราโดยตรง ส่วนเรื่องที่ผมอยากจะนำเสนอต่อไป เป็นเรื่องในอนาคตเช่นกัน แต่เป็นอนาคตที่สำหรับบางท่านแล้วอาจจะดูเหมือนเป็นเรื่องไกลเราอยู่สักหน่อย แต่ถึงอย่างไรก็เป็นเรื่องที่สำคัญ ผมกำลังพูดถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิโลก

นักวิทยาศาสตร์ได้พบว่า โลกทุกวันนี้มีก๊าซที่ก่อให้เกิดสภาวะเรือนกระจกมากกว่าที่เคยมีในอดีต และคาดว่าจะสภาวะดังกล่าวจะทำให้อุณหภูมิโลกร้อนขึ้น ซึ่งจะส่งผลในระยะยาวต่อสภาพภูมิศาสตร์เช่นการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง นอกจากนี้อุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงไปจะส่งผลต่อวัฏจักรของพืชหรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้อีกด้วย เนื่องจากสภาวะโลกร้อนเป็นเรื่องที่จะส่งผลต่อโลก และประชาชนของโลกในนานาประเทศ สหประชาชาติจึงได้ดำเนินการให้มีข้อตกลงระหว่างประเทศที่เรียกว่า อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงชั้นบรรยากาศ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า United Nations Framework Convention on Climate Change เพื่อประสานความร่วมมือจากนานาประเทศในการรับมือกับปัญหานี้

ประเทศไทยและประเทศอื่นๆ ที่เป็นภาคีของอนุสัญญานี้มีหน้าที่สำรวจว่าประเทศของตนปล่อยก๊าซที่ทำให้เกิดสภาวะเรือนกระจกอย่างไรบ้าง และดูแลให้มีก๊าซดังกล่าวอยู่ในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อชั้นบรรยากาศ ทั้งนี้ด้วยการ รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและแหล่งที่มาของก๊าซแต่ละชนิด สนับสนุนให้มีการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจสถานการณ์ของปัญหานี้ และกำหนดนโยบาย แผนงาน และกลยุทธ์ในการควบคุมก๊าซเรือนกระจก

หัวใจของเรื่องนี้อยู่ที่ว่าก๊าซที่ก่อให้เกิดสภาวะเรือนกระจกนี้ที่สำคัญ ได้แก่ คาร์บอนไดออกไซด์ และมีเทน แหล่งที่มาที่สำคัญของก๊าซทั้งสองในประเทศไทย ได้แก่ การทำนาข้าว การตัดไม้ทำลายป่า และการใช้พลังงานฟอสซิล เช่น น้ำมัน ถ่านหิน และลิกไนต์ โดยเฉพาะการใช้พลังงานเพื่อการจราจรและอุตสาหกรรม ดังนั้น ท่านจะเห็นได้ว่ากิจกรรมในประเทศไทยที่ส่งผลต่อการเกิดสภาวะโลกร้อน ก็คือ กิจกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ผ่านมานั่นเอง

และนี่เองคือสาเหตุที่บางประเทศไม่กระตือรือร้นที่จะให้ความร่วมมือในการควบคุมปริมาณก๊าซเรือนกระจก เนื่องจากเกรงว่าจะไปหยุดยั้งการพัฒนาหรือลดมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนในประเทศของตนเอง แต่ผมกลับคิดว่าแทนที่จะเกี่ยงกันหรือโยนกลองกันไปมา แต่ละประเทศควรจะตั้งคำถามต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการพัฒนาในประเทศของตนมากกว่าว่าทำอะไรจึงจะยังสามารถพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของประชาชนของเราให้สูงขึ้น โดยไม่ทำลายบรรยากาศของโลก เช่นเดียวกับที่เรากำลังพยายามพัฒนาประเทศโดยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมกัน ผมคิดว่าคำถามในแนวทางนี้จะเป็นเรื่องที่ทำยากกว่า สร้างสรรค์กว่า และควรแก่การพิจารณามากกว่า

การยุติหรือยับยั้งการตัดไม้ทำลายป่าที่ผมได้พูดถึงไปแล้วข้างต้นเป็นช่องทางที่สำคัญในการป้องกันปัญหาโลกร้อน การใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สำคัญมาก เพราะนอกจากจะช่วยลดก๊าซเรือนกระจก ยังช่วยลดมลพิษและส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ในปัจจุบัน ความสามารถของคนไทยในการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพยังอยู่เพียงกึ่งกลางระหว่างประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีประสิทธิภาพสูงที่สุดในโลก กับประเทศจีนซึ่งมีประสิทธิภาพต่ำที่สุด สถิตินี้ชี้ให้เห็นว่าเรายังมีหนทางอีกมากที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้พลังงานของเรา

ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพิทักษ์ป่า การค้าระหว่างประเทศ หรือสภาวะโลกร้อนที่ผมได้กล่าวมาข้างต้น ล้วนเกี่ยวข้องกับ “ความคิด” ของเรา ซึ่งจะไปกำหนดพฤติกรรมการบริโภค การผลิต และการจัดการสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ผมจึงขอถือโอกาสทบทวนความคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมของคนไทยเราในที่ประชุมนี้

ผมเชื่อว่าทุกท่านในที่ประชุมนี้ตระหนักดีว่า “สิ่งแวดล้อม” มีค่าใช้จ่าย มีต้นทุนทางสังคม มีผู้ได้และผู้เสียประโยชน์ มีความขัดแย้งแย่งชิงกัน ดังนั้นสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมทั้งหมด ผมอยากจะย้ำว่า สิ่งแวดล้อมไม่ใช่เรื่องที่จะนึกถึงต่อเมื่อมีเวลาว่างเท่านั้น ที่ผ่านมามากคนมักจะจัดสิ่งแวดล้อมไว้ในลำดับท้ายๆ โดยเห็นเป็นเรื่องไม่สลักสำคัญ แต่ถึงกระนั้นก็ควรจะต้องพูดถึงอยู่เหมือนกันเพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเป็นผู้มีการศึกษา มีอารยธรรม ในทำนองเดียวกับการพูดถึงเรื่องสิทธิสตรีสิทธิเด็ก หรือศิลปวัฒนธรรม ซึ่งผมเชื่อว่ามีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ได้เห็นเป็นเรื่องเร่งด่วนแต่อย่างใด ใครก็ตามที่มีความคิดอย่างนี้ ผมอยากขอให้ทบทวนความคิดของท่านเสียใหม่

เนื่องจากสิ่งแวดลอมเป็นเรื่องที่มีผู้ได้และผู้เสียประโยชน์ ดังนั้นรัฐจึงต้องเข้ามากำกับ จัดวาง กติกา เพื่อจัดสรรประโยชน์ และสร้างความเป็นธรรม แต่การที่รัฐมีหน้าที่กำกับ ไม่ได้หมายความว่ารัฐจะต้องเป็นผู้นำ หรือผู้ทำไปเสียทุกเรื่อง แต่ยังไม่ได้หมายความว่ารัฐจะต้องทำถูกไปหมดอีกเช่นกัน หลายท่านอาจมีความหมายว่า ปัญหาของประเทศไทยอยู่ที่นักการเมืองขาด เจตจำนงที่แน่วแน่ที่จะผลักดันสังคมไปในทางที่เจริญที่ติงาม ผมคิดว่าความเห็นนี้คงจะไม่ผิด แต่ผมอยากจะชี้ว่าในระบอบประชาธิปไตยที่เราอยากจะมีกันนั้น เจตจำนงทางการเมืองจะต้อง มาจากเจตจำนงของสังคมเป็นหลัก ทั้งนี้หมายความว่าประเทศไทยจะต้องมีประชาชนที่มีเจต จานงร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวมเสียก่อนเพื่อชี้หน้านักการเมืองและรัฐบาลของเรา

งานพัฒนาสิ่งแวดลอมก็เหมือนกับงานพัฒนาประชาธิปไตย ต่างก็ต้องอาศัยประชาชนที่มีความ **รับผิดชอบ**ต่างก็ต้องอาศัย**การมีส่วนร่วมของประชาชน** ผมเคยพูดเอาไว้แล้วว่าประชาธิปไตย ไม่ได้หมายถึงเพียงการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง วันนี้ผมขอบอกว่าการพัฒนาสิ่งแวดลอมก็ไม่ ได้หมายถึงเพียงการประกาศว่าเราอยากมีสิ่งแวดลอมที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีเท่านั้น **เช่นเดียว กับประชาธิปไตยจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีส่วนร่วม การพัฒนาสิ่งแวดลอมจะเป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมเช่นกัน** ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการประหยัดพลังงาน การ เต็มใจจ่ายค่าบำบัดน้ำเสีย การดูแลกระบวนการผลิต หรือการบริโภคสินค้าของตัวเอง เป็นต้น

ในรอบของเวลาในทศวรรษหน้า ในรอบของตำแหน่งของประเทศไทยในเวทีโลก ไทยควรจะ มีบทบาทอย่างไร

ผมเคยรับราชการในกระทรวงต่างประเทศ ผมจึงเห็นความสำคัญของตำแหน่งของประเทศไทย ในการแข่งขันในเวทีโลกอย่างชัดเจน ผมไม่ค่อยห่วงนักธุรกิจ ไม่ห่วงบทบาทของคนกลุ่มนี้ใน เวทีการค้าระหว่างประเทศ เพราะคนกลุ่มนี้มีความสามารถ มีข้อมูลทันสมัย มีเรี่ยวแรงดีมาก อยู่แล้ว แต่ที่ห่วงที่สุดคือคนจนในชนบท นี่คือนั่นที่รัฐและพวกเราจะต้องใส่ใจอย่างมาก ว่า จะปรับตัว เปลี่ยนแปลงทันต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกหรือไม่

ผมหวังว่าประเทศไทย จะแยกออกเป็นสองส่วนยิ่งกว่าทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งแข่งขันในตลาดโลก เมื่อทำการผลิต ก็ผลิตเพื่อตลาดนอกประเทศไทย เมื่อบริโภคก็บริโภคสินค้าที่ประเทศไทยอาจ ไม่ผลิตเองอีกต่อไปแล้ว แต่ประเทศจีน เวียดนาม พม่า จะเป็นผู้ผลิตแทน ไม่นิยมบริโภคสิน ค้าที่ผลิตโดยแรงงานไทย แต่จะต้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่สั่งตรงจากประเทศตะวันตกเท่านั้นจึงจะ

ถือว่ามีความประพฤติพอ แต่อีกส่วนหนึ่งนั้น ยังอยู่กับความยากจนในชนบทหรือชายแรงงานในหัวเมืองต่าง ๆ ด้วยโอกาสที่จะแสวงหาคุณภาพชีวิตที่ดีเทียบกับผู้คนในส่วนแรก

ผมเคยพูดเอาไว้ในปี 2535 เมื่อสมัยที่ผมเป็นผู้นำรัฐบาลว่า “กระแสความคิดทางสังคมเป็นพลังที่สำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงทิศทางและอนาคตทางสังคม ความคิดในอดีตนั้นใครมีอำนาจคนนั้นคือความยิ่งใหญ่ แต่ปัจจุบันนี้ อำนาจของสังคมคือความอิสระในความคิดอ่าน ความอิสระในการออกความเห็น ความอิสระในการรับรู้และรับทราบข่าวสารที่ถูกต้องและสมบูรณ์ พลังความคิดหรือกระแสความคิดนี้.... จะเดินหน้าต่อไป ไม่มีใครสามารถจะมายับยั้งหรือหยุดยั้งกระแสความคิดนี้ได้”

วันนี้ ผมขอยืนยันในความเชื่อนี้ และอยากจะบอกว่าสังคมจะพัฒนาไปทิศทางใดอยู่ที่พลังความคิดของสังคมนั้น วันนี้ผมขอให้พวกเราที่อยู่ในภาคธุรกิจ ภาครัฐ และภาคประชาชนเองร่วมมือกันสร้างพลังความคิดใหม่ในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างสำนึกเพื่อส่วนรวม เราต้องสร้างเจตจำนงร่วมของสังคมให้ได้ เราต้องไม่หวังที่จะร่ำรวย อยู่ดีกินดี แต่เพียงลำพังเรา ครอบครัวเรา และพวกพ้องของเราเท่านั้น แต่สิ่งที่คนไทยต้องสร้างขึ้นมาให้ได้คือ **สำนึกร่วมเจตจำนงร่วมของสังคม** ถ้าทำไม่ได้เราก็รักษาสีสิ่งแวดล้อมไม่ได้ ถ้ารักษาสีสิ่งแวดล้อมไม่ได้เราก็พัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนต่อไปไม่ได้ เช่นเดียวกัน ถ้าเราสร้างจิตสำนึกร่วมของสังคมไม่ได้ เราก็จะมีสังคมประชาธิปไตยไม่ได้ ประเทศไทยก็จะยังเวียนว่ายอยู่ในวังวนของปัญหาเก่า ๆ ปัญหาจราจร ปัญหาป่าหุดหาย ปัญหาการมี สส. หรือรัฐมนตรีที่คิดถึงแต่จังหวัดและเขตเลือกตั้งของตัวเอง แต่ไม่ตระหนักว่าตนมีหน้าที่เพื่อสังคมไทยทั้งประเทศ

เราทราบกันดีว่า ประเทศไทยยังมีปัญหาอยู่มาก ในฐานะที่ผมเองเคยอยู่ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในฐานะข้าราชการประจำและนักการเมือง โดยมีอาชีพเป็นนักการทูตอยู่ 23 ปี และบังเอิญได้เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่สองสมัย และก็มีประสบการณ์ในภาคธุรกิจอยู่เกือบ 20 ปีด้วย ผมผ่านทั้งร้อนและหนาวมาแล้วไม่น้อยกว่าใครก็ตามที่อายุ 60 กว่าปีเท่ากับผม จากประสบการณ์ส่วนตัวที่ผ่านมาจนถึงวันนี้ ผมยังมีความเชื่อมั่นในความดี ผมยังมองโลกในแง่ดี และอยากจะบอกทุกท่าน ณ ที่นี้ว่า **ทั้งเราเองและลูกหลานของเรา จะต้องมีความเชื่อมั่นในความดี ในคุณธรรม ในจริยธรรม** เราต้องช่วยกันสร้างคนที่มีคุณภาพ และคุณภาพของคนที่เราต้องมีต้องไม่ใช่ความสามารถที่จะเพิ่มพูนรายได้ได้มาก ๆ หรือความสามารถในการหาช่องทาง หาอภิสิทธิ์ หาประโยชน์ใส่ตนให้ได้มากที่สุด เร็วที่สุด ดังที่เทิดทูนกันอยู่ในทุกวันนี้ แต่เราต้องมีคนที่มีคุณภาพใหม่ ที่คิดแบบใหม่ คือ ไม่ได้คิดเพื่อตัวเองเท่านั้น แต่คิดเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ของสังคม คนคุณภาพใหม่ที่พร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ในทางการเมือง ในการพัฒนาประเทศ และในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม คนคุณภาพใหม่ที่ผมหมายถึงนี้ จะต้องเป็นคนมีคุณธรรม มีจริยธรรม และต้องเคารพในเกียรติภูมิของตนเอง พร้อม ๆ กับที่เคารพในสิทธิของคนอื่น

ผมเชื่อว่าวิกฤติจราจร วิกฤติป่า วิกฤติสิ่งแวดล้อม วิกฤติใดใด ก็ไม่วิกฤติเท่าวิกฤติคุณธรรม การปฏิรูปการจัดการสิ่งแวดล้อม หรือการปฏิรูปการเมือง จะไม่มีความหมายแต่อย่างใด หากไม่มีการปฏิรูปความคิด ปฏิรูปจริยธรรม ปฏิรูปคุณภาพคนของเราเสียก่อน ประเทศไทยจะต้องมีคนที่มีคุณภาพ และผมอยากเห็นคนคุณภาพใหม่เริ่มต้นที่นี่ เริ่มต้นจากทุกท่านในที่ประชุมนี้

ขอบคุณ..ครับ..



วิสัยทัศน์การพัฒนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โดย

ศ.ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์

ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิสัยทัศน์การพัฒนา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

โดย

ศ.ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์

ผู้อำนวยการ

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีแห่งชาติสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
National Science and Technology Development Agency

T-YY-001

①

คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง: จากครรภ์ถึงเชิงตะกอน

ปิย อังภากรณ์

จาก "เหลียวหลัง แลหน้า" (2519)

"เมื่อผมอยู่ในครรภ์ของแม่ ผมต้องการให้แม่ได้รับประทาน
อาหารที่มีคุณประโยชน์....
ผมต้องการไปโรงเรียน....
....ผมต้องการอาชีพที่มีความหมาย....
....มีโอกาเรียนรู้ถึงความคิด และวิชาของมนุษย์ทั้งโลก....
ผมต้องการให้ชาติของผมได้ขยายผลิดผลแก่ต่างประเทศ
ด้วยราคาอันเป็นธรรม....
ผมต้องการสุขภาพอนามัยอันดี....
ผมต้องการอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ น้ำบริสุทธิ์
สำหรับดื่ม...."

T-YY-001 T-YY-001

②

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำอะไรได้- พ.ศ. 2558

ทางด้านสารสนเทศ

โทรศัพท์ โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์รวมกันเป็นสื่อที่ใช้อย่าง
ติดตัวได้ สำหรับธุรกิจ กิจการส่วนตัว และการบันเทิง การศึกษา
และบริการสาธารณะต่าง ๆ ไปถึงทุกส่วนของสังคมได้

จากงานใช้แรงสู่งานใช้สมอง/ฝีมือ/มนุษย์สัมพันธ์

เครื่องจักร "ฉลาด" หตแทนคนในการทำงานซ้ำซาก
งานที่ใช้แรงงาน งานประจำระดับกลางค่อยหมดไป งานฝีมือ
งานที่ต้องใช้ความคิดริเริ่ม มนุษย์สัมพันธ์มีความสำคัญมากขึ้น

T-YY-001 T-YY-001

③

Green Revolution จาก Gene Revolution

ผลผลิตเกษตรเพิ่มขึ้นและหลากหลายขึ้น จากการพัฒนาพันธุ์วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ ทำให้มีพันธุ์พืชและสัตว์เศรษฐกิจที่มีผลผลิตสูง และต้านทานโรค

Green Revolution ในแง่ Clean Revolution

เทคโนโลยีสะอาดเกิดขึ้นจากการตื่นตัว และเรียกร้องของสังคม การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพขึ้น "อุตสาหกรรม-รุ่งอรุณ" มีของเสียน้อยและวิธีกำจัด "อุตสาหกรรมโหล่เพล" ค่อยหมดไป มีระบบนำของเสียจากอุตสาหกรรมและชุมชนเวียนมาใช้ใหม่อย่างกว้างขวาง

สุขภาพดีขึ้นทั่วหน้า

วิธีการตรวจ ป้องกัน และรักษาโรคดีขึ้นมาก และสามารถครอบคลุมทุกส่วนของสังคม การเจ็บป่วยจากโรคติดต่อ มะเร็ง หัวใจ ความดันโลหิต ฯลฯ ลดลง มีการป้องกันและรักษาโรคพันธุกรรมบางชนิดได้

1-11-97-01 7-11-98-01



หลักการสร้างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย

- วิทยาศาสตร์(การตั้งคำถาม, การใช้ความคิดที่เป็นเหตุผล การทดลอง การสังเกต) เป็นมรดกสากลของมนุษยชาติ
- เทคโนโลยี (การนำวิทยาการมาประยุกต์ในทางปฏิบัติ) มีทั้งส่วนที่เหมาะสมกับมนุษยชาติ โดยทั่วไปและส่วนที่ต้องปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในห้องถิ่น
- สังคมไทยยังอยู่ในระดับเพียงรับผลผลิตเทคโนโลยีมาใช้เป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ปรับไม่พัฒนา และยังไม่มี "วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์"

1-11-97-01 7-11-98-01



หลักการสร้างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย (ต่อ)

- การสร้างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย ขึ้นอยู่กับความสำเร็จของการสร้างระบบการศึกษา และการนำเอกลักษณ์ และลักษณะใหม่ที่เหมาะสมปลุกฝังในสังคมมาใช้
- ระบบเศรษฐกิจและการค้าที่ต้องแข่งขันจะทำให้เกิดความต้องการเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ในภาคการผลิตและบริการมากขึ้นเป็นลำดับ
- รัฐต้องเตรียมพร้อมด้านบุคลากร ในการสนับสนุนภาคเอกชน และเน้นการนำมาใช้เพื่อสาธารณประโยชน์

1-11-97-01 7-11-98-01



7

ปัญหาหลักในการสร้างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย

- สร้างอะไร?

ทัศนคติในสังคม

คนที่มีความรู้ความชำนาญระดับต่าง ๆ

โครงสร้างพื้นฐานและระบบ

- สร้างแคไหน?

ภาคเอกชน - ตลาดเป็นตัวกำหนด

ภาครัฐ - สาธารณประโยชน์และสภาวะเศรษฐกิจสังคมกำหนด

- สร้างอย่างไร?

รัฐสร้างพื้นฐานโดยรวม สนับสนุนภาคเอกชน ด้านการผลิตและบริการ รัฐเน้นดำเนินการด้านสาธารณประโยชน์

"ซื้อบ้าง ทำเองบ้าง"

"เปิดประตูสู่โลก ด้อนรับวิทยาการใหม่"

เน้นการพึ่งตนเอง และการนำความรู้ท้องถิ่นมาผสมผสาน

17-17-01 17-17-01

①

8

เป้าหมายที่เป็นรูปธรรม

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ให้มีปลาในแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงกรุงเทพฯ ภายใน พ.ศ. 2550
- ให้ปริมาณขยะต่อคนลดลงครึ่งหนึ่งจากปัจจุบัน และให้มีการหมุนเวียนกลับมาใช้อย่างจริงจัง ภายใน พ.ศ. 2550

17-17-01 17-17-01

①

9

เป้าหมายที่เป็นรูปธรรม (ต่อ)

2. ด้านสารสนเทศ

- ให้มีดาวเทียมของไทยที่มีวิศวกรและนักวิทยาศาสตร์ของไทยเป็นผู้ร่วมออกแบบและสร้างภายใน พ.ศ. 2550
- ให้มีโทรศัพท์ 1 เครื่อง ต่อ 8 คน ภายใน พ.ศ. 2545 และหนึ่งเครื่องต่อ 2 คน ภายใน พ.ศ. 2555

17-17-01 17-17-01

①

10

เป้าหมายที่เป็นรูปธรรม (ต่อ)

3. ด้านพลังงาน

- ให้มีการใช้พลังงานที่หมุนเวียนได้ (แสงอาทิตย์ ลม ชีวมวล) อย่างจริงจัง ภายใน พ.ศ. 2550
- ให้ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีประสิทธิภาพในการใช้พลังงานดีที่สุดในโลก ภายใน พ.ศ. 2555 และลดมลพิษจากการใช้เชื้อเพลิง ให้อยู่ระดับมาตรฐานนานาชาติ ภายใน พ.ศ. 2555

T.YY-01-01 T.YY-01-01

(10)

11

เป้าหมายที่เป็นรูปธรรม (ต่อ)

4. ด้านการจราจร

- ให้มีระบบวางแผนและควบคุมการจราจรโดยคอมพิวเตอร์ในเมืองสำคัญทุกเมือง ภายใน พ.ศ. 2545
- ให้ประชาชนโดยทั่วไป ใช้เวลา น้อยกว่า 1 ชั่วโมงในการเดินทางในระยะ 10 กิโลเมตรในกรุงเทพฯ ภายใน พ.ศ. 2555

T.YY-01-01 T.YY-01-01

(11)

12

เป้าหมายที่เป็นรูปธรรม (ต่อ)

5. ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั่วไป

- ให้มีการศึกษาในด้านนี้ ในทุกระดับ และมีคุณภาพดีในระดับแนวหน้าของภูมิภาค ภายใน พ.ศ. 2545
- ระบบอุดมศึกษาของประเทศผลิตบุคลากรทางด้านนี้ไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งหมด ภายใน พ.ศ. 2545
- ให้นักวิจัยไทยมีผลงานตีอยู่ในข่ายได้รับรางวัลโนเบล ภายใน พ.ศ. 2555

T.YY-01-01 T.YY-01-01

(12)

13

ความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยในโลก เทียบกับบางประเทศ

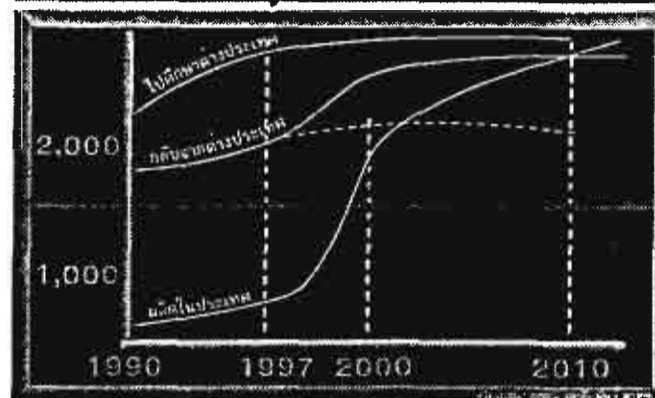
หัวข้อ	อันดับในโลก			
	ไทย	มาเลเซีย	ไต้หวัน	เกาหลี
รวมหมด	30	23	18	27
ความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ	12	7	11	4
การเปิดตัวต่อนานาชาติ	33	18	28	43
ระบบรัฐ	8	4	8	33
ระบบการเงิน	28	18	21	40
โครงสร้างพื้นฐาน	42	22	30	34
การจัดการ	31	15	18	26
คน	40	34	18	21
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	44	29	17	25
การใช้จ่ายเพื่อการวิจัยและพัฒนา	42	41	12	8
บุคลากรวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	48	45	7	10
การวิจัยวิทยาศาสตร์	40	23	17	26
การสำรวจทรัพยากรทางปัญญา	24	34	25	17
การจัดการเทคโนโลยี	29	24	13	30

ที่มา: IMD, 1998.
บทที่ ๑๓ การแข่งขัน การพัฒนา

13

14

การผลิตบุคลากรวิจัยต่อปี



บทที่ ๑๓ การแข่งขัน การพัฒนา

14

15

บทบาทที่แปรเปลี่ยนของมหาวิทยาลัย

เดิม

- ผลิตบัณฑิตเป็น "ผู้รู้"
- แสวงหาคะสมความรู้
อย่างสมบูรณ์แบบ ,
- ที่สอน
- การวิจัยเป็นงานประกอบ
- การบริการสังคม
เป็นงานประกอบ
- การเรียน การวิจัย และ
บริการสังคม
แยกจากกัน

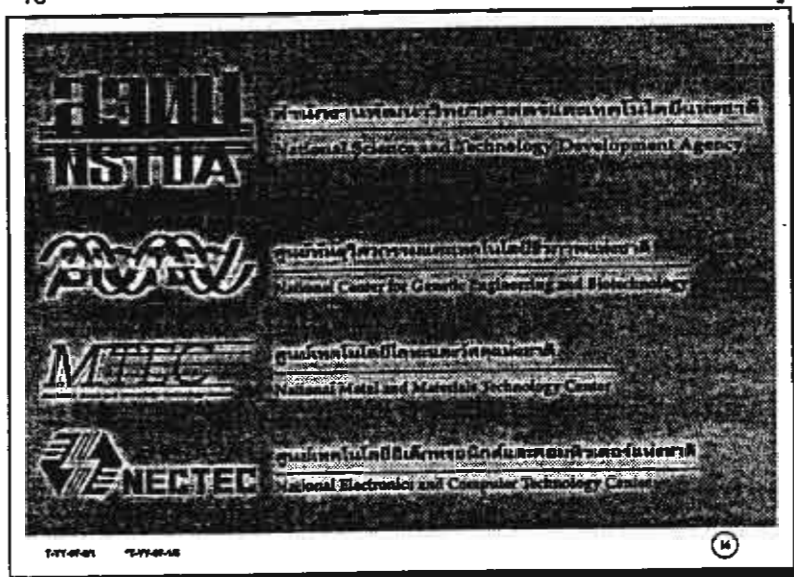
ใหม่

- ผลิตบัณฑิตเป็น "ผู้ไม่รู้"
- แสวงหที่เชื่อมโยงไปสู่
ความรู้ทุกแห่งในโลก
- ที่เรียนรู้ด้วยตนเอง
- การวิจัยเป็นงานหลัก
- การบริการสังคม
หรือความสำคัญขึ้น
- การเรียน การวิจัย และ
บริการสังคม ผสมผสาน
กัน

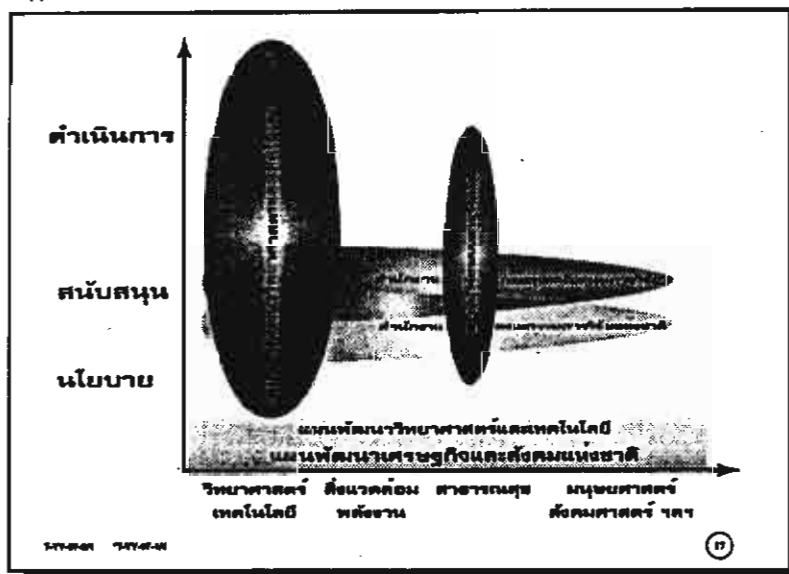
บทที่ ๑๓ การแข่งขัน การพัฒนา

15

16



17



18

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

- หน่วยงานของรัฐ
- บริหารงานเป็นอิสระจากระบบราชการ
- จัดตั้งโดยพระราชบัญญัติพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พ.ศ. ๒๕๓๔
- อยู่ภายใต้การกำกับของคณะกรรมการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

พันธกิจ

- สนับสนุนการวิจัย พัฒนา และวิศวกรรม
ทั้งมหาวิทยาลัย ภาครัฐ และภาคเอกชน
- ดำเนินการวิจัย พัฒนา และวิศวกรรม
 - อาคารวิจัยโยธี
 - อุทยานวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- ใช้การลงทุนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศ
- เน้นเทคโนโลยีสามสาขาหลัก
 - ด้านพันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ
 - ด้านโลหะและวัสดุ
 - ด้านอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์

วิทย์ฯ ๖๖๓ ๖๖๓

๑๖

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

- การให้ทุนการศึกษา
 - ในประเทศ
 - ต่างประเทศ
- การสร้างอาชีพนักวิจัย
- โครงการ "สมองไหลกลับ"
- การสร้างความสามารถของสถาบัน
- หน่วยปฏิบัติการและหน่วยบริการในสถาบัน
เครือข่าย
- การจัดฝึกอบรม
- การดำเนินการและสนับสนุนการจัดประชุมและ
การอบรมทางวิชาการ

วิทย์ฯ ๖๖๓ ๖๖๓

๑๗

การสร้างความสามารถของสถาบัน

- ให้การสนับสนุนการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์
และวิศวกรรมศาสตร์ของรัฐบาลให้มีศักยภาพ
ในการเพิ่มการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาโทและเอก
ให้มีคุณภาพ
- การสนับสนุนประกอบด้วย ทุนการศึกษา
ทุนการวิจัย ครุภัณฑ์และอุปกรณ์การวิจัย
โดยยึดหลักการบริหารที่คล่องตัว
- ให้ทุนสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ระยะเวลาไม่เกิน
๕ ปี (แต่ต่อได้)
- สนับสนุนการรวมกลุ่มของสถาบัน (Consortium)

วิทย์ฯ ๖๖๓ ๖๖๓

๑๘

การสนับสนุนและดำเนินการ ร่วมกับภาคเอกชน

- การดำเนินการและสนับสนุนด้านเทคนิค
การจัดการและการพัฒนาบุคลากร
- การสนับสนุนและให้บริการด้านมาตรฐาน
การทดสอบและด้านเทคนิคอื่น ๆ
- การศึกษาอุตสาหกรรม
- การถ่ายทอดเทคโนโลยีระดับบริษัท
- การวิจัยร่วมกับภาคเอกชน
- การฝึกอบรม

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

๒

การสนับสนุนและดำเนินการร่วมกับ ภาคเอกชน (ต่อ)

- การสนับสนุนด้านการเงิน
 - เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ
 - เงินให้เปล่า
 - เงินร่วมลงทุน
- อุทยานวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เทคโนโลยีกับอนาคตของมนุษยชาติ: ผลกระทบต่อประเทศไทย

โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช

ราชบัณฑิต วุฒิสมาชิก และผู้บังคับการวิจัยราชวิทยาลัย

เอกสารประกอบการประชุมประจำปี สกว.-สวทช.

เรื่อง “อนาคตของธุรกิจเทคโนโลยี”

วันที่ 17-18 มกราคม 2540

ณ โรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัล กรุงเทพฯ

เทคโนโลยีกับอนาคตของมนุษยชาติ

ผลกระทบต่อประเทศไทย

แนวโน้มสำคัญของโลก สถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กับอนาคตของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1. ประเด็นหลักที่ควรพิจารณา

ในการวิเคราะห์อนาคตของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับสถานการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทสนั้น ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา ได้แก่

1. การที่สังคมไทยเป็นสังคมเปิด (Open society) จึงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก อย่างเต็มที่ หากจะเลือกวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของไทยในศตวรรษหน้าให้ได้ประโยชน์สูงสุดก็ต้องเข้าใจลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกทั้งทางด้านวัฒนธรรมเศรษฐกิจและการเมืองด้วย เพราะสังคมไทยจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกที่มีความหลากหลาย ซับซ้อน การพึ่งพาต่อกัน ความเป็นสากลของทั้งวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี และคุณค่า มากขึ้นกว่าที่เคยมีมาก่อน
2. จะต้องระลึกอยู่เสมอว่าในระยะเวลา 100 ปีที่ผ่านมา เป็นห้วงเวลาที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วที่สุด ระยะเวลาการค้นคว้า วิจัยทดลอง และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้เพื่อประยุกต์ใช้และผลิตสินค้าออกมาใช้ ได้สั้นลงมากเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางอิเล็กทรอนิกส์ แต่ความก้าวหน้าทางความรู้พื้นฐานวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีของไทยมีอัตราช้ามาก แม้ประเทศไทยจะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและคงตัวอยู่ในระดับน่าพอใจ แต่ก็เป็น การเริ่มจากฐานต่ำ ที่สำคัญก็คือ เป็นการเติบโตที่อาศัยปัจจัยทั้งหลาย ซึ่งไม่ใช่การมีเทคโนโลยีเป็นตัวแปรสำคัญ ปัจจัยดังกล่าว เช่น พื้นที่เพาะปลูก การลงทุนจากต่างประเทศ แรงงานที่ถูก ล้วนแล้วแต่กำลังลดบทบาทลง ในขณะที่การเตรียม ทุนส่งเสริมสนับสนุนวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ยังเป็นไปอย่างเชื่องช้าและค่อยเป็น ค่อยไป (incremental)

3. แม้สังคมไทยจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกอย่างรวดเร็ว แต่สังคมไทยก็ยังคงเป็นสังคมที่ส่วนต่างๆ ภายในสังคมมีความแตกต่างกันมาก ทั้งทางด้านความเป็นเมือง-ชนบท การแตกต่าง-ช่องว่างทางโอกาสด้านต่างๆ (การศึกษา, รายได้, การได้รับสินเชื่อ เป็นต้น) การมีความคิด-ความเชื่อที่เป็นวิทยาศาสตร์-ไสยศาสตร์ และขีดความสามารถในการเข้าถึงอำนาจทางการเมือง-การบริหาร ความไม่สม่ำเสมอในพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ-การเมืองของส่วนต่างๆ ทางสังคมนี้ ย่อมทำให้การตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในลักษณะที่ส่วนของสังคมที่เสียเปรียบ ยิ่งเสียเปรียบมากขึ้นไปอีก

การเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันและอนาคต ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร โลกกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมที่องค์ความรู้เป็นฐานและปัจจัยหลักของวิถีชีวิต (knowledge-based society) สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสารยุคใหม่ โดยส่วนที่ก้าวหน้าที่สุด (สังคมเมือง, ภาคเอกชนและกลุ่มผู้มีรายได้ระดับสูง-ชนชั้นกลาง) เป็นฝ่ายได้รับอานิสงส์จากการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ทำให้ส่วนที่ด้อยโอกาสมิมีช่องว่างห่างออกไป

ดังนั้น เมื่อเราจะพิจารณาถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมไทย จึงจำเป็นต้องแยกแยะให้เห็นความแตกต่างของหลายๆ ส่วนของสังคมด้วย

4. เนื่องจากกระบวนการพัฒนาในสังคมไทยในอดีต-ปัจจุบัน มิได้เกิดจากความแข็งแกร่งทางด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐาน (เช่น ฟิสิกส์) และมิได้เกิดจากการมีความสามารถในการสร้างองค์ความรู้และนำเอาความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้เพื่อการผลิต-เพิ่มสมรรถนะทางการผลิต หากเป็นการเสกและถ่ายทอดความรู้เป็นด้านหลัก นอกจากนั้น ก็ยังไม่มี การทุ่มเททรัพยากรด้านต่างๆ ให้กับการพัฒนาขีดความสามารถด้านวิทยาศาสตร์พื้นฐานอย่างจริงจัง ประเทศไทยจึงไม่อาจจะก้าวข้ามอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาไปได้ อุปสรรคนี้ก็คือ การเป็นประเทศที่ไม่สามารถมีเทคโนโลยีที่เป็นของตนเองได้ เมื่อประเทศเจ้าของเทคโนโลยีพัฒนาขีดความสามารถสูงขึ้น ประเทศไทยจึงตกอยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ในสภาพที่ต้องเสียค่าลิขสิทธิ์-สิทธิบัตร ตลอดจนค่าธรรมเนียมการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น ยิ่งค่าจ้างแรงงานซึ่งเคยเป็นข้อได้เปรียบด้านต้นทุนการผลิตของไทยมีราคาสูงขึ้น การจะปรับเปลี่ยนการผลิตในกิจการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น ย่อมต้องอาศัยเทคโนโลยีเป็นปัจจัยที่สำคัญ ดังนั้น การเริ่มเน้นถึงวิทยาศาสตร์พื้นฐานจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งที่จะต้องมีการจัดการริบด่วน จริงจังและต่อเนื่อง

5. ในขณะที่โลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจยังไม่สามารถหายุทธศาสตร์ร่วมสำหรับการกำหนดระเบียบวาระแห่งชาติได้ การฉีกกำลังเพื่อผลักดันให้ไทยพ้นจากสภาวะการณ์ของการพึ่งพาเทคโนโลยีด้วยนโยบาย มาตรการ เงินทุน ที่จำเป็นจึงยังไม่เกิดขึ้น ทำให้เราตามสถานการณ์โลกและการก้าวรุดไปข้างหน้าของคู่แข่งขั้นไม่ทัน อีกทั้งยังมีผลทำให้ส่วนที่ยากจนล้าหลังไม่อาจได้ผลพวงจากการพัฒนาอย่างเต็มที่

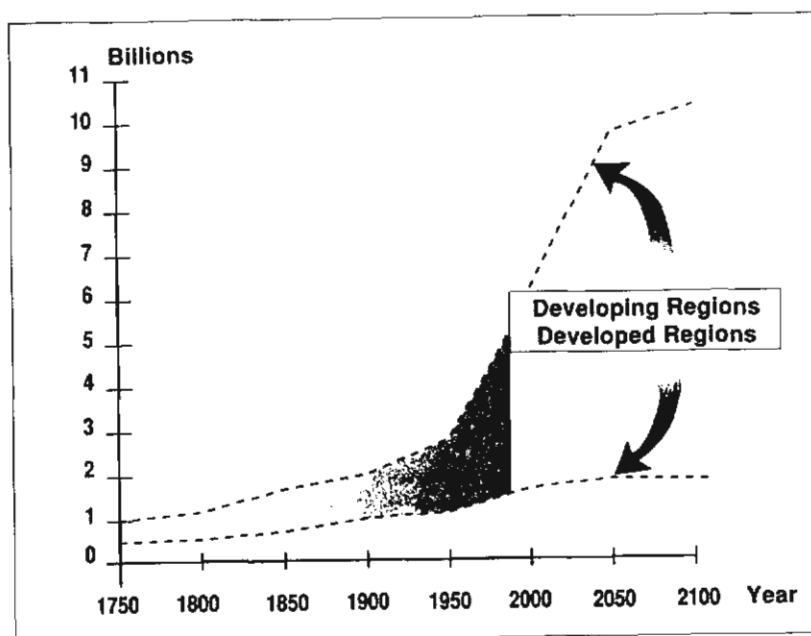
ห้าประเด็นข้างต้นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งจะได้สรุปสาระของแต่ละประเด็นต่อไป

2. แนวโน้มใหญ่ ๆ ของโลก

ปัจจัยพื้นฐานที่เป็นทั้งข้อจำกัดและโอกาส

ปัจจัยพื้นฐานที่เป็นทั้งข้อจำกัดและโอกาส ประการแรกได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากรและการอพยพย้ายถิ่น เนื่องจากสังคมไทยกำลังอยู่ในสังคมโลกมากขึ้น การมีทัศนะที่กว้างไกลออกไปทางด้านแนวโน้มประชากรโลกและการอพยพย้ายถิ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจาก

- ก) เครือข่ายการสื่อสารคมนาคมมีการเชื่อมโยงมากขึ้น โดยมีข้อจำกัดการติดต่อระหว่างกันน้อยลง ไม่ว่าจะเป็นทางด้านอุดมการณ์หรือด้านค่าเสียห่วย ซึ่งลดต่ำลงเป็นลำดับ
- ข) การรับรู้ของแรงงานถึงแหล่งประกอบอาชีพนอกประเทศมีมากขึ้น และการอพยพย้ายถิ่นขณะที่โอกาสภายในประเทศยังมีน้อยกว่าโอกาสในสังคมอื่น กำลังมีการไหลของแรงงานมากขึ้น
- ค) แถบเอเชียยังคงจะเป็นแถบที่มีประชากรมากที่สุด แต่ก็ยังเป็นอาณาบริเวณที่คนยากจนมีมากที่สุด อีกทั้งยังมีการขยายตัวของเมืองใหญ่มาก ในขณะที่ชนบทก็ยังคงเป็นภาคเกษตรกรรมที่มีแรงงานภาคเกษตรกรรมหนาแน่น โดยผลิตผลต่อไร่ยังต่ำโดยสรุปก็คือ ในขณะที่ส่วนของโลกที่พัฒนาแล้ว มีการเพิ่มขึ้นของประชากรในอัตราที่ต่ำ แต่ส่วนของโลกที่กำลังพัฒนามีการเพิ่มขึ้นของประชากรในอัตราที่สูงดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 World Population Increase, 1750-2100 (ที่มา : The Economist, January 20, 1990, p.19)

ผลกระทบทางกายภาพของการขยายตัวของประชากรต่อสภาวะแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นบรรยากาศของโลกหรือทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงและยังมีการใช้เทคโนโลยีน้อยมากเท่าใด ประชากรซึ่งอยู่ในความยากจนจำนวนมากก็ยิ่งจะถูกทิ้งห่างมากเท่านั้น แต่ละส่วนของโลกที่แคบลง รับรู้ความเป็นไปของกันและกันมากขึ้น ก็จะห่างกันมากขึ้นทางด้านคุณภาพชีวิต

ตัวเลขประชากรโลกใน ค.ศ. 1990 คือ 5.3 พันล้านบาท ทั้งมีการคาดคะเนว่าเมื่อถึง ค.ศ. 2025 โลกเราจะมีประชากร 8.5 พันล้านคน¹ ส่วนธนาคารโลกคาดว่าประชากรโลกจะคงที่เมื่อถึง 10-11 พันล้านคนในทศวรรษที่ 21 แต่บางฝ่ายก็เห็นว่าอาจถึง 14.5 พันล้านคน²

ในเอเชีย ประเทศที่เคยมีอิทธิพลทางวัฒนธรรมต่อไทยมากที่สุด 2 ประเทศ คือ จีนและอินเดียก็จะมีประชากรรวมกันแล้วถึงเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรโลก ในปัจจุบันจีนมีประชากร 1.13 พันล้านคน ในปี ค.ศ. 2025 จะมีประชากรถึง 1.5 พันล้านคน หากอินเดียซึ่งปัจจุบันมีประชากร 853 ล้านคน ไม่สามารถลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร จะมีประชากรมากที่สุดในโลกโดยมีถึง 2 พันล้านคน

¹ Ybuted Oioykatuib Division : World Population Prospects 1988

² Wall Street Journal, 14 May 1991

สำหรับประเทศไทยนั้นมีการคาดประมาณว่า ใน ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) จะมีประชากร 73,951,000 คน เป็นชาย 37,033,000 คน หญิง 36,918,000 คน³

ประเทศเพื่อนบ้านของไทย คือ พม่ามีประชากร 41 ล้านคน มาเลเซียประชากร 18.6 ล้านคน สิงคโปร์มี 2.8 ล้านคน เวียดนามมี 68 ล้านคน ลาวมี 4.2 ล้านคน กัมพูชามี 8.5 ล้านคน เมื่อถึงปี ค.ศ. 2025 ประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกับไทย ซึ่งจะมีความสำคัญมากในแง่ของการเป็นตัวเชื่อมของการติดต่อการค้าและการอพยพย้ายถิ่นของประชากรจึงได้แก่พม่าและลาว ซึ่งประเทศแรกเป็นตัวเชื่อมทั้งระหว่างจีนและอินเดีย-ปากีสถาน-บังคลาเทศ และลาวเชื่อมต่อกับจีนตอนตะวันออกเฉียงใต้ (ยูนนาน-เสฉวน ซึ่งขณะนี้ประชากรรวมกันประมาณ 170 ล้านคน)

2.1 การก่อตัวของ *Regional Cities*

แนวโน้มของรูปแบบการก่อตั้งของเมืองใหญ่กำลังมีลักษณะเชื่อมโยงระหว่างเมืองใหญ่หลาย ๆ เมือง ซึ่งจะอยู่ต่างรัฐกัน แต่ก็สัมพันธ์กันในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมมากขึ้น

Riccardo Petrella, Head of the Futures Assessment in Science and Technology (FAST) Program ของ European Union มีความเห็นว่า ในอนาคตอันใกล้โลกเราจะเป็นโลกของนครภูมิภาคประมาณ 30 แห่ง โดยเมือง-ภูมิภาคเหล่านี้จะเชื่อมโยงต่อกันมากกว่าที่รัฐแต่ละรัฐจะเชื่อมโยงกัน

นครภูมิภาค 30 แห่งนี้ เป็นอาณาบริเวณที่มีความมั่งคั่ง แต่ละเมืองจะมีประชากรประมาณ 8-12 ล้านคน และถูกปกครอง-จัดการ ด้วยพันธมิตรระหว่างชนชั้นนักธุรกิจข้ามชาติและรัฐมหานคร ซึ่งภารกิจหลักของรัฐบาลมหานคร ได้แก่ การสนับสนุนขีดความสามารถในการแข่งขันของบรรษัทข้ามชาติ ซึ่งมาตั้งสำนักงานใหญ่หรือมีกิจกรรมการลงทุนอยู่ในเมืองภูมิภาคเหล่านั้น

³ กองวางแผนทรัพยากรมนุษย์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2534 (การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย : 2522-2558)

บริเวณรอบนอกของนครภูมิภาคจะถูกล้อมด้วยคนยากจน ซึ่งเป็นชนวนาล้ม
ละลายจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งการค้าเสรีระดับโลกจะมีผลในการ
ทำให้ชนวนาไม่สามารถประกอบอาชีพโดยมีรายได้ต่ำแบบที่เคยเป็นอยู่ได้ ก็จะทำให้
คนอพยพเข้ามาอยู่ในเมือง ซึ่งมหานครจะมีประชากรประมาณ 15-20 ล้านคน

ในจำนวนประชากรโลกใน ค.ศ. 2025 ประมาณ 8 พันล้านคนนี้ 5 พันล้าน จะ
อยู่ในเอเชีย โดยที่พันล้านคนจะอยู่ตามมหานคร 50 แห่ง ซึ่งมีประชากรแห่งละ
20 ล้านคน ดังนั้น นครภูมิภาค 320 แห่ง ที่มีประชากร 8-12 ล้านคน ก็จะถูก
ล้อมรอบด้วย สังคม-เศรษฐกิจ ของคนยากจนอีกประมาณ 8-12 ล้านคน

ปรากฏการณ์ที่กล่าวถึงนี้ เป็นแนวโน้มของการขยายตัวของประชากรเมืองใหญ่
และกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่อไป City-Regions 30 แห่ง (CR-30) ก็จะเป็น
พลังหลักของโลกมาแทนที่กลุ่มประเทศอุตสาหกรรม G-7

CR-30 ได้แก่

Rotterdam-Amsterdam	เขตเมืองของแคว้น Ruhr รอบ ๆ Dusseldorf
Frankfurt	Stuttgart-Baden-Wurtemberg
Munich-Bavaria	เขตเมืองของ Oresund-Copenhagen-Malmo
London-Southeast-England	Greater Paris
Lyon-Grenoble	German Swill รอบ ๆ Zurich
French Swiss รอบ ๆ Geneva-Iausanne	Barcelona-Catalonia
Montreal-Toronto	Chicago
New York region	Los Angeles
Orange Country	Miami
Vancouver	Istanbul
Johannesburg-Cape Town	Tokyo area
Osaka	Shanghai
Hong Kong	Singapore
Kuala Lumpur	Jakarta
Sydeny	Sao Paulo area

นครภูมิภาค 30 แห่งนี้ ได้รับการทำนายว่าจะเป็นแหล่งที่เจริญมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงสุดในอุตสาหกรรมทุกชนิดการแข่งขันในโลกอนาคตจึงจะแปรเปลี่ยนจากการแข่งขันระหว่างรัฐประชาชาติ (nation-states) เป็นการแข่งขันระหว่างนครภูมิภาค (city-regions)

ในขณะนี้ นครภูมิภาคเหล่านี้ได้กำหนดยุทธศาสตร์และบทบาท-ตำแหน่งแห่งที่ของตนไว้แล้ว Los Angeles กำหนดว่าเป็นศูนย์กลางของโลกในอุตสาหกรรมบริการบันเทิง ด้านเทคโนโลยีมีเดีย และด้านอุปกรณ์การแพทย์ สิงคโปร์กำหนดยุทธศาสตร์ในด้านการเป็นศูนย์กลางการเงินและข้อมูลข่าวสารภูมิภาคอื่นๆ ของโลก ตั้งแต่ Barcelona จนถึง Dalian ในจีน ก็กำลังประกาศโฆษณาว่าจะเป็นศูนย์กลางของการผลิตอุตสาหกรรม และการลงทุนที่มีการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

จะเห็นได้ว่า นอกจากประเทศไทยจะไม่มีศักยภาพในการเป็นหนึ่งในสามสิบนครภูมิภาค ซึ่งจะเป็นแกนแห่งความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมในโลกแล้ว เราก็คงไม่มีวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนอีกด้วย

โลกในอนาคตจะเปลี่ยนไปอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นครภูมิภาค 30 แห่งนี้จะต่างไปจากเมืองท่าค้าขายในอดีต เพราะในอดีตสมัยศตวรรษที่ 14-15 นั้น โลกเรามีพ่อค้าทำการค้าขายกับต่างประเทศก็จริงอยู่ แต่ก็มีโซนชั้นพ่อค้าข้ามชาติที่มีวิสัยร่วมกันคือ ชนชั้นพ่อค้าข้ามชาติปัจจุบันต้องการสร้างประชาสังคม (civil society) และมีโลกทัศน์กว้างไกล นอกจากนั้น ก็ยังตระหนักในข้อจำกัดของการเติบโตของโลกด้วยว่า เราไม่สามารถจะใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่เหมือนอย่างที่เคยกระทำมาเมื่อ 100-200 ปีก่อน ยุทธศาสตร์การแข่งขัน (competitive strategies) จึงมีความสัมพันธ์กับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น พื้นที่ที่มีความสำคัญของแต่ละรัฐจึงกว้างไกลกว่าอาณาบริเวณของเส้นแบ่งเขตแดน โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเลย่อมมีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะนอกจากจะเป็นประตูเปิดของการส่งออกแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับทรัพยากรใต้น้ำและช่องทางการเดินเรืออีกด้วย ดังนั้น หมู่เกาะ Spratly จึงเป็นจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์สำหรับจีนและประเทศต่างๆ อีกหลายประเทศ

ปัจจุบัน บริเวณเมืองตามชายฝั่งทะเลของจีน เช่น ด้าเหลียน (Dalian) และเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) แม้จะมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากและผูกพันอยู่กับการค้าส่งออกก็ตาม แต่ประชากร 800 ล้านคนของจีนอยู่ในเมืองต่างๆ ที่อยู่ไกลจากชายฝั่งทะเลออกไป ในที่สุดประชากรยากจนเหล่านี้ หากไม่อพยพย้ายถิ่นเข้าไปหางานทำตามเมืองบริเวณชายฝั่งทะเลอย่างเซี่ยงไฮ้ ชาวนาประมาณ 100 ล้านคน ซึ่งถูกถอนรากถอนโคนจากระบบคอมมูน แต่ระบบเศรษฐกิจการตลาดยุคใหม่รองรับไม่ทัน ก็อาจอพยพไหลบ่าลงมาทางใต้ เข้าสู่ภาคเหนือตอนบนของไทยและของพม่ามากขึ้น

2.2 รัฐภูมิภาค (Region-State)

นอกจากความคิดของ Petrella เกี่ยวกับนครภูมิภาคแล้ว ก็ยังมีผู้เสนอความคิดเรื่องรัฐภูมิภาคอีก อาทิ ⁴ Kenichi Ohmae

Ohmae มีความเห็นว่า รัฐประชาชาติ (nation-state) ซึ่งเป็นผลิตผลของศตวรรษที่ 19 กำลังหมดความหมายและอิทธิพลลง โดยจะมีรัฐภูมิภาคแทนที่ รัฐประชาชาติมีลักษณะรวมศูนย์และเน้นความสำคัญของการมีอำนาจอธิปไตย และเชื่อในเรื่องการมี “ผลประโยชน์แห่งชาติ” ดังนั้น จึงมีลักษณะที่ไม่ค่อยยอมปล่อยให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมเปิดกว้างและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกอย่างเต็มที่

ความเห็นของ Ohmae มีลักษณะสุดโต่งถึงขนาดที่เขาเห็นว่า รัฐประชาชาตินั้นมักสนับสนุนส่วนเศรษฐกิจที่ล้าหลังและไม่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งไม่ใช่ส่วนที่เป็นฝ่ายสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม เช่น ภาคเกษตร นอกจากนั้นก็ยังเห็นว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเป็นไปได้ดีก็ต่อเมื่อมีการยอมให้บริษัทข้ามชาติเข้ามาลงทุน และมีกรรมสิทธิในปัจจัยการผลิตได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องเกรงกลัวว่าต่างชาติจะเอาเปรียบหรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศมากเกินไป

ความคิดของ Ohmae เกิดจากการสังเกตการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจบางแห่งในบางประเทศ โดยเฉพาะในสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีระบบการปกครองที่แบ่งออกเป็นภูมิภาคต่างๆ และมีประชากรจำนวนมากในเมืองที่กำลังเปิดตลาด

⁴ Kenichi Ohmae, “The End of the Nation State”, The Free Press, 1995

กว้างขวางมากขึ้น แต่เขาไม่ได้ใส่ใจกับปัญหาการกระจายรายได้มากเท่าที่ควร โดยเน้นหนักไปทางด้านประสิทธิภาพทางการผลิตแต่เพียงด้านเดียว และไม่เห็นประเด็นปัญหาที่ว่า ระบบการผลิตทางการเกษตรนั้น มิได้แค่มิติทางเศรษฐกิจ หากเป็นวิถีชีวิตและมีมิติทางสังคมวัฒนธรรมด้วย

อย่างไรก็ดี การที่ Ohmae ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับความสำคัญและบทบาทของอาณาบริเวณที่เป็นศูนย์กลางความเจริญในส่วนต่างของโลก นับว่ามีประโยชน์ในการฉายภาพของส่วนหนึ่งของสังคมทั่วโลกที่ได้ก้าวเข้าสู่การที่คนส่วนใหญ่เฉพาะเขตความเจริญนั้น เป็นชนชั้นกลางที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงกว่าส่วนอื่น ๆ ของสังคมเดียวกัน ภาพของความเจริญทางเศรษฐกิจน่าจะเป็นอย่างที่ Ohmae วาดไว้จริง ๆ แต่เราก็จะต้องสังวรไว้เสมอว่า ส่วนที่เจริญและความอยากได้ใคร่มีทางวัตถุกลายเป็นวิถีชีวิตไปแล้วนั้นก็มีปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรมและจริยธรรมด้วย กล่าวโดยสรุปก็คือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เสพสุขทางกาย หากขาดความมั่นคงความสุขความสงบทางจิตใจ

การที่เรายกตัวอย่างภาพใหญ่ของความเจริญทางเศรษฐกิจมานี้ ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า แนวโน้มนี้ไม่มีวันหยุดหรือชะลอลงได้ และความเจริญตามกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) ก็จะก่อให้เกิดการแตกแยกสลายทางสังคมได้ (disintegration, fragmentation) หรือเกิดสภาวะที่ Rosenau เรียกว่า fragmagration คือมีการแตกแยกและการสร้างบูรณภาพควบคู่กันไปในเวลาเดียวกัน⁵

เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวโน้มโลกในระยะ 10-20 ปีข้างหน้า จึงทำให้เราต้องมีวิสัยที่กว้างไกลและรอบด้านอาจกล่าวได้ว่า ต้องวิสัยทัศน์แบบองค์รวม (holistic vision) ไม่ใช่เน้นแต่มิติการแข่งขันทางเศรษฐกิจ หากคำนึงถึงมิติทางสังคม วัฒนธรรมด้วย

2.3 Asianization of America

แม้สหรัฐอเมริกาจะมีวัฒนธรรมใกล้ชิดกับอังกฤษและยุโรป แต่ประชากรเอเชีย-แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกาก็ทวีจำนวนมากขึ้นทุกที ดังนั้น ในฐานะที่สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์กับไทยและภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก มาเป็นเวลานาน

⁵ จากการสนทนากับ James Rosenau, กรุงเทพฯ, 1995

ทั้งในฐานะมหาอำนาจและคู่ค้าสำคัญของไทย จึงควรพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและโอกาสของตลาดการค้าในอนาคตด้วย

ประชากรเชื้อสายเอเชีย-แปซิฟิกในสหรัฐอเมริกา จะเพิ่มจาก 7.3 ล้านคน ใน ค.ศ. 1990 เป็น 20.2 ล้านคน ใน ค.ศ. 2020 โดยประชากรในวัยทำงานจะเพิ่มจาก 3 ล้านคน ในปี 1990 เป็น 6.2 ล้านคนในปี 2020

ในรัฐแคลิฟอร์เนีย (ซึ่ง Orange Country และ Los Angeles ตั้งอยู่) จะมีประชากรเอเชีย-แปซิฟิก ถึง 8.5 ล้านคนใน ค.ศ. 2020

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนคนเชื้อสายเอเชีย-แปซิฟิกในสหรัฐอเมริกา

ตารางที่ 1 Asian Pacific Americans Population by Ethnicity: 1980 and 1990

	1980	1990	Percent Growth
Total Asian Pacific	3,726,440	7,273,662	95%
Chinese	806,040	1,645,472	104%
Phillipino	774,652	1,406,770	82%
Japanese	700,974	847,562	21%
Asian Indian	361,531	815,447	125%
Korean	354,593	798,849	125%
Vietnamese	261,729	614,547	135%
Hawaiian	166,814	211,014	26%
Samoan	41,948	62,964	50%
Guamanian	32,158	49,345	53%
Other Asian Pacific	226,001	821,692	264%

ที่มา : LEAP : The State of Asian Pacific America : A Public Policy Report, Policy Issues to the Year 2020
(Executive Summary)

โดยสรุปแล้ว เราควรพิจารณาแนวโน้มใหญ่ๆ ของโลกในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มขึ้นของประชากร-การอพยพย้ายถิ่น กับลักษณะของเมืองกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในเมืองและผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรม

ในกรณีของประเทศไทยนั้น ประเด็นที่จะต้องคำนึงถึงก็คือ ผลกระทบที่การเพิ่มขึ้นของประชากรและการอพยพย้ายถิ่น โดยเฉพาะในอาณาบริเวณของประเทศไทยเท่านั้น แต่ในบริเวณจังหวัดชายแดน โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตกตลอดแนวทิศเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาทางทิศใต้จะมีน้อยกว่าภูมิภาคอื่นเนื่องจากภาคใต้ (ชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลา สุราษฎร์ธานี สตูล ยะลา ระนอง กระบี่ ปัตตานี นราธิวาส พังงา ตรัง ภูเก็ต) เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับมาเลเซียและสิงคโปร์ ซึ่งทั้งสองเป็นนครภูมิภาคที่จะมีความเจริญมากในอนาคต จะมีปัญหาที่เฉพาะจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับพม่า เช่น ระนอง เท่านั้น

2.4 กระแส “โลกานุวัตร”

กระแส “โลกานุวัตร” เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา โลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาไม่ช้าเพราะวัฒนธรรมหรือการเมือง แต่เป็นเพราะเศรษฐกิจ เศรษฐกิจเริ่มเป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบและความสัมพันธ์ทางการเมืองทุกระดับ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของเศรษฐกิจ ซึ่งมีได้มีเพียงระบบเดียวอีกต่อไป หากมีถึง 4 ระบบซ้อนกันอยู่ โดยแต่ละระบบมีลักษณะเฉพาะแต่มีที่คาบเกี่ยวพัวพันกันและกัน มีผลทำให้รัฐประชาชาติมิใช่หน่วยหลักทางเศรษฐกิจเหมือนดังที่เคยเป็นมาในอดีต

จุดเปลี่ยนนี้เกิดก่อนที่โลกจะเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 และเกิดในขณะที่ระบบและระเบียบทางการเมือง ยังคงมีรัฐประชาชาติเป็นศูนย์กลางอยู่ ในขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบเศรษฐกิจโลกแล้ว ก็ยังมีกระแส “โลกานุวัตร” เกิดขึ้นพร้อมๆ กันไปอีกด้วย

ระหว่าง ค.ศ. 1968-1973 มีสถานการณ์สำคัญสามประการเกิดขึ้นในโลกคือ วิกฤตน้ำมัน (oil shock) การลอยตัวของดอลลาร์ และการเคลื่อนไหวของขบวนการการนักศึกษาในหลายแห่งทั่วโลก ในทางเศรษฐกิจการมีงานทำและอยู่ในงานนั้นอย่างมั่นคง ได้กลายเป็นสิทธิทางทรัพย์สินรูปแบบหนึ่ง งานในฐานะที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนอย่างมหาศาลอย่างมากต่อการว่าจ้าง

แรงงาน และแรงงานสัมพันธ์ในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก ที่สำคัญคือ สังคมที่มีความเจริญทางอุตสาหกรรมสูงได้แปรเปลี่ยนแหล่งความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา เป็นกลไกการเคลื่อนไหวชั้นทางสังคมกับการให้ความมั่นคงในชีวิต ในสังคมที่มีรากฐานอยู่บนความรู้นี้ คนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นลูกจ้างทำงานในองค์กรจะต้องมีประสิทธิภาพสูง เพราะสังคมปัจจุบันเป็นสังคมขององค์การและการจัดการ โดยอาศัยการเคลื่อนไหวของข้อมูลข่าวสาร จึงอาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรมนุษย์และความรู้ความสามารถของคนเรากำลังเป็นพลังทางการผลิตที่สำคัญเหนือปัจจัยการผลิตอื่น ๆ

3. การเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจโลก

ตามความเห็นของ Peter Drucker ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ 8 ประการในโลกปัจจุบัน ได้แก่

- 1) สถานการณ์ทางเศรษฐกิจปัจจุบันมีความอ่อนไหวสูง ความเสี่ยงกับความมั่นคงเกิดขึ้นควบคู่กันไป
- 2) เศรษฐกิจที่อาศัยวัตถุดิบเป็นปัจจัยหลักกำลังตกต่ำในขณะที่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมกำลังเฟื่องฟู ใน ค.ศ. 1920 การผลิตยังอาศัยวัตถุดิบและพลังงานรวมกันถึงร้อยละ 60 ของต้นทุนสินค้าอุตสาหกรรมหลัก (รถยนต์) ในยุคนั้นแต่ในปัจจุบัน Microchip มีส่วนประกอบที่เป็นวัตถุดิบและพลังงานไม่เกินร้อยละ 2 เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงสามารถเพิ่มผลิตผลทางอุตสาหกรรมระหว่าง ค.ศ. 1965-1985 ได้ถึง 2 เท่า โดยไม่ต้องเพิ่มวัตถุดิบและพลังงานเลย
- 3) เกิดการแยกส่วนระหว่างปัจจัยการผลิตดั้งเดิมกับผลิตผลทางอุตสาหกรรม ทั้งทางด้านวัตถุดิบและพลังงาน กับทางด้านหัตถกรรมกับแรงงาน ในปี ค.ศ. 1988 สินค้าและปริมาณเดียวกันกับที่ผลิตได้ในปี 1973 ใช้คนแค่ 2/5 ของกำลังแรงงานของคนงานในโรงงาน
- 4) ในอดีตการลงทุนมักจะเกิดขึ้นตามหลังการค้า ปัจจุบันนักลงทุนสามารถนำปัจจัยการผลิตไปไว้ที่ไหนก็ได้ เพราะในตลาดที่เป็น “โลกาภิวัตน์” นั้น ผู้ผลิตแทนที่จะผลิตในประเทศแล้วส่งออกก็สามารถผลิตนอกประเทศแล้วซื้อกลับเข้ามาเป็นสินค้าก็ได้ ดังเช่นกรณีการผลิตรถยนต์ ซึ่งทำในอเมริกาและส่งกลับมาญี่ปุ่น หรือรถปอนเตียก เลอแมง ซึ่งออกแบบในเยอรมันนี้ ทำส่วนประกอบของญี่ปุ่นที่ผลิตในเกาหลี เป็นต้น

- 5) แต่ก่อนเศรษฐกิจระหว่างประเทศเกื้อกูลและแข่งขันกันแบบด้อยที่ด้อยอาศัย เช่น ในศตวรรษที่ 18 อังกฤษขายขนแกะในปอร์ตุเกส เพื่อแลกกับเหล้าองุ่นที่อังกฤษผลิตเองไม่ได้ หรือเมื่อกลางศตวรรษที่ 19 อเมริกาแข่งกับเยอรมันในการขายสารเคมี ให้ตลาดขายให้แก่กันและกัน และให้แก่ตลาดโลก เป็นต้น ในปัจจุบันการค้าระหว่างประเทศเป็นเรื่องของการเป็นปรปักษ์ที่ต่างฝ่ายต่างพยายามทำลายสมรรถนะในการต่อสู้แข่งขันของอีกฝ่ายหนึ่ง
- 7) แต่ก่อนบริษัทต่างเสาะหาผลกำไรให้สูงสุดเท่าที่จะทำได้ ปัจจุบันบริษัทข้ามชาติต้องการหาส่วนแบ่งตลาดให้ได้สัดส่วนที่มากที่สุด และการค้าขายในตลาดโลกมักจะดูที่ผลตอบแทนของการลงทุนระยะยาว โดยดูอายุของการลงทุนและการได้รับผลตอบแทนว่าจะได้รับภายในระยะเวลาเท่าใด (เช่น 7 ปี) เป็นสำคัญ
- 8) การจัดการกลายเป็นปัจจัยชี้ขาดของการผลิต ไม่ใช่ปัจจัยการผลิตแบบเก่าคือที่ดิน แรงงานและเงินทุนอีกต่อไป

3.1 ระบบเศรษฐกิจสี่ระบบ

ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นดังได้กล่าวมาแล้ว โลกเราจึงมีระบบเศรษฐกิจถึง 4 ระบบคือ

- (1) ระบบเศรษฐกิจของชาติ
- (2) ระบบเศรษฐกิจของภูมิภาค
- (3) ระบบเศรษฐกิจโลกด้านการเงิน สินเชื่อ และการลงทุน
- (4) ระบบเศรษฐกิจข้ามชาติซึ่งมีความต้องการทำให้เกิดตลาดโลกการค้าเสรีที่เป็นตลาดเดียว (single market))

ในเมื่อระบบเศรษฐกิจของโลก 4 ระบบนี้ ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยไปพัวพันอย่างแยกไม่ออกกับระบบเศรษฐกิจของโลกด้านการเงิน สินเชื่อและการลงทุน และระบบเศรษฐกิจข้ามชาติ สิ่งที่จะต้องมีการรับดำเนินการก็คือ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบใหม่ ซึ่งนำเอาแนวโน้มของโลกไปเป็นบริษัทในการแสวงหาทิศทาง นโยบาย และกลยุทธ์

ที่สำคัญก็คือ มีความจำเป็นจะต้องคิดวางแผนทั้งระยะสั้น กลาง ยาว โดยคำนึงถึงระบบเศรษฐกิจอีก 3 ระบบ มิใช่จำกัดอยู่เฉพาะระบบเศรษฐกิจของชาติ (national economy) เพราะนับวันเศรษฐกิจภายในประเทศก็จะได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจของชาติกับระบบเศรษฐกิจ 3 ระบบ และข้อจำกัดโอกาสของภาครัฐ-ภาคเอกชน ที่จะอาศัยประโยชน์หรือได้รับผลกระทบในด้านลบเพื่อหานโยบายและมาตรการแก้ไข

ระบบเศรษฐกิจโลกในแง่หนึ่งก็มีลักษณะข้ามชาติและการต้องการให้เกิดตลาดโลกการค้าเสรี ที่เป็นตลาดเดียว แต่อีกด้านหนึ่งก็มีการรวมตัวผนึกกำลังกันเป็นกลุ่มเศรษฐกิจ เช่น สหภาพยุโรป (EU) ซึ่งรวมตัวในรูปสหภาพเศรษฐกิจและการเงิน มีแผนการชัดเจนในการขยายการรวมกลุ่มไปยังประเทศในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออก กลุ่มข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA) กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเขตเอเชียแปซิฟิก (APEC) และเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA)

กลุ่มเศรษฐกิจดังกล่าวนี้จัดเป็นกลุ่มร่วมมือพหุภาคี (multilateral cooperation) แต่การร่วมมือทวิภาคี (bilateral cooperation) ก็ยังมีส่วนสำคัญอยู่มาก โดยเฉพาะข้อตกลงทวิภาคีระหว่างรัฐ ซึ่งหลายประเทศสมาชิกและจะเป็นแนวทางที่กลุ่มประเทศดังกล่าวใช้กับกลุ่มเศรษฐกิจอื่น ๆ และกับแต่ละประเทศด้วย

ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมาช้านาน และความสัมพันธ์นี้ได้แปรเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุโรปด้วย กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศ (สหภาพยุโรป) มากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์แบบทวิภาคี สัดส่วนการส่งออกของไทยใน พ.ศ. 2536 ไปยังสหภาพยุโรปมีสูงเป็นอันดับสาม คือ ร้อยละ 16.68 รองจากสหรัฐอเมริกา (21.63) และญี่ปุ่น (17.06) แนวโน้มของการส่งออกไปยังตลาดประชาคมยุโรปและญี่ปุ่น มีแนวโน้มลดต่ำลงในขณะที่การส่งออกไปยังสหรัฐอเมริกาและอาเซียน มีอัตราการขยายตัวที่เพิ่มสูงขึ้นตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สัดส่วนการส่งออกไทยแบ่งตามกลุ่มประเทศ

	หน่วย : ร้อยละ		
	2520	2530	2536
สหรัฐอเมริกา	9.74	18.59	21.63
ญี่ปุ่น	19.70	14.88	17.60
สหภาพยุโรป	22.28	22.22	16.68
อาเซียน	18.16	13.61	16.07
อื่นๆ	30.11	30.70	28.56

ที่มา : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์

เนื่องจากสหภาพยุโรปมิได้มีข้อตกลงร่วมกันเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีระบบคิดทางการเมืองร่วมกันในการเน้นการประชาสังคม (civil society) เติบโตขึ้น สิทธิมนุษยชน อีกทั้งมีกระแสการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังกลายเป็นเงื่อนไข กำหนดคุณภาพของสินค้าอีกด้วย ตลาดสหภาพยุโรปในอนาคตจึงจะเป็นตลาดที่ สัดส่วนของการส่งออกของไทยลดต่ำลงอีก

แนวโน้มของการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในเอเชีย จะมีอนาคตที่ดีสำหรับประเทศไทยก็ ต่อเมื่อกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเขตเอเชียและแปซิฟิก (APEC) ก้าว หน้าไปเป็นกลุ่มการค้าเสรีในอนาคต เพราะกลุ่มนี้มีสมาชิก 18 ประเทศ ประกอบด้วยประชากรรวมกันกว่า 2,000 ล้านคน เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของไทยผูกพัน กับสหรัฐอเมริกามาก การที่ APEC จะก้าวไปข้างหน้ามีการลดอุปสรรคทางการค้า ลงก็จะส่งผลดีต่อประเทศไทยในระยะยาว โดยในระยะของการเปลี่ยนผ่านระยะสั้น และระยะกลางก็มีเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area) รองรับอยู่

ในระยะสั้นและระยะกลาง นอกจากเขตการค้าเสรีอาเซียนจะทำให้ไทยต้องเร่งปรับ โครงสร้างการผลิตให้สามารถแข่งขันได้ในภูมิภาคนี้แล้ว ไทยก็จะต้องเฝ้าสังเกต และมียุทธศาสตร์-กลยุทธ์ ต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในกลุ่ม ประเทศอินโดจีน โดยเฉพาะเวียดนามและในมณฑลยูนนานของจีน-ภาคเหนือ ของพม่าและลาวอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณายุทธศาสตร์สำหรับภูมิภาค ของไทยที่มีอาณาบริเวณเชื่อมต่อหรือใกล้เคียงกับจุดสำคัญที่กำลังมีการสร้าง โครงข่ายการคมนาคมทางบก ซึ่งจะเชื่อมโยงประเทศกับประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาค นี้อีกด้วย

ดังนั้น นอกจากกลุ่มเศรษฐกิจ เช่น ASEAN Free Trade Zone และ APEC ซึ่ง เป็นความร่วมมือแบบพหุภาคีแล้ว เราก็จะต้องให้ความสนใจแก่การพัฒนา อนุภูมิภาคที่ประกอบด้วย ไทย-กลุ่มประเทศอินโดจีน-มณฑลยูนนานของจีนก็ กำลังมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการใช้แม่น้ำโขงร่วมกันและการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐาน ทั้งด้านคมนาคม ไฟฟ้า และพลังงาน

3.2 สรุปสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของไทย

เมื่อถึงปี ค.ศ. 2000 GDP ของประเทศไทยจะมีประมาณ 280,000 ล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มขึ้นเป็น 3.3 เท่าของ GDP ในปี ค.ศ. 1990 โดยประมาณการว่า ประชากรจะมีจำนวน 64 ล้านคน ดังนั้นรายได้เฉลี่ยหัวประชากรใน ค.ศ. 2000 จะเป็น 4,400 เหรียญ

ในปี ค.ศ. 2000 สัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมใน GDP จะเพิ่มจากร้อยละ 27.2 ในปี 1990 เป็นร้อยละ 32.6 สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมจะลดลงจากร้อยละ 13 ในปี 1990 เหลือเพียงร้อยละ 9 การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจโดยทั่วไป จะเป็นการเปลี่ยนจากการอาศัยทรัพยากรเป็นหลักในการพัฒนาไปเป็นพื้นฐานทางอุตสาหกรรมและการบริการ โดยเฉพาะทางด้านโทรคมนาคม การขนส่ง การก่อสร้าง และการเงิน

โครงสร้างทางการส่งออกจะปรับเปลี่ยนไปสู่การส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม โดยเฉพาะสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เช่น อุตสาหกรรมอาหาร เสื้อผ้า อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้าและรถยนต์ ซึ่งสินค้าออกเหล่านี้จะมีสัดส่วนเพิ่มจากร้อยละ 75 ในปี ค.ศ. 1990 เป็นร้อยละ 85 ในปี ค.ศ. 2000 (ดูตารางที่ 3) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เศรษฐกิจไทยมีแนวโน้มสำคัญ 5 ประการคือ

- (1) การปรับเปลี่ยนเป็นสังคมที่การผลิตทางอุตสาหกรรมมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ
- (2) การที่เศรษฐกิจเข้าไปพัวพันกับระบบเศรษฐกิจโลกมากขึ้นเป็นลำดับโดยที่การค้าภายในภูมิภาค (inter-regional trade) ก็ทวีความสำคัญมากขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะตลาดการค้าในจีน อินเดีย มาเลเซียและอินโดนีเซีย
- (3) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญทางการผลิตได้ลดความสำคัญลง
- (4) การอาศัยข้อได้เปรียบด้านแรงงานที่มีราคาถูกกำลังหมดไปอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความจำเป็นในการเร่งพัฒนาแรงงานทุกระดับ

- (5) เนื่องจากสินค้าส่งออกส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นด้านอุตสาหกรรมหรือเกษตรกรรมจะเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูง จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการใช้แรงงานที่มีประสิทธิภาพ มีเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต เพื่อเพิ่มสมรรถนะทางการผลิต การเพิ่มผลผลิตและการแข่งขันกับตลาดสินค้าอื่น ๆ ในตลาดโลก

ตารางที่ 3 Thailand's Key Economic Indicators by the Year 2000

	1990	1995	2000	1991-95	1996-2000
Economic Growth (%)	11.6	8.0	7.6	8.0	7.7
- Agriculture	-3.7	-3.2	-2.5	-3.5	-2.8
- Manufacture	16.0	10.7	8.7	11.3	8.9
- Services	12.9	8.3	7.2	7.5	7.3
GDP (Billion US Dollar)	86	156	283	125	225
Per Capita Income (US Dollar)	1,532	2,595	4,416	2,131	3,588
Export (Billion US Dollar)	22.9	47.9	91.5	37.2	72.1
- Growth Rate (%)	14.4	14.2	13.6	16.0	13.8
Import (Billion US Dollar)	32.9	58.5	100.0	46.6	82.3
- Growth Rate (%)	28.9	13.4	10.7	12.3	11.3
Trade Balance (Bil. US Dollar)	-10.0	-10.5	-8.4	-9.3	-10.2
- as % of GDP	-11.6	-6.8	-3.0	-7.6	-4.7
Current Account (Bil. US Dollar)	-7.3	-7.5	-2.4	-7.1	-5.4
- as % of GDP	-8.5	-4.8	-0.8	-5.8	-2.6

ที่มา : NESDB : Thailand 2000

3.3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

รายงานนี้ต้องการเชื่อมโยงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยกับแนวโน้มใหญ่ๆ ของโลก และยุทธศาสตร์ที่จะใช้พลิกสถานการณ์ปัจจุบัน ให้เปลี่ยนไปในลักษณะที่สามารถใช้โอกาสที่เกิดขึ้นใหม่ ให้ได้ประโยชน์จากแนวโน้มใหญ่ๆ ของโลก แทนที่จะต้องรับเอาข้อจำกัดและผลกระทบด้านลบจากแนวโน้มของโลกแต่เพียงด้านเดียว

รายงานนี้จึงได้พิจารณาถึงประเด็นสำคัญของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ในกระแส “โลกาภิวัตน์” ซึ่งได้แก่ สถานการณ์ของการแข่งขันบนเวทีการแข่งขันโลก ในแง่ของความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ (international competitiveness)

สรุปภาพเรื่อง การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ ซึ่งจัดทำโดยคณะอนุกรรมการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ ได้สรุปสถานการณ์หลักๆ ไว้เป็นอย่างดี ซึ่งได้แก่ (จากคำนำของ นายศุภชัย พานิชภักดิ์)

ประเด็นแรก สถานการณ์การค้าระหว่างประเทศมีการแข่งขันอย่างเข้มข้นและมีประเทศคู่แข่งในตลาดโลกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ในอดีตไทยสามารถเพิ่มส่วนแบ่งการส่งออกในตลาดโลกได้เป็นเท่าตัว แต่ปัจจุบันแค่การจะรักษาส่วนแบ่งตลาดการส่งออกให้อยู่ในระดับเท่าเดิมก็ยังเป็นเรื่องยาก เรามีความพร้อมเพียงใด และเราจะพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างไร เป็นสิ่งจะต้องทบทวนเพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวทางนโยบายเศรษฐกิจไทยให้เหมาะสมที่สุด ในการเข้าสู่สถานการณ์ใหม่ของการแข่งขันในเวทีโลก

ประเด็นที่สอง สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกที่มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจต่างๆ ถึงแม้ว่าจะได้รับการบรรลุข้อตกลงรอบอุรุกวัยในการเปิดตลาดและการจัดองค์การการค้าโลกแล้วก็ตาม แต่เชื่อว่ากระแสการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอาจแปรสภาพไปสู่การหวังผลทางด้านการกีดกันทางการค้าต่อประเทศคู่แข่ง และยังมีแนวต่อต้านในรูปแบบใหม่ที่มีใช้มาตรการทางภาษี อาทิ มาตรฐานทางด้านสุขอนามัย ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ดังนั้น นโยบายการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่มักทำกันปีต่อปี จึงอาจขาดประสิทธิผลและไม่สามารถรองรับกับความท้าทายใหม่ๆ เหล่านี้ได้

ประเด็นที่สาม การพัฒนาการส่งออกในอดีตมักเน้นที่เป้าหมายในการเพิ่มการส่งออก แต่ไม่ได้พิจารณาถึงฐานะในการครองตลาดและการเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่งจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร เช่น เปรียบเทียบกับประเทศมาเลเซีย จีน ไต้หวัน เป็นต้น แต่สำหรับในอนาคตแล้ว เราไม่สามารถพิจารณาที่อัตราการขยายตัวของเราเองแต่เพียงประการเดียวได้ เราจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งในตลาดโลกและในประเทศคู่แข่งที่สำคัญมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ประเด็นที่สี่ การผลิตในหลายสาขาของไทยเริ่มประสบปัญหาจากการสูญเสียขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ แต่อีกหลายสาขาการผลิตไทยก็ยังมีศักยภาพในการแข่งขัน เราจะมีแนวทางในการพัฒนาอย่างไร เพื่อปรับปรุงรักษา หรือพัฒนาขีดความสามารถโดยรวมของประเทศ ทั้งในแง่ของการปรับตัวของสาขาการผลิตสำคัญในปัจจุบันและในแง่ของสาขาการผลิตใหม่ๆ ที่อาจมีศักยภาพสูงในอนาคตระยะยาว

สี่ประเด็นที่ นายศุภชัย พานิชภักดิ์ หยิบยกขึ้นมากล่าวนี้ ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจทั้ง 4 ระบบที่ซ้อนกันอยู่ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงนับว่าเป็นก้าวแรกของการประเมินสถานการณ์ใหม่อย่างจริงจังและมีการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และกลยุทธ์ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันกับต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม เป้าหมายและกลยุทธ์ (18 กลยุทธ์) นี้ ยังไม่มีการจัดลำดับความสำคัญและการให้น้ำหนักที่จะสามารถสะท้อนถึงยุทธศาสตร์สำคัญทางเศรษฐกิจได้ แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ในการแสดงถึงสถานภาพทางขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย

ในการจัดขีดความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศของ World Economic Forum ในปี 2536-2537 ในปี 2536 ประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับที่ 7 ของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ 15 ประเทศ ทั้งนี้โดยอาศัยหลักเกณฑ์การวัดที่รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ 8 ด้านคือ

- (1) ความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ (Domestic Economic Strength) โดยเป็นการพิจารณาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจมหภาค ได้แก่ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อัตราเงินเฟ้อ ดุลการค้า ดุลบัญชีเดินสะพัด ดุลการชำระเงิน อัตราแลกเปลี่ยน อัตราการออมและการลงทุน

- (2) ความสามารถในการพัฒนาประเทศเข้าสู่ระบบนานาชาติ (Internationalization) ซึ่งรวมถึงด้านการผลิตการค้า การลงทุน และมาตรฐานการครองชีพของประชาชน
- (3) ความสามารถของรัฐ (Government) ซึ่งรวมถึงนโยบายของรัฐในการบริหารเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจและส่งเสริมการแข่งขันของธุรกิจภาคเอกชน ความยืดหยุ่นของนโยบายรัฐบาลในการปรับให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของประเทศ
- (4) การพัฒนาของระบบการเงินและตลาดทุน (Finance) ที่เอื้อต่อการแข่งขันและคุณภาพของการบริการ
- (5) โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infrastructure) ซึ่งหมายถึงทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ความต้องการของธุรกิจภาคเอกชน
- (6) ความสามารถในการบริหารและจัดการ (Management) ของธุรกิจเอกชนให้ทันกับสถานการณ์การแข่งขันที่เปลี่ยนไป
- (7) ความสามารถในการพัฒนาและการวิจัยด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี (Science & Technology) ซึ่งหมายถึงประสิทธิภาพและการวิจัยพัฒนาด้านเทคโนโลยีที่จะสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันเพิ่มขึ้น
- (8) ทรัพยากรบุคคล (People) ทั้งจำนวนประชากรและคุณภาพของคน

จากหลักเกณฑ์ 8 ข้อข้างต้นนี้ ไทยมีข้อเสียเปรียบในปัจจุบันสำคัญ 3 ด้านคือ

- โครงสร้างบริการพื้นฐานอยู่ในอันดับที่ 13 นำหน้าเพียงอินเดียและปากีสถานเท่านั้น
- วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอยู่ในอันดับที่ 10 รองจากอินโดนีเซีย อังการีและแอฟริกาใต้ โดยอยู่ในอันดับดีกว่าอินเดีย ปากีสถาน และกลุ่มลาตินอเมริกาเท่านั้น
- ปัจจัยด้านการบริหารการจัดการอยู่ในอันดับ 8 เป็นรองชิลี มาเลเซีย และแอฟริกาใต้

เมื่อสำรวจศักยภาพของเศรษฐกิจไทย เปรียบเทียบกับเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกแล้ว รายงานของธนาคารโลกในปลายปี 2538 ชี้ให้เห็นว่า ฐานะของประเทศไทยถดถอยลงในหลายด้านดังในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ศักยภาพการแข่งขันของเศรษฐกิจไทย

ด้าน	ลำดับที่	
	2537	2538
เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ	9	9
ศักยภาพในการค้าการลงทุน	21	22
บทบาทรัฐต่อศักยภาพการแข่งขัน	8	11
คุณภาพของระบบตลาดเงิน-ตลาดทุน	14	21
ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน	33	40
การจัดการของภาคเอกชน	23	28
การวิจัยและการพัฒนาวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี	31	31
ทรัพยากรบุคคล (ทั้งด้านจำนวนและคุณภาพ)	23	26

ในข้อเสียเปรียบ 3 ด้านนี้ ข้อเสียเปรียบด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี น่าจะเป็นข้อเสียเปรียบที่รุนแรงที่สุด เพราะต้องการการวางพื้นฐานที่ใช้เวลานานและต้องการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ยากลำบากกว่าการแก้ไขข้อเสียเปรียบด้านอื่น ๆ

สรุปพบว่าได้ระบุจุดด้อยของเศรษฐกิจไทย 7 ข้อ คือ (หน้า 12-14)

- (1) การขาดแคลนแรงงานคุณภาพหลายสาขาและค่าแรงงานไร้ฝีมือของไทยในปัจจุบันสูงกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่แข่ง
- (2) ประเทศไทยยังคงต้องพึ่งพาเงินลงทุนจากต่างประเทศ
- (3) ฐานเทคโนโลยีที่ไม่แข็งแรง
- (4) ประเทศไทยยังคงพึ่งพาการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูง
- (5) บริการพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการยังมีไม่เพียงพอ

- (6) ที่ดินได้กลายเป็นทรัพยากรที่จำกัดและหายากขึ้น
- (7) ประเทศไทยยังคงมีต้นทุนซ่อนเร้นในการประกอบธุรกิจที่เกิดจากระบบราชการยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

จุดด้อย 7 ประการของเศรษฐกิจไทยนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับข้อเสียเปรียบดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ จุดด้อยที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ทำให้เกิดข้อเสียเปรียบทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตก็คือ การมีฐานเทคโนโลยีที่ไม่แข็งแรง

การมีฐานเทคโนโลยีที่ไม่แข็งแรงย่อมมีผลต่อการจัด-ลดข้อด้อย ด้านการขาดแรงงานคุณภาพสาขาต่างๆ ได้ สามารถลดการพึ่งด้านเทคโนโลยีจากต่างประเทศ ซึ่งไทยเราต้องเสียค่าลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ สามารถใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีลดการพึ่งพาการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศได้ แก้ไขปัญหาเกษตรกรซึ่งมีที่ดินทำกินแต่มีผลผลิตต่อไร่น้อย จึงทำให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างกว้างขวางมากเกินไป นอกจากนั้น ยังสามารถอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ลดต้นทุนซ่อนเร้น โดยเพิ่มประสิทธิภาพของระบบราชการไทย

สมุดปกขาว (หน้า 52-56) ได้เสนอกกลยุทธ์ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไว้ 3 ด้าน คือ การพัฒนากำลังคน การเพิ่มประสิทธิภาพการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศ และการส่งเสริมบทบาทเอกชนในการวิจัยและพัฒนาเพื่อดัดแปลงปรับปรุงและนวัตกรรมทางเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สมุดปกขาวยังไม่ได้ทำก็คือ การเชื่อมโยงให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี แขนงใด และเรื่องใด ที่จะช่วยให้เกิดการลดข้อด้อยของระบบเศรษฐกิจไทยและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย

ก่อนที่จะกล่าวถึงการเชื่อมโยงนี้ เราควรพิจารณาถึงกระแสการเมืองโลกและสถานการณ์ทางการเมืองไทย เพื่อให้เห็นถึงบริบทของกระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์และนโยบาย ตลอดจนการตัดสินใจ ซึ่งมีมิติที่กว้างกว่าการจำกัดวงแคบเฉพาะการเมืองภายในประเทศ อย่างน้อยก็จะแสดงให้เห็นว่าการเมืองภายในประเทศที่เปลี่ยนไปอย่างเชื่องช้าไม่ทันกับกระแสโลกนี้ น่าจะมีผลในการเหนี่ยวนำการปรับตัวทางเศรษฐกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐเพื่อใช้ทันกับกระแสโลก โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3.4 กระแสการเมืองโลก

กระแสการเมืองโลกปัจจุบัน 4 กระแสที่ดำรงอยู่ ล้วนแต่เป็นกระแสที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ กระแสทั้ง 4 นี้ ได้แก่

- (1) การแพร่ขยายของตัวแบบการเมืองประชาธิปไตยเสรีที่เน้นเสรีภาพทางการเมือง การลดอำนาจที่เคยเข้มข้นของศูนย์กลางและสนับสนุนการกระจายอำนาจ
- (2) การเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาขององค์กรเอกชนและองค์กรประชาชน การให้ความสำคัญต่อชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มประชากรที่เคยถูกกีดกัน การมีส่วนร่วมทางการพัฒนาและทางเศรษฐกิจ-การเมือง เช่น สตรี ตลอดจนการให้ความสำคัญต่อสิทธิเด็ก
- (3) การเน้นการร่วมกันพิทักษ์รักษาสິงแวดล้อมซึ่งถือว่าเป็นความมั่นคง (ที่มีใช้ด้านการทหาร) ร่วมกันของมวลมนุษย การร่วมกันต่อสู้และแก้ปัญหาโรคเอดส์ ยาเสพติด ตลอดจนอาชญากรรมข้ามชาติในรูปแบบต่างๆ โดยสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันข้ามรัฐ เพราะสภาพของปัญหามีลักษณะกระจายตัวข้ามอาณาเขตของรัฐหลายรัฐและเชื่อมโยงกันทั่วโลก
- (4) การเน้นการลดกำลังอาวุธ ลดความรุนแรง แสวงหาทางและมาตรการพหุภาคี ในการจัดการทางยุทธศาสตร์ทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเชื่อมั่น ไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Confidence Building Measures-CBM)

จะเห็นได้ว่า แนวโน้มทางการเมืองโลกทั้ง 4 กระแสนี้ ย่อมก่อให้เกิดผลสะท้อนโดยตรงต่อรัฐในฐานะที่เป็นหน่วยการเมืองระดับชาติที่สำคัญที่สุด ความมั่นคงของรัฐประชาชาติ ตลอดระยะเวลา 100 กว่าปีที่ผ่านมาในประเทศไทยเคยได้รับการดูแลปกป้องโดยกลไกอำนาจรัฐ อันประกอบด้วยกองทัพชาติและกลไกของระบบราชการ มาบัดนี้สงครามเย็นสิ้นสุดลง ภัยคุกคามของการก่อการร้ายในประเทศไม่มี แต่กระแสการเมือง-เศรษฐกิจโลก-ภูมิภาค ได้ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเสียใหม่หมด จากการเป็นรูปแบบเน้นความมั่นคงทางการเมืองและการทหารและมีพันธมิตร ซึ่งอาศัยเงื่อนไขทางความมั่นคงทางทหารเป็นด้านหลัก กลายไปเป็นรัฐที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยไม่อาจมีหลักประกันใดๆ ของพันธมิตรทางทหารที่เอื้อเฟื้อทางการเมืองและเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย สิ่งเหล่านี้มีผลทำให้เกิดสภาวะของการเคลื่อนไหวสูง ทำให้ส่วนต่างๆ ของสังคมต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วและรอบด้าน

4. สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทย

ในขณะที่สังคมไทยกำลังได้ยินเสียงนักการเมืองพรวดพราดถึงระบอบประชาธิปไตย จนถึงขั้นโยงความอยู่รอดของระบอบนี้กับพรรคการเมืองและบรรดานักวิชาการ ตลอดจนองค์กรเอกชน-องค์กรประชาชนต่างเคลื่อนไหวช่วยแก้ปัญหาทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจระดับชุมชน สถานการณ์ประจำวันชี้ให้เห็นว่า ตัวกลไกทางการเมืองคือ พรรคการเมืองและสภาผู้แทนราษฎรกลับเป็นฝ่ายที่สร้างปัญหามากขึ้นทุกวัน นอกจากความสามารถในการแก้ปัญหาที่มีต่ำอยู่แล้ว ตัวพรรคการเมืองเองและการมีรัฐบาลผสมยิ่งทำให้ชาติบ้านเมืองมีปัญหาขึ้นทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นปัญหาหมักหมมมานานมานาน แต่ก็ไม่สามารถจัดการได้อย่างเป็นระบบ เช่น ปัญหาการก่อสร้างระบบขนส่งมวลชน หรือเรื่องที่เป็นปัญหาทางพฤติกรรมของพระสงฆ์ เช่น กรณีพระยันตระ หรือเรื่องที่เป็นการจัดการตามอาณัติที่ได้รับมอบหมายมา เช่น กรณีสปอร์ตคอมเพล็กซ์ เป็นต้น นี่เป็นเพียงส่วนน้อยนิดเท่านั้น หากจะพิจารณาในรายละเอียดลงไปอีก ก็จะพบว่า ระบบพรรคการเมืองและกระบวนการตัดสินใจระดับสูงสุดของประเทศไทย ในขณะนี้อยู่ในสภาวะที่ต่ำอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ดัชนีที่บ่งบอกถึงสภาวะด้อยความสามารถของระบบปัจจุบันนี้ก็คือ ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรหลัก ๆ คือ ดิน น้ำ ป่า ในประเทศไทย จากการศึกษาของคณะนักศึกษาปริญญาเอก คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะการสำรวจส่วนที่ ประพาส ปีนตบแต่ง กระทำในช่วงหนึ่งปีของรัฐบาล นายชวน หลีกภัย คือ ในปีงบประมาณ 2537 (1 ตุลาคม 2536-30 กันยายน 2537) พบว่า มีการชุมนุมเรียกร้องของประชาชนรวมทั้งสิ้น 739 ครั้ง คือ การชุมนุมที่เกิดจากความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า การคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ การต่อต้านขยะ มลพิษจากอุตสาหกรรมมีถึง 276 ครั้ง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 34.7 ของการชุมนุมทั้งหมด โดยเป็นความขัดแย้งเรื่องที่ดินทำกินในเขตป่ามากที่สุด คือ 126 ครั้ง นอกจากนั้น เป็นความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรน้ำ (ร้อยละ 24.6, 14.1 และ 12.1 ตามลำดับ) ความขัดแย้งที่ยกมากล่าวนี้ เป็นเรื่องพื้นฐานที่รัฐบาลในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยจะต้องถือเป็นลำดับความสำคัญสูงที่จะต้องรีบดำเนินการแก้ไข แต่การศึกษารายละเอียดของกรณีความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่า ทั้งฝ่ายการเมืองและกลไกทางการบริหารราชการไม่สามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งที่น่าตกใจก็คือ ในขณะที่ประชาชนผู้ยากไร้มีปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน พรรคการเมืองที่คุมอำนาจด้านการจัดสรรที่ดินให้เกษตรกร กลับทำการแจกจ่ายที่ดินให้กับผู้มีใช้เกษตรกรรมตามความหมายที่แท้จริงของพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินฯ เรื่อง สปก. 4-01 นี่คือ รูปธรรมของความเหลื่อมล้ำของระบบหัวคะแนน-ระบบพรรค-ระบบพรรคร่วมรัฐบาลและระบบ

สภาผู้แทนราษฎร จะเห็นได้ว่ากลไกหลักของระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถยุติปัญหานี้ได้ และเป็นเพราะสื่อมวลชนเรื่องนี้จึงถูกเปิดโปงขึ้น

สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทย เป็นสถานการณ์ที่สังคมมีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง และมีพลังสะสมไว้ช่วยบรรเทาปัญหา แต่พลังงานสะสมนี้กำลังสลายตัวอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การเมืองไม่มีความมั่นคง เพราะคุณภาพของนักการเมือง-พรรคการเมือง โดยเฉพาะส่วนแกนที่คุมอำนาจอยู่ในทุกพรรคต่างเป็นแกนที่คุณภาพต่ำ และเต็มไปด้วยผลประโยชน์อันคับแคบเฉพาะตัว-เฉพาะกลุ่ม ดังนั้น ไม่ว่าทุกพรรคจะมีบุคลากรที่มีคุณภาพหรือมี “ความหวังดี” “ความตั้งใจจริง” อย่างไรก็ตาม แต่อิทธิพลของบุคลากรเหล่านี้ยังไม่มีมากพอที่จะพลิกผันสถานการณ์ที่ดำรงอยู่ในหมู่แกนหลักของพรรคได้

เราพอสรุปสถานการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบันและในระยะ 5 ปีข้างหน้าได้โดยย่อ ดังนี้

1. การเมืองไทยจะยังถูกยึดกุมด้วยแกนอำนาจแกนเล็ก ๆ ในพรรคการเมืองที่มีบทบาทในการเลือกตั้งและในสภาผู้แทนราษฎรประมาณ 5-6 พรรค โดยแกนนำอำนาจในแต่ละพรรคและกติกาสภาประชาธิปไตย ดำเนินการแสวงหาผลประโยชน์กับระบบเศรษฐกิจระดับชาติและนานาชาติ โดยเน้นการหาผลประโยชน์จากธุรกิจขนาดใหญ่สัมปทานในลักษณะที่แบ่งปันผลประโยชน์ที่พยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งซึ่งกันและกัน
2. แกนอำนาจจะต้องอาศัย “กติกาสภา” ของประชาธิปไตยแบบจักรวาลดำเนินการรักษาพื้นที่ทางการเมืองซึ่งเน้นกระบวนการการเลือกตั้งว่าเป็นช่องทางแห่งความชอบธรรมช่องทางเดียวไว้อย่างเหนียวแน่น โดยในระยะยาวจะเริ่มจำกัดและลดอิทธิพลของสถาบันที่เคยมีพลังอำนาจทางการเมืองเช่น กองทัพ นักศึกษาและองค์กรประชาชน และจะแสวงหาพันธมิตรทางธุรกิจมากขึ้น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แกนอำนาจในแต่ละพรรคจะเร่งสร้างพันธมิตรทางธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจที่ต้องอาศัยสัมปทานใบอนุญาต ซึ่งพันธมิตรนี้จะมีหลายกลุ่มตามลักษณะการแข่งขัน เช่น ในสายโทรคมนาคม สายก่อสร้าง เป็นต้น พันธมิตรนี้จะเกิดขึ้นเป็นหย่อม ๆ ทั่วอาณาบริเวณของระบบราชการตามความควบคุมกรมในกระทรวงต่าง ๆ ทำให้การเมืองไทยแปรสภาพจากลักษณะการ “กินเมือง” ในสมัยโบราณ มาเป็นการ “กินกรม” เพราะในระยะเวลา 100 กว่าปีที่ผ่านมา อำนาจและการแบ่งปันอำนาจ

ในสังคมไทยได้พัฒนาจากอิทธิพลและผลประโยชน์ที่ได้รับโดยตรง จากการคุมเมืองมาเป็นอำนาจตามกฎหมายภายใต้รัฐประชาชาติที่อาศัยกรมเป็นกลไกในการควบคุมอาณาบริเวณพื้นที่ทั่วทั้งหมดในรัฐประชาชาติ โดยลดอิทธิพลและอำนาจทั้งที่เป็นทางการและที่มีอยู่อย่างธรรมชาติไปทีละน้อย

พรรคการเมืองเป็นกลไกของกระบวนการเมือง ซึ่งการเมืองได้พัฒนาผ่านการต่อสู้ของประชาชนอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนมีพลังสะสมมากพอที่ต้านทานการกุมอำนาจเด็ดขาดของสถาบันราชการดั้งเดิม ซึ่งได้อาศัยอำนาจรัฐประชาชาติขจัดพลังอื่นๆ ในสังคมออกไปจากเวทีของรัฐ มาบัดนี้พลังที่เคยอ่อนแอรวมตัวไม่ติดทั้งฝ่ายประชาชนและสื่อมวลชน สื่อสารการคมนาคม สามารถเชื่อมโยงกันได้โดยไร้การจัดตั้งที่ถาวรอีกทั้งยังเชื่อมโยงกับระบบโลกด้วยพลังที่จัดตั้งเพื่อต้านอำนาจเผด็จการเป็นระยะๆ นี่เอง ที่เปิดให้การเมืองและรูปแบบประชาธิปไตยได้เข้ามาสวมบทบาทและอำนาจเหนือกรมอันเป็นฐานอำนาจหลักของข้าราชการมาเป็นเวลา 100 กว่าปี ดังนั้น พรรคการเมืองจึงจะรักษาระบบการเลือกตั้งปัจจุบันไว้ไม่ยอมปฏิรูประบบการเมือง เพราะการปฏิรูประบบการเมืองจะทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่

3. การเมืองไทยจะก่อให้เกิดการเคลื่อนตัวเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับข้าราชการ ในแง่ของการสยบยอมอยู่ภายใต้อำนาจของพรรคการเมืองมากขึ้น เพราะข้าราชการต่างตระหนักดีว่าระบบนี้จะคงอยู่กับพวกเขาไปอีกนาน โดยโอกาสที่ข้าราชการจะหวังให้มีการปฏิวัติรัฐประหารเริ่มมีน้อยลง เพราะทหารเองก็มีความตระหนักว่าการปฏิวัติรัฐประหารส่งผลเสียหายโดยตรงต่อประเทศชาติอย่างมาก การปรับสัมพันธภาพทั้งระดับข้าราชการกับนักการเมืองนี้ มีความคู่กันไปเป็นความสัมพันธ์สามเส้า ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มธุรกิจ-ข้าราชการ-นักการเมือง โดยนักการเมืองกลายเป็นหัวจั่วใหญ่แทนที่จะเป็นข้าราชการ กลุ่มธุรกิจกำลังช่วยนักการเมืองจัดความสัมพันธ์ใหม่กับข้าราชการ และกลุ่มธุรกิจบางกลุ่มกำลังเข้าเป็นผู้ร่วมทุนกับแกนอำนาจพรรคการเมืองแต่ละพรรค อีกทั้งพัฒนาบทบาทของตนเองเป็นนักการเมืองโดยตรงด้วย
4. การเมืองไทยในระบบเลือกตั้งแบบปัจจุบัน จัดเป็นเทคโนโลยีทางสังคมของเหล่านักเลือกตั้งที่มีประสิทธิภาพและทักษะ ซึ่งคนกลุ่มอื่นในสังคมไม่มีหรือมีน้อยกว่า นักเลือกตั้งจำนวนไม่เกิน 3,000 คนทั่วประเทศขณะนี้ อาศัยทักษะในการจัดการเลือกตั้งสู่อำนาจทางการเมือง จึงทำให้ “คนหน้าใหม่” ซึ่งอาจเป็นมหาเศรษฐีมีเงิน

มีอำนาจทางธุรกิจ-เศรษฐกิจ ต้องอยู่ในสภาวะพึ่งพาทักษะทางการเมืองและนักเลือกตั้งก็จะอาศัยทักษะนี้ขับเคลื่อนตลาดใหม่ ๆ ที่จะเข้าสู่ระบบการเมืองต่อไป ให้สยบยอมทางวัฒนธรรม (ทางการเมือง) ซึ่งพวกเขากำลังช่วยกันสร้างมายาคติทางการเมืองขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น กรณี “คนนอก” ที่ร่วมในคณะรัฐบาลโดยไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

5. ในส่วนที่เกี่ยวกับฐานของการขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ การเมืองไทยจะมีลักษณะภูมิภาคนิยมมากขึ้น แต่จะมีลักษณะแบ่งกันกินกรรมมากขึ้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการหาผลประโยชน์เพื่อไปรักษารฐานอำนาจ ดังนั้น การเมืองไทยจึงจะเสื่อมทรามไปสู่สภาวะของการที่ประชาชนระดับล่างถูกใช้เป็นฐานเสียงในขั้นตอนภายหลังที่นักการเมืองเข้าสู่อำนาจแล้ว เพราะกระบวนการแบ่งกันกินกรรมไม่มีส่วนสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่จังหวัด เนื่องจากเม็ดเงินงบประมาณ ตลอดจนผลประโยชน์ที่ได้จากการกินกรรมเกี่ยวพันกับการเมืองอีกระดับหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของคะแนนเสียงไม่มีอิทธิพลในการให้คุณให้โทษแก่นักการเมืองแล้ว

ความเสื่อมโทรมนี้หากดำเนินไปโดยไม่มีการแก้ไข จะก่อให้เกิดกลียุคและการกลับคืนมาของสถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงในสังคม ทั้งระดับเมืองและชนบทดังที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย

6. การเมืองไทยเป็นการเมืองที่ขาดวัฒนธรรมทางอำนาจ และยังไม่มีแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางอำนาจ นักการเมืองจึงไม่มีหลักการ ไม่มีจิตสำนึกที่สูงส่งพอที่จะควบคุมพฤติกรรมทางอำนาจ การรักษาอำนาจจึงเป็นไปอย่างขาดความละอาย การเมืองไทยจึงเป็นการเมืองของความบ้าคลั่งกักขะทางอำนาจ ไม่รู้จักความละอายต่อต้าน และจะมีการปฏิเสธความรับผิดชอบต่อสาธารณชนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เองที่จะทำให้การเมืองไม่สามารถจะปฏิรูปตนเองจากภายในได้ จะต้องมีการกดดันจากภายนอก โดยเฉพาะทางสื่อมวลชนและองค์กรเอกชน-องค์กรประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ
7. ระบบเศรษฐกิจโลกที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวพันกับสังคม-เศรษฐกิจ-การเมืองไทยมากขึ้น เป็นระบบเศรษฐกิจที่ 4 ระบบ ไม่ใช่ระบบเดียวดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น นโยบายของรัฐบาลแบบที่เคยใช้อยู่ในการพัฒนาประเทศ หรือแม้แต่การอาศัยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ เป็นกรอบใหญ่ในการจัดการกักกับการท้าทายของการเปลี่ยนแปลง ย่อมไม่มีประสิทธิภาพอีกต่อไป การเมือง

ที่เคยอิงกรอบของแผนพัฒนา โดยไม่รู้จักกำหนดท่าทีของรัฐในความสัมพันธ์ต่างลักษณะกับแต่ละระบบเศรษฐกิจ หรือไม่เข้าใจที่จะจัดองค์การและวิธีการปฏิบัติงานหลากหลายรูปแบบ เพื่อได้ตอบสนองสัมพันธ์กับแต่ละลักษณะของระบบเศรษฐกิจก็จะประสบกับความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ปัญหาการจัด การเศรษฐกิจระดับสูงสุดคือ ความล่าช้าในการกำหนดตำแหน่งให้กับหัวหน้าคณะ ผู้แทนไทยในองค์การการค้าโลก (World Trade Organization) และลงเอยด้วยการ กำหนดให้เป็นข้าราชการระดับ 10 เงินเดือน 53,200 บาท โดยอ้างเหตุผลว่าไม่ ควรจะมีระดับสูงกว่าเอกอัครราชทูต ซึ่งเป็นระดับ 10 แสดงให้เห็นถึงการใช้หลัก เกณฑ์ของระบบราชการแบบเก่า ไปกำหนดมาตรฐานทางตำแหน่งที่มีลักษณะงาน ผิดแผกแตกต่างไปจากงานราชการต่างประเทศโดยทั่วไป

ปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม บอกเรากว้างๆ ว่าจะเน้นเรื่องคน แต่ก็ยัง ไม่มีแนวทางของการจัดความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนหลากหลายรูปแบบ หรือการดำเนินการ แต่ละปีตามงบประมาณก็ยังไม่สะท้อนถึงนโยบายที่หลากหลายมากพอในการ จัดความสัมพันธ์ตามลักษณะของปัญหาในระดับพื้นที่ หากยังอาศัยกรรมและแผน งานของกรมเป็นตัวกำหนดอยู่ ดังนั้น การเมืองจึงขาดพลังทางนโยบาย ไม่ว่าจะเป็น ระดับแผนพัฒนาฯ ใหญ่สุด หรือนโยบายหลัก-นโยบายย่อยที่จะก่อให้เกิดการแก้ ปัญหาของแต่ละส่วนย่อยอันหลากหลายของสังคมได้ สิ่งที่คิดว่า “ใหม่” เช่น การ เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนามีใช้ความใหม่ที่มีมาตรการรองรับในการก่อให้เกิดความเป็นจริงในทางปฏิบัติ บทพิสูจน์จึงไม่ได้อยู่ที่แผนที่พัฒนาที่ “เข้าท่า” ขึ้น หากอยู่ที่การดำเนินการตามแผน ซึ่งเป็นปัญหาที่พัวพันกับระบบการเมืองและ ระบบราชการโดยตรง

8. การเมืองไทยจึงมีสภาพเหมือนกับการมีก๊กหลากก๊ก เหมือนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา แตกจะต่างก็ตรงที่ว่าสมัยกรุงแตกนั้น ก๊กแต่ละก๊กไม่สามารถคงอำนาจอยู่ได้ในระยะยาว ก็ต้องสลายไป แต่การพัฒนาของก๊กหรือแก๊งอำนาจในระบบการเมือง ปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะคงตัวและผนึกกำลังได้ในระยะยาวควบคู่ไปกับลักษณะของระบบการเลือกตั้ง ระบบพรรคการเมืองและระบบสภาผู้แทนราษฎรอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยแก๊งหรือก๊กอำนาจแต่ละก๊กจะแบ่งปันปันส่วนอาณาบริเวณที่จะหาผลประโยชน์กัน และไม่กระทบกระทั่งกันหากหลีกเลี่ยงได้ ก๊กและแก๊งเหล่านี้จะกลายเป็นรูปลักษณ์ของการเมืองไทยในอนาคตซึ่งมีลักษณะล้าหลังกว่าฝักฝ่าย (factions) ในระบบการเมืองอื่น เช่น ต่างจากระบบฝักฝ่ายในญี่ปุ่น (ซึ่งกำลังสลาย

ตัวอย่างรวดเร็ว) เพราะแก่งอำนาจในการเมืองไทยต่างมีวิถีหากินแบบดั้งเดิมล้าหลัง เช่น หากินกับทรัพยากรของชาติ หากินกับของเถื่อน (น้ำมัน บุหรี่ เหล้า) บ่อน-ช่อง และแหล่งบันเทิง ยาเสพติด เป็นต้น แก่งอำนาจที่เข้าคุมกิจการของกรมที่มีการพัฒนาทางเทคโนโลยี เช่น การสื่อสาร โทรคมนาคม ก็จะมีวิธีการพลิกแพลงหาผลประโยชน์อีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนที่คุมรัฐวิสาหกิจต่างๆ กลายเป็นส่วนควบของกระบวนการกินกรมไปในที่สุด

9. การเมืองไทยจะสามารถควบคุมแหล่งอำนาจเดิม คือ ระบบราชการ และสามารถผนวกอำนาจทางธุรกิจเข้ามาไว้ให้เป็นส่วนเอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมืองได้ แต่จะไม่สามารถทำให้สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเปิดมาเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่องกลายเป็นสังคมปิดได้ ดังนั้น แรงต้านพลังทางการเมืองที่มีน้ำหนักมากที่สุด จึงจะอยู่ในส่วนของสังคมที่เกี่ยวกับการสื่อสารคมนาคม ซึ่งนับวันจะมีขอบเขตที่เสรีมากขึ้น และเรียกร้องให้รัฐเปิดเสรีการสื่อสารคมนาคมอย่างกว้างขวาง ดังนั้น การเมืองในรูปลักษณะของการสื่อสารจะเป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยอีกนาน และจะเป็นพลังเดียวที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ
10. การเมืองไทยจะขาดความมั่นคงต่อเนื่องในระดับรัฐบาล ซึ่งหมายความว่า จะเป็นการยากลำบากที่จะมีภาวะผู้นำที่สามารถมีวิสัยทัศน์และดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อเพิ่มขีดความสามารถให้แก่ระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้ เพราะจะไม่มีเวลาพอและไม่มีอย่างต่อเนื่อง

4.1 การเมืองกับเศรษฐกิจ

การเมืองไทยเกี่ยวพันกับเศรษฐกิจทั้ง 4 ระบบ โดยที่รัฐบาลไทยและระบบการเมืองไม่มีอำนาจในการส่งผลสะท้อนต่อระบบเศรษฐกิจโลกด้านการเงิน สินเชื่อ และการลงทุน และต่อระบบเศรษฐกิจข้ามชาติ ในส่วนที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจของภูมิภาคและระบบเศรษฐกิจของชาตินั้น ระบบการเมืองบริหารของไทยสามารถจัดการควบคุมหรือกำหนดทิศทางได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากภาครัฐมิใช่ตัวกระทำที่ใหญ่ และมีขอบเขตกิจกรรมที่มีน้ำหนักมากเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต ภาคธุรกิจเอกชนโดยเฉพาะตลาดทุนขยายตัวเกินกว่ารายจ่ายของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนเริ่มมีความเกี่ยวพันกับเศรษฐกิจภูมิภาคและเศรษฐกิจโลกมากขึ้น ในขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในภาคเกษตรและเน้นฐานคะแนนเสียงที่สำคัญ แต่เสียงของประชาชนซึ่งเป็นคนจน มีบทบาทจำกัดอยู่

เฉพาะเวลาการเลือกตั้ง ในขณะที่กลุ่มทุนระดับชาติและข้ามชาติมีอิทธิพลครอบงำพรรคการเมือง รวมทั้งสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลด้วยความเกี่ยวโยงกันเช่นนี้ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ จึงเป็นผลรวมของการผ่อนปรนตกลง ต่อร่องระหว่างตัวแทนของพลังส่วนต่างๆ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจมีความซับซ้อนมากขึ้นและพันธมิตรทางธุรกิจ-การเมือง กำลังก่อช่วงชิงอำนาจทางการเมืองผ่านระบบการเมืองที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะอันซับซ้อนหลากหลายของธุรกิจและเศรษฐกิจระดับต่างๆ สถานภาพโดยรวมของประเทศไทยก็จะวนว่ายอยู่กับความขัดแย้ง ความล่าช้า การไม่สามารถมียุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาส่วนต่างๆ ของสังคมให้หนักแน่น ชัดเจน สภาพการณ์ดังกล่าวจะมีผลทำให้ประเทศไทยสูญเสียโอกาสในการปรับเปลี่ยนตำแหน่งที่ในกระแสเศรษฐกิจ-การเมืองโลก

การแก้ปัญหาเศรษฐกิจ-การเมือง เพื่อลดปัญหาลดข้อขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม และเพิ่มขีดความสามารถของประเทศในการแข่งขันนี้ ย่อมมีผลดีต่อภาคส่วนทุกส่วน ทั้งภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชนผู้เสียเปรียบ

ยุทธศาสตร์ที่จะเป็นจุดร่วมและจุดเปลี่ยนได้ก็คือ ยุทธศาสตร์ที่อาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญ

4.2 “Glocalization” กับมิติทางวัฒนธรรม

The Group of Lisbon⁶ ได้ทำนายไว้ว่า โลกอนาคตกำลังเผชิญกับกระบวนการปกครองระดับโลก ซึ่งนคร (city) จะเป็นหน่วยสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองที่สำคัญในงาน Artec ที่เมือง Nagoya เมื่อปี 1995 นี้ John Colette ได้เสนอภาพของนครอนาคตผ่านทาง CD-Rom นครอนาคตนี้ไม่มีลักษณะว่าเป็นตะวันตกหรือตะวันออกเด่นชัด แต่มีหน้าตาและวิถีชีวิตแบบมหานคร (Metropolitan) เหมือนเอาโตเกียว นิวยอร์กและซิดนีย์ มาผสมผสานกัน

⁶ “Cooperative Governance : Towards effective global governance”, Transnational Associations, vol2, Summer, 1995

Kenichi Ohmae มีความเห็นว่าในอดีตนั้น แผนที่เศรษฐกิจที่เรารู้จักกันประกอบด้วยที่ตั้งของแหล่งวัตถุดิบ พลังงาน แร่ธาตุ แม่น้ำ ท่าเรือน้ำลึก เส้นทางรถไฟ ถนนหนทางและพรมแดนของแต่ละรัฐ

ปัจจุบันแผนที่ของโลกใหม่ได้เปลี่ยนไปแสดง footprints ของดาวเทียมการสื่อสาร พื้นที่ที่สัญญาณวิทยุไปถึง และอาณาบริเวณที่หนังสือพิมพ์และนิตยสารมีจำหน่ายอยู่ ข้อมูลข่าวสารมีความสำคัญมากกว่าตัวแปรอื่นใดในกิจกรรมที่มนุษย์เราทำ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นสิ่งที่กำหนดการเคลื่อนไหวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แม้ว่าอาณาบริเวณทางกายภาพและการเมืองจะยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่ก็ไม่มากเท่าที่คนเราเคยให้คุณค่าหรือความสำคัญเหมือนดังที่เคยเป็นมาในอดีต

ประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารนี้เกิดขึ้นได้จังหวะเหมาะกับการสิ้นสุดของยุคสงครามเย็น ในยุคสงครามเย็นนั้น ปัจจัยทางความมั่นคงและการเมืองมีความสำคัญเหนือปัจจัยทางเศรษฐกิจ การติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างประชาชนในรัฐที่มีระบอบการเมืองต่างกันมีน้อยมาก ในปัจจุบันการหมดยุคสงครามเย็น ทำให้ประชาชนในรัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียงกัน มีวัฒนธรรม เชื้อชาติ ภาษา ร่วมกันมาเป็นเวลานานในอดีต ได้สามารถรื้อฟื้นการติดต่อกันมากขึ้น อย่างน้อยก็สามารถติดต่อกันอย่างสะดวกและไม่ขัดกับข้อห้ามของรัฐ การเชื่อมโยงทั้งเส้นทางการคมนาคม การยอมให้ใช้ดาวเทียมสื่อสารระหว่างกัน ตลอดจนการลงทุน-ร่วมทุนทั้งระดับใหญ่ กลางและเล็ก ระหว่างรัฐที่เคยเป็นปฏิปักษ์กันกำลังเกิดขึ้นทั่วไป

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นในเวลานี้ยังเป็นไปอย่างรวดเร็วอีกด้วย โดยเฉพาะทางด้าน Multimedia และการย่นกาล-เทศะ ก่อให้เกิดเวลาที่ตรงกัน ทั้งๆ ที่อยู่คนละตำแหน่ง แ่งที่กัน เป็นผลให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากขึ้นอีกหลายเท่าทวีคูณ

กระบวนการ “โลกานุวัตร” มีลักษณะเด่นที่สุดตรงที่เป็นกระบวนการที่ไม่ได้อุดมการณ์เป็นตัวแปรสำคัญในการผลักดัน การเปลี่ยนแปลงกระบวนการ “โลกานุวัตร” ต้องอาศัยการพึ่งพากันทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ การส่งเสริมความหลากหลายและการร่วมมือแบบเครือข่าย ตลอดจนการกระจายอำนาจ-การมีส่วนร่วม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่แตกต่างไปจากโลกเมื่อ 40-50 ปีก่อน ที่เน้น

ความมั่นคงทางทหาร การรวมศูนย์อำนาจ การระดมคนและการขึ้น-ครองจำคน
ในสังคม

กระบวนการ “โลกานุวัตร” ก่อให้เกิดการข้ามรัฐของบรรษัทข้ามชาติ และการ
ล่อลวงของประชาชนในชุมชนที่มีภาษา วัฒนธรรม เชื้อชาติที่คล้ายคลึงกัน โดย
เฉพาะในบริเวณชายแดนของรัฐ ซึ่งเส้นแบ่งเขตแดนที่เป็นมรดกทางการเมืองของ
ยุคอาณานิคม กำลังเลือนลางลงในทางปฏิบัติ เมื่อประชาชนสามารถไปมาหาสู่ทำ
การค้ากันได้อย่างเสรีมากขึ้น⁷

กระบวนการ “โลกานุวัตร” มีนัยสำคัญทั้งทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมควบคู่
กันไป ในทางเศรษฐกิจกระบวนการ “โลกานุวัตร” ได้ตอกย้ำกระแสบริโภคนิยม
(consumerism) มากขึ้น แต่กระแสบริโภคนิยมก็แฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มี
อิทธิพลข้ามวัฒนธรรม ดังที่ Ohmae ชี้ให้เห็นว่า คนรุ่นใหม่ไม่ว่าจะอยู่มุมใดของโลก
ล้วนแล้วแต่มีรสนิยมคล้ายคลึงกัน ซึ่งเขาเรียกว่า Californialisation เพราะ
สินค้าอุปโภค โดยเฉพาะเครื่องแต่งกาย เช่น การเกยยีนส์ สีสรรของเสื้อผ้า และ
รองเท้ากีฬา ล้วนแล้วแต่มียี่ห้อที่คนทั่วโลกนิยมใช้

อย่างไรก็ดี ตัวสินค้าเหล่านี้ไม่ได้มีอิทธิพลโดยตรงทางด้านวัฒนธรรมและคุณค่า
ต่อผู้บริโภคโลกหลักที่ธำรงรักษาเอกลักษณ์และกล่อมเกลาคคนในชาติต่างๆ
มิได้เปลี่ยนไปเพราะการบริโภคสินค้าที่ทันสมัย ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยน
แปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารและสื่อด้านการบันเทิง เช่น ภาพยนต์
และเพลงมากกว่า

การค้ากับวัฒนธรรมเกี่ยวพันกันมาก ในอาณาบริเวณที่เป็นชายแดนของรัฐต่างๆ
มากกว่าการค้าข้ามชาติ ซึ่งผู้ทำงานกับบรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่มักจะมี
เป็นสากลในแง่ของแบบตะวันตกมากกว่าประชาชนซึ่งค้าขายกันตามบริเวณ
ชายแดน ซึ่งต้องอาศัยภาษาและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการติดต่อสัมพันธ์
กัน การที่สังคมหนึ่งๆ เป็นสังคมที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารและการถ่ายทอดรสนิยม
ผ่านทางเพลง ภาพยนต์ โทรทัศน์ มากขึ้น โดยสื่อสารข้ามโลก (global media)
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางรสนิยมอย่างรวดเร็ว กว้างขวางและก่อให้เกิด

⁷ Chai-Anan Sanmudavanija, “Bypassing The State in Asia”, New Perspective Quarterly, Winter 1995, vol.12 No.1

โอกาสด้านการตลาดมากขึ้น ที่สำคัญก็คือ กระบวน “โลกานุวัตร” เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มประเทศสังคมนิยม ประเทศเหล่านี้จึงกลายเป็นตลาดการค้า และการลงทุนที่สำคัญของประเทศอุตสาหกรรมทั้งเก่าและใหม่

ผลกระทบของกระบวนการ “โลกานุวัตร” จึงมีทั้งด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กันไป และมีทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค ในระดับจุลภาคจะมีมิติทางวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมมากกว่าในแง่มหภาคซึ่งมีมิติทางสากลและวิถีชีวิตแบบมหานคร แต่เราต้องไม่ลืมว่า คนส่วนใหญ่ของโลกยังเป็นส่วนที่ยากจนและล้าหลัง กระบวนการ “โลกานุวัตร” ได้ช่วยขยายโอกาสทั้งทางการค้าและทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจาก โลกภายนอกให้แก่ชุมชนชนบทและชุมชนชายแดน ดังนั้นโลกอนาคตจึงเห็นการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมสองกระแสควบคู่กันไปคือ วัฒนธรรมที่มีความเป็นสากลมากขึ้นของมหานครและนคร-ภูมิภาค (city-regions) กับวัฒนธรรมที่มีลักษณะท้องถิ่นนิยม ภูมิภาคนิยม (ภูมิภาคภายในประเทศหนึ่งๆ) และอนุภูมิภาคนิยม (เช่น บริเวณหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ยูนนาน-พม่า-ลาว-เวียดนาม-เขมร-ไทย)

ในขณะที่ส่วนเศรษฐกิจที่ก้าวหน้าอาศัยความได้เปรียบทางด้านความเป็นมหานคร ซึ่งเชื่อมโยงกับนคร-ภูมิภาคอื่นๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ส่วนเศรษฐกิจที่ล้าหลังและเสียเปรียบก็ต้องอาศัยข้อได้เปรียบทางด้านภูมิศาสตร์ในการแข่งขันเพื่อความอยู่รอด

ในแง่ที่ชุมชนท้องถิ่นจึงจะทวีความสำคัญควบคู่ไปกับชุมชนโลกที่แคบลง ท้องถิ่น (local) เป็นส่วนสำคัญที่แยกไม่ออกจากโลก (global) ดังนั้นเราจึงต้องพูดถึง “glocalisation” มิใช่ globalization แต่เพียงด้านเดียว⁸

Glocalization นี้คือ สองกระแสที่เกิดขึ้นควบคู่กันไป นับสำคัญด้านนโยบายที่มีต่อผู้มีอำนาจในการตัดสินใจระดับสูง จึงอยู่ที่การทำความเข้าใจถึงจุดเชื่อมต่อของสองกระแสนี้ว่า อะไรบ้างที่เป็นคุณประโยชน์ในการพัฒนาเพื่อโต้ตอบและเตรียมตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความเห็นของเราก็คือ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยหลักในการเชื่อมโลกสองโลก ระหว่างส่วนมหานครที่ก้าว

⁸ Gary Sturges, “In to an Era of Glocalisation”, The Australian Financial Review, Tuesday, 20 September 1994, p.19

หน้ากับส่วนจุลภาคที่ยังล้าหลังอยู่เพื่อลดช่องว่างทางด้านโอกาส ประสิทธิภาพทางการผลิตและขีดความสามารถในการแข่งขัน และเนื่องจากทั้งสองโลกมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ต่างกัน ในขณะที่การวางแผนพัฒนาและการเลือกเทคโนโลยีสำหรับอนาคตเป็นการตัดสินใจระดับมหภาค ซึ่งมีผลต่อการใช้สอย การแจกแจงแบ่งสรรทรัพยากร-ผลประโยชน์ การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงต้องไม่ละเลยที่จะคำนึงถึงประเด็นทางวัฒนธรรมทั้งระดับบนและระดับล่างควบคู่กันไป

สรุปประเด็นความเกี่ยวพันระหว่างแนวโน้มของโลก ซึ่งจะเป็นสภาพแวดล้อมกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม-วัฒนธรรมไทย มีดังนี้

1. เกิด “โลกานุวัตร” ของการผลิต โดยมีการแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสารเป็นตัวกระตุ้นความอยากได้ใคร่มีของคนในโลก เป็นเหตุให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบ “โลกานุวัตร”
2. เกิดแนวโน้มในการลงทุนภายในภูมิภาคเพื่อสร้างสินค้าที่ภูมิภาคใช้ร่วมกัน (regional products) มากขึ้น
3. เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีลักษณะ “โลกานุวัตร” (global technological changes) มากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านการสื่อสารคมนาคม โดยปัจจัยซึ่งเคยเป็นข้อจำกัด เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ กาล-เทศะ กำลังหมดไปอย่างรวดเร็ว
4. เกิดนครภูมิภาค (city-regions) ขึ้น โดยนครภูมิภาคเหล่านี้จะเป็นจุดที่มีความพร้อม-ได้เปรียบทางเศรษฐกิจมากที่สุด
5. เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกระแสการเมืองกับกระแสเศรษฐกิจที่ต่างเน้นการสร้างประชาสังคมให้เป็นสังคมที่เสรี ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น

5. สถานการณ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสังคมไทย

สถานการณ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสังคมไทยมีปรากฏอยู่ในโครงการจัดทำแผนหลักการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี⁹ อย่างละเอียดแล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึงสถานการณ์เฉพาะด้านการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาของการเสนอรายงานนี้ คือ

1. การขาดนโยบายระดับชาติ

ก. การขาดวิสัยทัศน์ของทิศทางเทคโนโลยีในระดับต่าง ๆ ของประเทศ

ข. การขาดการกำหนดลำดับความสำคัญของประเภทอุตสาหกรรมที่ต้องได้รับการสนับสนุนด้วยการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี

2. การขาดกลไกเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีและการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้ไม่มียุทธศาสตร์การพัฒนาที่แท้จริง

3. การขาดความสัมพันธ์ในการจัดระบบความร่วมมือและประสานงานระหว่างรัฐ-เอกชน ตลอดจนการขาดรูปแบบและนโยบายดำเนินการที่เหมาะสมขององค์การรัฐ ซึ่งต้องมีวิสัยทัศน์ในการจัดตั้งหรือปรับปรุงลักษณะการดำเนินงานใหม่ ให้เพิ่มขีดความสามารถขององค์กรที่จะสามารถดำเนินงานในลักษณะของระบบร่วมทุนระหว่างรัฐ-เอกชนได้

ในที่นี้จะพิจารณาถึงประเด็นที่ 1 ซึ่งอยู่ในขอบเขตการศึกษาของรายงานนี้เท่านั้นคือ

1. นโยบายระดับชาติจะมีวิสัยทัศน์ มีทิศทางในการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีระดับต่าง ๆ ของประเทศได้อย่างไร
2. จะสามารถกำหนดลำดับความสำคัญของประเภทอุตสาหกรรมที่ต้องได้รับการสนับสนุนด้วยการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีได้อย่างไร โดยอาศัยหลักเกณฑ์ใดบ้าง

⁹ “โครงการจัดทำแผนหลักการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี” รายงานฉบับสมบูรณ์ เสนอสำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กันยายน, 2537

ทั้งนี้ โดยระลึกอยู่เสมอว่า

1. ประเทศไทยยังคงเป็นชาติที่เป็นฝ่ายรับและบริโภควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่าเป็นฝ่ายผลิต
2. วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะระบบความคิด-ความเชื่อ ยังไม่สอดคล้องกับระบบความคิดทางวิทยาศาสตร์มากนัก
3. สถานการณ์ด้านทรัพยากร (เงินทุน บุคคล องค์ความรู้ การจัดการ) ที่จะนำมาใช้เพื่อผลิตนวัตกรรมการลอกเลียนดัดแปลงเทคโนโลยียังคงอยู่ในฐานะที่ไม่น่าพอใจ และ
4. ยังมีความไม่ลงรอยกันระหว่างกระแสก้าวหน้าโลก-กระแสอุตสาหกรรมกับกระแสท้องถิ่น-ชุมชนนิยม

6. วิสัยทัศน์ (Vision)

ในระยะ 3-4 ปีที่ผ่านมา เราได้ย่นการกล่าวถึง Vision มากเป็นพิเศษ Vision หรือวิสัยทัศน์โดยทั่วไปแล้วหมายถึง การคาดการณ์ไปในอนาคตว่าท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภาพรวมและภาพย่อยของอนาคตจะเป็นอย่างไร และเราอยากเห็นสังคมของเราเป็นอย่างไร ทิศนะที่กว้างไกลเกี่ยวกับทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและยุทธศาสตร์-กลยุทธ์ สำหรับจัดการกับการเปลี่ยนแปลงนี้รวมกัน เรียกว่า วิสัยทัศน์ การมีวิสัยทัศน์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราสามารถฉายภาพได้รวมทั้งภาพรวมและภาพย่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถจับกระแสแนวโน้มสำคัญๆ ที่เป็นแบบฉบับของการเปลี่ยนแปลงได้ แล้วจึงเชื่อมโยงสถานภาพและสถานการณ์โดยองค์รวมและองค์ประกอบย่อยของสังคมเรากับภาพรวม และภาพย่อยนั้นว่ามีความเกี่ยวพันกันอย่างไร และถ้าพบว่ามีช่องว่างที่จะต้องเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงนั้น เราจะกำหนดทิศทางปรับโครงสร้าง ตำแหน่งแห่งที่ของเราอย่างไร

วิสัยทัศน์อาจกลายเป็นความเพ้อฝันไป หากปราศจากการเชื่อมโยงวิสัยทัศน์กับการกิจ (Mission) ดังนั้นความสามารถในการปรับตัว การดำเนินการปฏิบัติอย่างจริงจังจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ จึงกล่าวได้ว่า Vision จะปราศจากเสียซึ่ง Mission ไม่ได้ และ Mission โดยไม่มี Vision ก็เปรียบเสมือนการเดินทางโดยไร้เป้าหมาย ทิศทาง การมี

วิสัยทัศน์จึงจะต้องเกิดจากการมองการณ์ไกลและการหาความเข้าใจต่อนัยสำคัญของแนวโน้มสถานการณ์ในอนาคต

วิสัยทัศน์ของประเทศของสังคมหนึ่งๆ แม้จะเกิดจากผู้นำคนเดียวหรือกลุ่มเดียวก็ตาม แต่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำก็ควรระลึกอยู่เสมอว่า มันไม่ควรจะเป็นทัศนะเดียว (a single point of view) หากคำนึงถึงปรารถนาของกลุ่มคนในสังคมซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อนด้วย มิใช่ละเลยไม่คำนึงถึงลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรม เพราะการบรรลุถึงวิสัยทัศน์นั้นจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม

การวิสัยทัศน์จำเป็นต่อการกำหนดทิศทางในการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี เพราะวิสัยทัศน์จะก่อให้เกิดการจัดส่วนประสาน (combinations) ของกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้บรรลุถึงยุทธศาสตร์ซึ่งได้มาจากการมีวิสัยทัศน์ ที่สำคัญที่สุดก็คือ จะช่วยให้สามารถกำหนดลำดับความสำคัญของประเภทอุตสาหกรรมที่ต้องได้รับการสนับสนุนด้วยการพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีได้

การมีวิสัยทัศน์ต่างกับการคาดการณ์โดยทั่วไป เพราะการคาดการณ์โดยทั่วไปแบบที่อาศัยการสร้างสถานการณ์ร่วม (Scenario building) นั้น เพียงแต่คาดการณ์ว่าปัจจุบันเป็นอย่างไร (What is) แล้วคิดล่วงหน้าไปว่า อะไรอาจจะเกิดขึ้น (What might happen)

การวิสัยทัศน์ เริ่มจากการตั้งคำถามว่า น่าจะเกิดอะไรขึ้น (What could be) และเตรียมการไว้ว่าจะทำอะไรบ้าง (What must happen) เมื่อสิ่งนั้นมาถึง ดังนั้น การที่จะมีวิสัยทัศน์ได้เราจะต้อง มีความเข้าใจในแนวโน้มด้านต่างๆ อย่างลึกซึ้ง (insight) โดยเฉพาะทางด้านวิถีชีวิต เทคโนโลยี ประชากร และภูมิรัฐศาสตร์ ตลอดจนกระแสการเปลี่ยนแปลงด้วย

ในรายงานนี้ เราได้ผ่านขั้นตอนของการความเข้าใจกับแนวโน้มใหญ่ๆ ของโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจการเมือง โดยคำนึงถึงประเด็นปัญหาทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคม โดยให้ทั้งภาพรวมและภาพย่อยและได้พิจารณาถึงข้อด้อยของประเทศไทย ซึ่งก่อให้เกิดความเสียเปรียบประเทศอื่นในระยะยาว โดยคำนึงถึงแนวโน้มใหญ่ที่เกิดขึ้นและควรที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เมื่อประเทศไทยกำลังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบโลกมากขึ้น แต่เราก็ไม่ละเลยที่จะเห็นความสำคัญของภูมิภาคและอนุภูมิภาค

ในขั้นตอนนี้จึงควรกำหนดกรอบหรือบริบทของการเปลี่ยนแปลงกับส่วนที่ได้รับผลกระทบซึ่งจะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์รวมที่มีทั้งจุดเน้นและจุดประสาน โดยคำนึงถึงประเด็นดังต่อไปนี้

1. ผลได้ที่จะเกิดต่อแรงงานที่ยากจนในภาคเกษตรกรรม
2. ผลที่ได้จะมีต่อการเพิ่มขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์
3. ผลได้ที่จะมีโดยตรงต่อภาคอุตสาหกรรม ที่เป็นกลุ่มที่มีความสามารถเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดสูง
4. ผลได้ที่จะมีการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อรองรับการพัฒนาในอนาคต

ดังนั้น วิสัยทัศน์ของการเลือกเทคโนโลยีอนาคตสำหรับประเทศไทย จึงได้แก่ การเลือกเทคโนโลยี ซึ่ง

1. ช่วยยกระดับรายได้ของเกษตรกร โดยการใช้เทคโนโลยีเป็นตัวเร่งให้เกิดการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ มีการดูแลและวังสิ่งแวดล้อม ให้ผลิตผลปลอดภัย มลพิษ และมีมูลค่าเพิ่มมากที่สุด
2. ช่วยเพิ่มขีดความสามารถด้านชีวภาพของทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะด้านสุขอนามัย รวมทั้งของพืชและสัตว์เศรษฐกิจ
3. ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรม กลุ่มที่มีความสามารถเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดสูง ในขณะเดียวกันก็ช่วยปรับเปลี่ยนหรือช่วยในการยกระดับเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมที่มีลักษณะใช้แรงงานสูง เพื่อหาข้อได้เปรียบประเทศที่มีแรงงานราคาถูก
4. ช่วยเสริมยุทธศาสตร์การปรับเปลี่ยนการผลิตแบบอุตสาหกรรมมูลค่าเพิ่ม ไปเป็นมูลค่าเพิ่มที่อาศัยความรู้ (KNOWLEDGE-BASED VALUE-ADDED)
5. ช่วยยกระดับการเข้าถึง (ACCESS) และการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารของครู อาจารย์ นักเรียน-นักศึกษา ตลอดจนองค์กรเอกชน-องค์กรประชากรทั่วประเทศ เพื่อลดช่องว่างที่กำลังเกิดขึ้นระหว่างส่วนต่าง ๆ ของสังคม

ตารางที่ 5 บทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับส่วนของสังคม

กรอบของภาคประชาชน	บทบาทของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
ที่ดินจำกัด, การใช้ที่ดินที่มีประสิทธิภาพ การผลิตต่ำ, สินค้าเกษตรพึ่งพาการใช้ปัจจัย ที่ดินมากเกินไป, ชาวนายากจน แต่แรงงาน จำนวนมากยังอยู่ในภาคเกษตร	- เทคโนโลยีเกี่ยวกับยีน - การเพาะเลี้ยงเซลล์และเนื้อเยื่อของสัตว์และพืช - การผลิตปุ๋ยชีวภาพและสารปราบศัตรูพืชโดยจุลินทรีย์ - การปรับปรุงพันธุ์พืชโดยการถ่ายยีน - การควบคุมศัตรูพืชโดยชีววิธี - การพัฒนาการแปรรูปและใช้ประโยชน์ของแป้ง - วิศวกรรมโปรตีน - การจำลองระบบการผลิตและสภาพแวดล้อมของการเกษตร - การใช้ระบบผู้เชี่ยวชาญในการเกษตร - ระบบกำหนดตำแหน่งด้วยดาวเทียม
การเพิ่มขีดความสามารถในคุณภาพของ ทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นภารกิจหลักด้านการ บริหารของรัฐ	- การผลิตวัคซีนต่อต้านโรคต่างๆ - การค้นหาสารที่มีฤทธิ์ทางชีวภาพโดยเทคโนโลยี การเตรียมสารแบบ Combinatorial Synthesis - การออกแบบโครงสร้างยาโดยอาศัยความรู้ทางโครงสร้างยาของแอนติบอดี - การเปลี่ยนอวัยวะต่างๆ - เทคโนโลยีภูมิปัญญาชาวบ้าน : การรักษาโรคด้วยสมุนไพร - การพัฒนาระบบนำยาสู่อวัยวะเป้าหมาย - CD-ROM Courseware สำหรับ Interactive Multimedia - Computer Assisted Instruction - ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ - รถไฟฟ้าความเร็วสูง - ระบบขนส่งมวลชนสำหรับเมืองหลัก

ตารางที่ 5 บทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับส่วนของสังคม (ต่อ)

กรอบของภาคประชาชน	บทบาทของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
การเพิ่มขีดความสามารถให้กับอุตสาหกรรมที่ประเทศมีการส่งออกอยู่แล้ว กลุ่มที่มีความสามารถเพิ่มส่วนแบ่งตลาดสูง - เครื่องไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์และชิ้นส่วน	- ไมโครอิเล็กทรอนิกส์ - ระบบสื่อสารโทรคมนาคมที่เกี่ยวข้องกับโทรศัพท์ - อุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม - ระบบควบคุมอัตโนมัติแบบ CNC และ PCL - Fuzzy Logic - Optical Switches, Optical Data Storage, - Fibre Optic - การปลูกผลึกเดี่ยวสำหรับอิเล็กทรอนิกส์ - Power Electronic - Digital Signal Processing
- อัญมณีและเครื่องประดับ	- การเพิ่มคุณค่าและพัฒนาคุณภาพอัญมณี - การปรับเปลี่ยนสมบัติเชิงผิว โดยใช้บีมไอออนและพลาสมา
- อาหารสดแช่แข็ง	ในระยะยาวไม่สามารถอาศัยเทคโนโลยีในการแข่งขัน
กลุ่มที่มีความสามารถเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดระดับกลาง - ผลิตภัณฑ์พลาสติก - รองเท้าชิ้นส่วนเครื่องหนัง-เครื่องเดินทาง - เซรามิกส์	- การนำวัสดุเทอร์โมพลาสติกกลับมาใช้ใหม่ - พอลิเมอร์คอมโพสิตจากเส้นใยธรรมชาติ - การผลิตเซรามิกส์โครงสร้างโดยไม่เผา - เซรามิกส์อุตสาหกรรม - พันธุ์ไม้เพื่อการก่อสร้างและกระดาษ
- เฟอโรนเจอร์และชิ้นส่วน - ชิ้นส่วนยานยนต์	- วัสดุชิ้นส่วนยานพาหนะประเภทโลหะเบา - วัสดุก่อสร้างและตกแต่งภายในที่ทนไฟ - เซรามิกส์อลูมิเนียมไนไตรด์บริสุทธิ์สูง - พลาสมาสเปร์ย์ - พุนยนต์

ตารางที่ 5 บทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับส่วนของสังคม (ต่อ)

กรอบของภาคประชาชน	บทบาทของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
- ผลไม้-ผักกระป๋องแปรรูป	ในระยะยาวไม่สามารถอาศัยเทคโนโลยีในการแข่งขันได้
กรอบของการเพิ่มองค์ความรู้เพื่อรองรับการพัฒนา	บทบาทของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี
การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อรองรับการพัฒนาในอนาคต	- แสงซินโครตรอน - เครื่องเร่งอนุภาค - สารตัวนำยิ่งยวดอุณหภูมิสูง - เทคโนโลยีเกี่ยวกับการวิเคราะห์และตรวจสอบ - ไมโครแมคคานิกส์ - วัสดุฉลาด (adaptronics) - เซลล์แสงอาทิตย์หลายชั้น - เลเซอร์สีน้ำเงิน, เลเซอร์อัลตราไวโอเล็ต - ยานฟาร์อินฟราเรด - เซลล์เชื้อเพลิง, ตัวเก็บสะสมพลังงาน - ยานยนต์ไฟฟ้า - เครื่องมือวิทยาศาสตร์ - Computer Simulation and Modelling - ดาวเทียมขนาดเล็ก - แม่เหล็กและแม่เหล็กตัวนำยิ่งยวด

7. สรุป

การเลือกเทคโนโลยีในอนาคตมิใช่เป็นเพียงการตัดสินใจทางวิชาการ-ทางวิทยาศาสตร์ หากเป็นการตัดสินใจที่มีมิติทางเศรษฐกิจ-การเมือง และวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพราะสังคมไทยแต่ละส่วนมีฐานทางเศรษฐกิจและโอกาสด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไปอยู่แล้ว การเลือกเทคโนโลยีอนาคตที่เน้นหนักไปทาง SECTOR หนึ่ง โดยไม่คำนึงถึงความล้าหลัง (ทั้งทางความคิดและทางการผลิต) ของภาคการผลิตทางการเกษตรหรือการบริหารย่อมก่อให้เกิดช่องว่างที่ห่างกันมากขึ้น ดังนั้น การฉายภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ในอนาคต จึงจำเป็นต้องแยกแยะส่วนต่าง ๆ ของสังคมและจัดการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ให้ประโยชน์ในลักษณะที่หลากหลาย กล่าวคือ ทั้งการสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ในระยะยาวเพื่อลดการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก ทั้งการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมทางการผลิตที่ไทยมีข้อได้เปรียบ-เสียเปรียบ และทั้งการช่วยยกระดับรายได้ของเกษตรกรและพัฒนาแรงงาน ฝีมือของแรงงานซึ่งเคยเป็นแรงงานไร้ฝีมือหรือกึ่งมีฝีมือ

การเลือกเทคโนโลยีในอนาคตจึงต้องมีกรอบการพิจารณาอย่างต่ำ 3 กรอบ คือ

- กรอบของภาคประชาชน
- กรอบของภาคเอกชน
- กรอบของการเพิ่มองค์ความรู้เพื่อรองรับการพัฒนา

กรอบ 3 กรอบนี้ จะต้องเอื้อต่อกัน โดยกรอบของภาคประชาชน มีเป้าหมายเพื่อปรับสภาพของผู้เสียเปรียบให้ลดข้อเสียเปรียบลง เพื่อลดระยะห่างด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มผู้เสียเปรียบ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่มีอยู่ และเพื่อปรับเปลี่ยนการผลิตเกษตรกรรมดั้งเดิมที่อาศัยที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญไปสู่เกษตรอุตสาหกรรม

กรอบของภาคเอกชน มีเป้าหมายเพื่อปรับขีดความสามารถของการแข่งขันกับต่างประเทศปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางอุตสาหกรรมที่อาศัยแรงงานราคาถูกไปเป็นการผลิตที่อาศัยเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ตั้งแต่เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารไปจนถึงเทคโนโลยีขั้นสูง

กรอบของการเพิ่มองค์ความนี้เพื่อรองรับการพัฒนา เป็นพื้นฐานสำคัญของการ แก้ปัญหาระยะยาว แต่จะต้องเริ่มต้นอย่างรีบด่วน ต้องมีการทุ่มเททรัพยากรอย่างจริงจัง ทั้งด้านทุนและบุคลากร การเลือกเทคโนโลยีสำหรับกรอบนี้ จะมีผลทำให้เกิดการ เน้นหนักในการพัฒนาวิทยาศาสตร์พื้นฐาน โดยเฉพาะฟิสิกส์และเคมี

โดยสรุปแล้ว การเลือกเทคโนโลยีสำหรับอนาคตจะต้องเกี่ยวโยงกับการตัดสินใจทาง การเมืองของภาครัฐในการสนับสนุน-ส่งเสริมทางด้านนโยบายและมาตรการ โดยเฉพาะส่วนที่ภาครัฐต้องรับผิดชอบ สำหรับภาคเอกชนนั้นการตัดสินใจของเอกชน ย่อมเกี่ยวพันกับความอยู่รอดของอุตสาหกรรมอยู่แล้ว แต่ในการเพิ่มขีดความสามารถ ของการผลิตที่อาศัยความรู้มาสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคเอกชน รัฐก็ควรมีบทบาทในการ ให้มูลเหตุจูงใจ เพื่อส่งเสริมผลักดันให้เกิดอุตสาหกรรมประเภทนี้ ที่สำคัญก็คือ การมี ยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน มีการวางจุดเน้นในประเภทของอุตสาหกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้น มีการสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านสิทธิประโยชน์อันเป็นมูลเหตุจูงใจต่าง ๆ ตลอดจนมีการดำเนินนโยบายนั้นอย่างต่อเนื่อง

วิสัยทัศน์เกี่ยวกับการบริหารและระบบราชการ

จาก

เค้าโครงแผนแม่บทการปฏิรูประบบราชการ

วิสัยทัศน์เกี่ยวกับ

การบริหารและระบบราชการ

1. เป้าหมาย

- 1.1 สร้างระบบการบริหารและบริการของรัฐที่รวดเร็ว เสมอภาค เป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของประชาชนให้มากที่สุด
- 1.2 ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีโอกาสได้รับการศึกษาที่ได้มาตรฐาน บริการ สาธารณสุขที่ทันสมัย มีระเบียบวินัย และตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมจริยธรรม
- 1.3 ส่งเสริมภาครัฐและเอกชนให้มีความสามารถในการแข่งขันได้ในประชาคมโลก และเป็นผู้นำในภูมิภาคอาเซียน

2. สภาพปัญหา

แผนแม่บทการปฏิรูประบบราชการ จะต้องมุ่งมั่นสนองต่อการแก้ปัญหาหลักที่เป็นรากฐานของสภาพปัญหาของระบบบริหารราชการแผ่นดินของไทย ปัญหาหลักก็คือ ระบบราชการไทยใช้การรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเป็นหลักการพื้นฐานของปรัชญาในการปกครองประเทศ นับเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 104 ปีแล้ว แต่ยังไม่มีการแก้ไขหรือเปลี่ยนปรัชญาให้สอดคล้องกับความเจริญของภาคเอกชน ความเจริญของประชาคมโลก และระบบประชาธิปไตย ทำให้เกิดสถานะที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาหลักก็คือ

- 2.1 บทบาทหน้าที่ของรัฐ เป็นลักษณะที่ดำเนินการโดยรัฐราชการ ภาคราชการ จึงเป็นภาคที่
 - รวมอำนาจ
 - ขยายอำนาจ
 - ขยายฐานกำลัง

วิสัยทัศน์ 2030 ประเทศไทย

ใน 3 ทศวรรษข้างหน้าในทรรศนะของนักวิชาการฝ่ายทหาร

1. วิสัยทัศน์ในภาพรวม

ประเทศไทยในปี ค.ศ.2030 ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. 2573 เป็นประเทศที่อยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ อย่างเต็มที่เนื่องจากในทศวรรษที่ผ่านมาองค์การการค้าโลก (WTO) ตลอดจนหน่วยงานของสหประชาชาติหลายหน่วยงานได้กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่จะควบคุมเศรษฐกิจของโลกให้มีมาตรฐานสูง และเอื้อประโยชน์แก่ประเทศที่มีความเจริญเติบโตมาก ทำให้การแข่งขันทางเศรษฐกิจของทุกประเทศทั่วโลกรุนแรงมากขึ้น และแม้ว่าการรวมตัวในทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศอาเซียนในระยะที่ผ่านมาจะได้รับความสำเร็จอย่างดี แต่ยังไม่เพียงพอที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ประเทศสมาชิกให้สามารถเข้าแข่งขันในตลาดโลกได้ จึงมีความพยายามที่จะรวมตัวกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นผลให้เกิดสหภาพอาเซียน (ASEAN UNION : AU) ขึ้นคล้ายกับสหภาพยุโรป (EUROPEAN UNION : EU) ปัจจุบัน

การเกิดสหภาพอาเซียนเป็นผลให้มีรัฐบาลร่วมอย่างหลวม ๆ เพื่อจัดการด้านการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะระบบการรักษาความมั่นคงของภูมิภาคร่วมกันจะเกิดขึ้นเพื่อลดค่าใช้จ่ายทางทหารของประเทศต่าง ๆ ลง ทำให้ความขัดแย้งด้านชายแดนระหว่างประเทศลดลงด้วยการเดินทางของประชาชนระหว่างประเทศสมาชิกในกลุ่มได้รับสิทธิพิเศษที่มีเพียงบัตรผ่านแดนที่สามารถอยู่ในประเทศอื่น และสามารถทำธุรกิจของตนเองได้เป็นระยะเวลานาน ระบบการค้าระหว่างประเทศมีประสิทธิภาพ และการเข้าออกของสินค้าค่อนข้างเสรี ระบบการเงินสามารถใช้เงินตราสกุลเดียวกันได้ทุกประเทศ ระบบโทรคมนาคมและเทคโนโลยีสารสนเทศทันสมัยมาก และใช้กันแพร่หลายเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งสหภาพ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาสากลทั่วไป คือภาษาอังกฤษ

อย่างไรก็ตาม สหภาพอาเซียนทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาวัฒนธรรม ศีลธรรม และเอกลักษณ์ของชาติสมาชิกจะถูกบดบังจากความหลากหลายของเชื้อชาติ วัฒนธรรม ความทันสมัย และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ประเทศสมาชิกจะต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกกลืนไปกับสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในสหภาพอาเซียน

2. ภาพด้านการเมืองและการปกครอง

ภาพด้านการเมืองและการปกครองของไทยใน ค.ศ. 2030 จะเป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่สมบูรณ์แบบ อำนาจอธิปไตยคือ อำนาจอธิปไตย นิติบัญญัติ และตุลาการ ได้รับการปรับปรุงจนมีระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลที่ดีขึ้น ระบบการบริหารราชการแผ่นดินจะเหลือเพียงส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น โดยมีการจัดรูปแบบการปกครองท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพทันสมัย และมีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นหน่วยระดับล่างที่สำคัญที่สุด

ระบบนิติบัญญัติของไทยในระบอบนั้นจะได้รับการพัฒนาจนกระทั่งสมาชิกรัฐสภามีความสามารถในการออกกฎหมายได้สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมและความต้องการของประชาชน ระบบตุลาการในศตวรรษนี้มีการปรับปรุงจนถือว่ามีความเป็นอิสระและมีการตรวจสอบถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพกว่าระยะที่ผ่านมา ทั้งนี้กระบวนการยุติธรรมขั้นต้นคือตำรวจจะแปรสภาพเป็นระบบตำรวจท้องถิ่นที่สามารถให้บริการประชาชนได้ดี

3. ภาพด้านระบบเศรษฐกิจ

เกษตรกรรมยังเป็นภาคสำคัญทางเศรษฐกิจของไทย แม้ว่าพื้นที่การเกษตรจะลดลง แต่ก็ได้ก้าวเข้าสู่วงจรเกษตรอุตสาหกรรมเต็มตัว แต่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิต ประเทศไทยจะมีความเจริญเติบโตอย่างสร้างสรรค์ มีฐานการผลิตที่เข้มแข็ง มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เสรีมีขีดความสามารถและความพร้อมที่จะแข่งขันกับต่างประเทศอย่างเต็มที่

ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางโทรคมนาคมและการขนส่งในภูมิภาคอินโดจีนและอาเซียน โดยจะมีถนนและทางรถไฟจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก คือ เวียดนาม ลาว กัมพูชา ไทย พม่า อินเดีย และด้านทิศเหนือลงใต้ เชื่อมจีนตอนใต้ พม่า ลาว ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ มีระบบการขนส่งทางน้ำภายในลำน้ำโขงเชื่อมต่อกับประเทศจีนที่สมบูรณ์และประหยัดพลังงาน

ระบบการเงินการธนาคารใน ค.ศ. 2030 จะมีกิจกรรมความร่วมมือจากทุกประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะระบบการค้า การเงิน และภาษีอากร เพื่อขยายตลาดและแข่งขันกับภูมิภาคอื่น มีการเคลื่อนย้ายทุนที่ค่อนข้างเสรี ประเทศไทยจะได้เปรียบประเทศอื่น มีการเคลื่อนย้ายทุนที่ค่อนข้างเสรี ประเทศไทยจะได้เปรียบประเทศอื่นเนื่องจากในขณะนั้นจะมีนิคมอุตสาหกรรม เขตการค้าเสรี และเขตส่งออกอยู่ทั่วทุกภูมิภาค จนอาจถือได้ว่าประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของสหภาพอาเซียนภาพด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในปี ค.ศ. 2030 สถาบันพระมหากษัตริย์ยังเป็นหลักมั่นของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีเสรีภาพและเสมอภาคในทางปฏิบัติ ชาวไทยมีความสามารถที่จะรักษาและพัฒนาสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชนของตนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ศาสนาของไทยจะมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นสถาบันที่พึงพอใจของสังคมไทยเช่นในอดีต

ประชากรจะมีการศึกษาในระดับอาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษากว่าร้อยละ 50 ของจำนวนประชากรทั้งหมด โดยเฉพาะด้านอาชีวศึกษาจะมีจำนวนมากเป็นพิเศษ องค์การบริหารในท้องถิ่นเป็นหน่วยบริหารการศึกษาภาคบังคับที่มีประสิทธิภาพ

4. ภาพด้านความมั่นคงทางทหาร

ด้านการคาดการณ์ว่าภายในปี ค.ศ. 2030 จะมีการเกิดเป็นสหภาพอาเซียน (AU) เกิดขึ้นแล้วคล้ายกับสหภาพยุโรป (EU) ในปัจจุบัน กองทหารประจำการในแต่ละประเทศลดลง การคงกำลังทหารจำนวนมากจะหมดความจำเป็น

นอกจากนี้จะสามารถลดงบประมาณในการฝึก งบประมาณสำหรับเงินเดือนและเบี้ยเลี้ยง ตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์ด้านต่างๆ สามารถนำงบประมาณไปใช้จ่ายในการพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ เพิ่มขึ้น

ในทำนองเดียวกันสหภาพอาเซียนจะมีกำลังทหารประจำการของแต่ละประเทศอย่างจำกัด พร้อมกับอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย แต่สามารถจะรวมกำลังเป็นกำลังเฉพาะกิจในแต่ละประเทศให้เหมาะสมในการทำหน้าที่กองกำลังเฉพาะกิจในแต่ละขนาด ส่วนประชาชนโดยทั่วไปผ่านการฝึกวิชาทหารทุกคน เหมือนกับการฝึกรักษาดินแดนที่กรมการรักษาดินแดนกระทำอยู่ในปัจจุบัน

5. ภาพด้านวิทยาศาสตร์

ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติมีจำนวนลดลงอย่างมากจึงจำเป็นต้องมีวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์มากที่สุดด้วยความสามารถทางวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นคนไทยจะมีความสนใจทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยรัฐและเอกชนจะร่วมมือกันทำการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : RsD) ด้วยมูลค่าสูง จนเกิดเป็นเมืองวิทยาศาสตร์ที่ประกอบด้วยศูนย์วิจัยและพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เมืองวิทยาศาสตร์นี้จะเปิดบริการทางวิทยาศาสตร์ให้แก่กลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยทั้งรัฐและเอกชนจะรับนักศึกษาเข้าไปศึกษาและปฏิบัติงานวิจัยที่เมืองวิทยาศาสตร์แห่งนี้

เมื่อเกิดเมืองวิทยาศาสตร์แล้ว คนไทยจะมีความสามารถในการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น ทำให้การจดทะเบียนลิขสิทธิ์ทางวิทยาศาสตร์กระทำได้ง่าย ราคาสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จะถูกลงและมีคุณภาพดีขึ้น เนื่องจากระบบการตลาดจะกลายเป็นตลาดเสรีในกลุ่มอาเซียน

6. ภาพด้านเทคโนโลยี

ด้วยที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมทางการเกษตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ อากาศร้อนไม่มากนัก จำนวนน้ำฝน เพียงพอต่อการเพาะปลูก ภัยจากธรรมชาติมีจำกัด ทั้งนี้ ประเทศไทยจะเป็นผู้นำทางเทคโนโลยีด้านการเกษตรของภูมิภาคและของโลก พร้อมกับเป็นผู้นำในด้านการจัดการในเรื่องนี้

เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น ถ่านหิน น้ำมัน หรือ พลังงานจากเขื่อนได้ถูกนำไปใช้จนเสียสภาพสมดุล จึงได้มีการคิดค้นในการนำพลังงานธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างกว้างขวาง เช่น แสงอาทิตย์ คลื่นจากทะเล แม้แต่พลังงานไฟฟ้า ก็มีความจำเป็นที่จะต้องนำพลังงานนิวเคลียร์มาผลิตเป็นกระแสไฟฟ้าด้วย นอกจากนี้ยังนำระบบการนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

การแข่งขันทางเศรษฐกิจยังคงอยู่ในระดับสูง ทำให้การติดต่อสื่อสารจะต้องมีความรวดเร็วและทันเวลา การเอาชนะธรรมชาติ เช่น น้ำท่าหรือ น้ำทะเลที่จะหนุนท่วมกรุงเทพฯ ก็จะมีระบบป้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ

7. ภาพด้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ประชาชนทุกคนจะมีสุขภาพดี มีอาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัยที่เพียงพอ และมีคุณภาพได้มาตรฐานสากล มีความสะดวกในการเดินทางและการติดต่อสื่อสารได้รับข่าวสารทันต่อเหตุการณ์ มีความสามารถในการเรียนรู้และการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารตามสภาพความเป็นจริง โดยใช้หลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรสาธารณะ รู้จักหน้าที่และปกป้องสิทธิของตนเองและผู้อื่น มีส่วนร่วมในการปกครองและการพัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ต้องการด้วยตนเอง ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภาค และระดับประเทศ มีสติปัญญาสามารถติดต่อกับต่างประเทศได้อย่างรู้เท่าทัน มีอุดมการณ์ร่วมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก มีจริยธรรม และคุณภาพตามหลักแก่นแท้ของศาสนา มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนร่วมโลก รู้สึกเสียสละเพื่ออุดมการณ์และเกียรติภูมิของมนุษยชาติ เป็นประชาคมโลกที่ไร้พรมแดน

สิ่งแวดล้อมในประเทศไทยที่เป็นรูปธรรม เช่น ดิน อากาศ น้ำ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางบกและทางทะเลมีความสมดุลเหมาะแก่การอยู่อาศัย สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเพียงพอ มีการทดแทนที่เหมาะสมและยั่งยืน วัฒนธรรมประเพณี ศิลปกรรม โบราณวัตถุ ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรมจะมีสภาพเหมาะสมกับความเป็นอยู่อันสุนทรีย์ของประชาชน

8. สรุป

8.1 ด้านการเมืองการปกครอง

(1) ปัญหา

วิสัยทัศน์ทางการเมืองการปกครองไทยใน 3 ทศวรรษข้างหน้าเกิดจากความคิดเห็นที่ต้องการให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และอำนาจหน้าที่ทางการเมืองในปัจจุบันที่ยังไม่เหมาะสม และขาดประสิทธิภาพในการบริหารราชการ โดยอำนาจทั้งหมดยังรวมอยู่ที่ส่วนกลาง การใช้อำนาจและการตัดสินใจยังคงอยู่ในลักษณะจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง วิสัยทัศน์ของกลุ่มการเมืองการปกครองคือ มองภาพในการปรับปรุงและโครงสร้างทาง

การเมืองการปกครองเสียใหม่ คือ ให้มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนท้องถิ่นให้มากที่สุด เพื่อให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลหรือ อบต. สามารถทำหน้าที่ในการบริหารงานของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด นอกจากนี้ภาพของความเป็นประชาธิปไตยที่เต็มรูปแบบคือ การที่อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ มีความเหมาะสมเท่าเทียมกัน และสามารถถ่วงดุลและตรวจสอบซึ่งกันและกันได้

(2) นโยบายและมาตรการแก้ไข

แบ่งนโยบายและมาตรฐานแก้ไขออกเป็น 3 ระยะคือ ระยะสั้นภายใน 5 ปี ระยะกลางภายใน 10 ปี ระยะยาวภายใน 30 ปี

- ➔ อำนาจนิติบัญญัติ ภายใน 30 ปีข้างหน้า รัฐสภาจะทำหน้าที่ด้านนิติบัญญัติอย่างแท้จริง
- ➔ อำนาจบริหาร จะเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยเน้นถึงศักยภาพขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหลัก
 - การปรับปรุงด้านกิจการรักษาความสงบเรียบร้อยคือ การปรับปรุงโครงสร้างและระบบการทำงานของตำรวจ โดยการกระจายอำนาจไปสู่ตำรวจท้องถิ่นเป็นหลัก
 - การป้องกันการซื้อขายเสียง แนวโน้มของการซื้อขายเสียงจะลดลง เพราะพรรคการเมืองจะเป็นลักษณะของพรรคใหญ่ 2-3 พรรค
 - ระบบการเลือกตั้งจะเป็นระบบผสมเสียงข้างมากกรอบเดียว เขตละคนใช้ผสมกับระบบบัญชีรายชื่อพรรคการเมืองเสนอ
- ➔ อำนาจตุลาการจะเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระในการพิพากษาคดีและไม่ขึ้นต่อกระทรวง ทบวง กรมใด
- ➔ การเมืองระหว่างประเทศ จะมีการร่วมมือระหว่างประเทศมากขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจและระบบการป้องกัน ภาษาอังกฤษจะเป็นภาษากลาง และเป็นภาษาราชการภาษาที่สอง

(3) บทบาทของทหารกับการเมือง

ใน 3 ทศวรรษข้างหน้า ทหารจะมีบทบาททางการเมืองน้อยลง มีความเป็นทหารอาชีพมากขึ้น และมีความเป็นสากลเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ในขณะที่ทหารจะเป็นเครื่องมือของรัฐในการป้องกันประเทศและราชบัลลังก์ ตลอดจนช่วยสนับสนุนการพัฒนาประเทศ

8.2 ด้านเศรษฐกิจ

(1) สถานการณ์

กระแสโลกาภิวัตน์ และการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้าอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการจัดตั้งองค์การการค้าโลก (WTO) แต่การพัฒนาจะเริ่มจากการรวมกลุ่มในแต่ละภูมิภาค เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองระหว่างกลุ่ม และมีการใช้มาตรการอื่นๆ ที่มีใช้ มาตรการทางการค้ามาใช้ในการกีดกันการแข่งขันระหว่างภูมิภาค

เศรษฐกิจไทยจะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้ค่อนข้างมาก เพราะรายได้หลักต้องพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศ จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง ทั้งด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงนี้ ปัญหาสำคัญอีกประการของประเทศไทยคือ ปัญหาการกระจายรายได้ซึ่งนับวันจะมีช่องว่างมากขึ้น และจะก่อให้เกิดปัญหาในระยะยาว ขณะเดียวกันประเทศไทยจะต้องแก้ปัญหาเศรษฐกิจเฉพาะหน้าคือ ปัญหาเศรษฐกิจชะงักงันอันมีผลจากภาวะเศรษฐกิจโลกและปัญหาภายใน

(2) วิสัยทัศน์

วิสัยทัศน์ในการกำหนดเป้าหมายทางเศรษฐกิจของไทยคือ การพัฒนาที่เน้นเสถียรภาพและความสมดุลทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันจะต้องให้ประเทศไทยเป็นหนึ่งในภูมิภาคนี้ (To Be Number One In The Region)

(3) นโยบายและมาตรการ

- ➡ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- ➡ พัฒนาระบบต่าง ๆ เช่น ระบบบริหาร ระบบภาษีอากร และ
- ➡ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนระบบโทรคมนาคมให้เป็นเครือข่าย และเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค

(4) บทบาทของทหาร

- ➔ พัฒนาบุคลากรและระบบให้เอื้อต่อแนวทางวิสัยทัศน์ข้างต้น
- ➔ เพิ่มบทบาทในการช่วยพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ➔ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อกองทัพ และต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวม
- ➔ ลดขนาดกองทัพและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติการด้วยการพัฒนาภายในและสร้างความร่วมมือในภูมิภาค

8.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

สังคมไทยหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเฉพาะในยุคของโลกไร้พรมแดน วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปทั้งทางบวกและทางลบ เราสามารถเลือกใช้สิ่งใหม่ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ แต่ในขณะเดียวกัน สังคมไทยได้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม ผู้ด้อยโอกาสถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพล มีการทุจริตในทุกวงการ อาชญากรรมชุกชุม มีการลักลอบค้ายาเสพติดอย่างกว้างขวาง การค้าประเวณีโดยเฉพาะปัญหาโสเภณีเด็กยังคงมีอยู่ การขาดแคลนแรงงานระดับต่ำทำให้มีการนำเข้าแรงงานต่างชาติ การแพร่ระบาดของโรคเอดส์ยังอยู่ในอัตราที่สูง การเกิดอุบัติเหตุ และสาธารณภัยก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก การเสนอข่าวของสื่อมวลชนที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศ และผู้นำทางศาสนามีบทบาทที่ไม่พึงประสงค์

ในอีก 30 ปีข้างหน้าเราทุกคนคงมีความต้องการให้ทุกชีวิตอยู่ดีกินดีตามเอกัตภาพ สังคมปราศจากปัญหาต่างๆ สถาบันทุกสถาบันต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวนโยบายและมาตรการที่จะนำชาติไปสู่สังคมที่ต้องการในอนาคตที่สำคัญๆ ในด้านสังคมและวัฒนธรรมคือ นโยบายและมาตรการด้านการศึกษา ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า คนในชาติต้องได้รับการศึกษาให้มีความสามารถในการอ่าน เขียนอย่างดี มีความสามารถในการคิด และนำไปสู่การกระทำได้ มีทักษะในเรื่องวิทยาการสมัยใหม่เป็นอย่างดี และที่สำคัญคือ ต้องสามารถใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลได้ด้วย

นอกจากนั้น รัฐควรป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อาชญากรรม โสเภณี การทุจริตอย่างเด็ดขาด ช่วยพิทักษ์ทรัพย์สินและชีวิตของประชาชนจากอุบัติเหตุต่าง ๆ และที่สำคัญคือ มุ่งส่งเสริมวิชาชีพด้านสื่อมวลชนกำกับดูแลการเสนอข่าวของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ มิให้เป็นชี้นำสังคมไปในทางไม่ดี และไม่ให้ข่าวสารกระทบกระเทือนต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ

8.4 ด้านการป้องกันประเทศ

ปัญหาความมั่นคงและลักษณะภัยคุกคามของประเทศไทย เปลี่ยนแปลงไปผ่านมิติเรื่องการค้าไปสู่มิติอื่น ที่เป็นเรื่องของการคุ้มครองผลประโยชน์ และการแข่งขันทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเรื่องของการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ใน ค.ศ. 2030 ความขัดแย้งในกรณีความไม่ชัดเจนของเส้นพรมแดน รวมทั้งปัญหาเส้นเขตแดนทางทะเลยังคงมีอยู่

กองทัพจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง 3 ประเด็นใหญ่ คือ เทคโนโลยี องค์กร และแนวคิดทางการยุทธ์ โครงสร้างของกองทัพจะเปลี่ยนไป เพื่อให้เหมาะสมกับสงครามสมัยใหม่ คือสงครามเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอาวุธยุทธโธปกรณ์ กองทัพต้องการกำลังพลน้อยลง แต่ต้องการการลงทุนด้านเทคโนโลยี และการพัฒนาบุคลากรภายในกองทัพมากขึ้น กองทัพจะลดบทบาทในส่วนที่มีใช้ภารกิจทางการทหารลง เพื่อลดภาระด้านการใช้แรงงาน กำลังพล และเป็นการประหยัดงบประมาณ จึงมีการโอนหน่วยงานบริการ การผลิต ที่ไม่จำเป็นให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการแทน

ระบบการป้องกันประเทศในระดับภูมิภาคใน ค.ศ. 2030 จะเป็นรูปแบบของความมั่นคงร่วมกัน (collective security) กับกองทัพต่างประเทศที่อยู่ในกรอบของสหภาพอาเซียน (ASEAN Union)

8.5 ด้านวิทยาศาสตร์และพลังงาน

เนื่องจากสถานการณ์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าประเทศเราขาดแคลนนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรเป็นจำนวนมาก รวมถึงการขาดองค์กรและงบประมาณด้านงานวิจัยและพัฒนาอย่างเพียงพอ ส่วนทางด้านพลังงานมีอัตราการใช้สูงกว่าการผลิต ต้องนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศ ทำให้เสียเปรียบดุลการค้าเป็นจำนวนมากดังนั้น สถานการณ์ด้านวิทยาศาสตร์และพลังงานจึง

จำเป็นต้องนำนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมและทันสมัยมาใช้ เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองหรือเป็นผู้นำทางด้านวิทยาศาสตร์และพลังงาน ในภูมิภาคนี้ในอีก 30 ปีข้างหน้า โดยกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรด้านปริมาณและคุณภาพให้มีจำนวนเพียงพอและเหมาะสม มีการจัดตั้งองค์กรเพื่อบริหารและจัดระเบียบนักวิจัยของชาติ การจัดสร้างเมืองวิทยาศาสตร์ ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค รวมถึงการจัดหางบทุน และมาตรการด้านภาษี โดยความร่วมมือของภาคเอกชน เพื่อให้มีงบประมาณด้านการวิจัยอย่างเพียงพอ สนับสนุนและสร้างค่านิยมต่ออาชีพวิทยาศาสตร์ จัดสร้างห้องสมุดขนาดใหญ่ที่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลทั่วประเทศ มีการแลกเปลี่ยนอาจารย์ นักวิจัย ระหว่างประเทศให้มากขึ้น

ในด้านพลังงานจะต้องกำหนดมาตรการประหยัดพลังงานควบคู่ไปกับการเสาะหาแหล่งพลังงานใหม่ รวมถึงการกำหนดการใช้พลังงานให้สมดุลกับสภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่

บทบาทของทหารในด้านวิทยาศาสตร์และพลังงาน ควรรวมกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ของทุกเหล่าทัพเข้าด้วยกัน และจัดตั้งเป็นสำนักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กลาโหม เช่นเดียวกับต่างประเทศ มีการเปลี่ยนกับนักวิจัยภายนอกเพื่อพัฒนาและปรับปรุงอุตสาหกรรมทางทหารที่ขาดประสิทธิภาพ และเปลี่ยนกลยุทธ์ให้เป็นการวิจัยเชิงพาณิชย์มากขึ้น นำมาตรการประหยัดพลังงานมาใช้ในหน่วยทหารให้มากขึ้น

8.6 ด้านเทคโนโลยี

ใน 30 ปีข้างหน้าประเทศไทยจะเป็นประเทศเกษตรอุตสาหกรรม มีการผลิตอาหารและแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร สามารถส่งไปขายได้ทั่วโลก ส่วนอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ การผลิต Software การออกแบบและผลิตวงจรอิเล็กทรอนิกส์ ประเทศไทยจะเป็นศูนย์กลางในภาคพื้น Asean

จะมีการวางระบบสารสนเทศ โดยเชื่อมโยงเครือข่ายใยแก้วอย่างทั่วถึงประชาชนแทบทุกครัวเรือนจะมีโทรทัศน์และคอมพิวเตอร์ การส่งข่าวสารและการติดต่อจะผ่านระบบเครือข่าย นอกจากนั้นการศึกษาทางไกลจะอาศัยเครือข่ายแบบ Tele Conference

ระบบการศึกษาภาคบังคับอย่างต่ำจะเป็น 12 ปี จะมีการส่งเสริมการเรียนการสอนในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การผลิตวิศวกร และนักวิทยาศาสตร์ จะเพิ่มขึ้นให้อยู่ในระดับเทียบเท่ากับประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น เกาหลี ซึ่งมีจำนวนวิศวกร และนักวิทยาศาสตร์ 90 คนต่อประชากร 10,000 คนในมหาวิทยาลัย จะมีการวิจัยอย่างมีระบบ ควบคู่กันไปกับการเรียนการสอน โดยได้รับทุนวิจัยจากสถาบันของรัฐและเอกชน

ในด้านอวกาศ จะมีศูนย์อวกาศแห่งชาติทำหน้าที่ดำเนินนโยบายด้านอวกาศของชาติ การวิจัยด้านอวกาศจะอาศัยการให้ทุนวิจัยแก่มหาวิทยาลัย ส่วนผลงานวิจัยที่จะนำมา สร้างเป็น Hardware ในบางส่วนจะดำเนินการโดยอุตสาหกรรมภายในประเทศและบางส่วนจะซื้อจากต่างประเทศ ในส่วนการวิจัยทางทหารจะดำเนินการโดยนักวิจัยที่เป็นพลเรือน ซึ่งทำงานให้กระทรวงกลาโหม ทหารมีหน้าที่เพียงกำกับดูแลให้เป็นตามนโยบายของผู้บังคับบัญชา

จะมีการใช้คอมพิวเตอร์กันอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการบริหารงานและงานธุรการ ผู้บริหารจะใช้ Software ต่าง ๆ ช่วยในการตัดสินใจในงานธุรการจะใช้ระบบ Paperless Office ซึ่งหมายถึงการเก็บเอกสาร และการส่งเอกสารในลักษณะแบบฟอร์มต่าง ๆ โดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์

8.7 ด้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนา ซึ่งมุ่งเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาคือ สภาพเจริญแต่วัตถุ แต่เลือนทางจิตใจ คุณภาพชีวิตของประชาชนไม่ดีขึ้นตามสถานะของเศรษฐกิจโดยรวม เพราะการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง สภาพครอบครัวล่มสลาย ยังมีโรคภัยเบียดเบียน มีความเครียดที่เกิดจากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน กลไกของรัฐไม่มีประสิทธิภาพ มีการทุจริตประพฤติมิชอบ เอาัดเอาเปรียบกันทางสังคมแพร่หลาย ขาดแบบอย่างที่ดีทางคุณธรรมและจริยธรรม มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนสิ่งแวดล้อมดังนี้

- (1) มาตรการการป้องกันโรคและป้องกันอุบัติเหตุ เช่น นโยบายระดับภูมิภาคเป็นเขตปลอดโรคติดต่อ มาตรการลด ละ เลิก ยาเสพติด สุรา และบุหรี่ และส่งเสริมด้านโภชนาการการดื่ม การออกกำลังกาย
- (2) ส่งเสริมอุปนิสัยแห่งชาติ

- (3) การกำหนดมาตรฐานสถานพยาบาล และกระจายโอกาสให้ประชาชนได้รับการบริการอย่างทั่วถึง รวมทั้งการประกันสุขภาพของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ และควบคุมสินค้าให้เป็นธรรมต่อผู้บริโภค
- (4) การผลิตและพัฒนาบุคลากรทางด้านการศึกษาและสาธารณสุขให้พอเพียง และส่งเสริมการศึกษาวิจัยให้ก้าวหน้ามาใช้ประโยชน์ได้
- (5) ควรมีการขยายโรงงานอุตสาหกรรมที่ไม่ก่อมลพิษไปสู่ท้องถิ่น เพื่อให้แรงงานได้อยู่กับครอบครัว
- (6) กระจายงบประมาณและอำนาจการตัดสินใจไปสู่ระดับ อบต.
- (7) พัฒนาการเกษตรอย่างผสมผสานและปลอดภัย
- (8) พัฒนาด้านสวัสดิการและสาธารณูปโภคให้ได้มาตรฐานของอารยประเทศ และคำนึงถึงผู้สูงอายุ คนพิการ ตลอดจนผู้ด้อยโอกาสเสมอ
- (9) เร่งหามาตรการต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูศีลธรรมและจริยธรรม โดยเน้นการศึกษา การเป็นแบบอย่างที่ดี และเน้นให้สถาบันศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจได้อย่างแท้จริง
- (10) ขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 12 ปี
- (11) หาแนวทางใช้สื่อต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง มิให้ถูกใช้ไปในทางที่ผิด
- (12) มาตรการที่จำเป็นมากคือ การเข้มงวดในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อลดภาวะความเสื่อมโทรมในสังคม ลดผู้กระทำผิดด้านยาเสพติด ด้านอาหารและยา การฝ่าฝืนกฎจราจร การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (13) การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและฟื้นฟูสภาพป่า จะต้องดำเนินการอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง การแสวงหาพลังงานทดแทน ซึ่งไม่ก่อมลพิษ และสร้างเจตคติให้มีการประหยัดพลังงาน ลดการทำลายสิ่งแวดล้อมในทุกวิถีทาง
- (14) ในระยะปานกลางและระยะยาวควรคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การจัดให้มีรัฐสวัสดิการให้สามารถอยู่ได้ โดยมีสุขภาพที่ดี มีคุณค่าต่อสังคม
- (15) ในระยะยาวควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรด้านวิชาการให้สามารถศึกษาวิจัยและพัฒนาอยู่ในระดับแนวหน้าของโลก

8.8 บทบาทของทหารในด้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

- (1) ทหารจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามกฎหมาย การควบคุมเรื่องยาเสพติดเป็นตัวอย่างในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- (2) กองทัพต้องมีบทบาทมากขึ้นในการออกไปช่วยเหลือประชาชน และพัฒนาประเทศ ในส่วนที่มีขีดความสามารถที่จะกระทำได้ เช่น บทบาทในการจัดการอุบัติเหตุแห่งชาติและการขยายโครงการตามพระราชดำริ เป็นต้น
- (3) กองทัพจะพัฒนาขีดความสามารถ ขวัญและกำลังใจของบุคลากรสายวิชาการ เพื่อให้สามารถศึกษา วิจัย รวบรวมข้อมูล เพื่อแก้ปัญหาของชาติ เป็นกองทัพที่มีศักยภาพทางวิชาการเป็นเลิศในระยะยาวต่อไป
- (4) ควรจัดตั้งสภานักวิชาการ และสำนักวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีกลาโหม (Defence Science and Technology Organisation)

รายชื่อคณะกรรมการพิจารณา

1. พล.อ.มนตรี	ศุภาพร	เป็นประธานคณะกรรมการ
2. พล.ท.อรัญ	ชมไพศาล	รองประธาน
3. พล.อ.นพพร	จันทวนิช	รองประธาน
4. พล.ท.สมศักดิ์	ศิลาอำธร	รองประธาน
5. ผอ.สนผ.ภท.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
6. ผบ.สปท.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
7. ผอ.วปอ.สปท.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
8. ผอ.สวศ.สปท.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
9. จก.ยก.ทหาร	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
10. จก.กร.ทหาร	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
11. จก.ยก.ทบ.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
12. จก.ยก.ทร.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
13. จก.ยก.ทอ.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
14. จก.กร.ทบ.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
15. จก.กพร.ทร.	หรือผู้แทน	กรรมการที่ปรึกษา
16. คณะกรรมการ	(จากสาขาต่าง ๆ จำนวน 120 คน)	
17. พล.ท.วิสาร	ชนะรัตน์	กรรมการและเลขานุการ
18. พล.ต.สมชาย	วิรุฬผล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
19. พ.อ.ศุกลักษณ์	สุวรรณะชญ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
20. ผอ.ภผจ.สนผ.ภท.		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

"To inaugurate large scale change, you may have to create the burning platform. You have to give people a reason to do something differently."

Laurence Bossidy

"All our dreams can come true - if we have the courage to pursue them."

Walt Disney

"Things don't get better by chance - they get better by change."

Anthony Robbins

"The ultimate measure of a man is not where he stands in moments of comfort and convenience but where he stands at times of challenge and controversy."

Martin Luther King

"True leadership is the art of changing a group from what it is into what it ought to be."

Virginia Allan

"Achievement depends more on clear focus than on great effort."

Gerald Pulvermacher

"To keep progressing we must learn, commit and do, learn, commit and do, learn, commit and do again."

Stephen R. Covey